VICTOR HUGO

BİR İDAM MAHKÛMUNUN SON GÜNÜ

Çeviri: ERHAN BÜYÜKAKINCI

CAN

Le dernier jour d'un condamné, Victor Hugo
© 1992, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1992
10. basım: Eylül 2013, İstanbul
E-kitap 1. sürüm Ocak 2014, İstanbul
Eylül 2013 tarihli 10. basım esas alınarak hazırlanmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design

Dijital Kitap Yapım: Sistematik e-Kitap Atölyesi

ISBN 9789750721199

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM, DAĞITIM, TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

VICTOR HUGO

BİR İDAM MAHKÛMUNUN SON GÜNÜ

ROMAN

Fransızca aslından çeviren
Erhan Büyükakıncı

VICTOR HUGO, 1802'de Besançon'da doğdu. General olan babasının imparatorluk ordusuyla birlikte ülkeden ülkeye dolaşması ve annesi ile babası arasındaki anlaşmazlıklar yüzünden çocukluğu düzensizlikler içinde geçti. Sonradan hukuk fakültesine girdiyse de devam etmedi. Paris'teki yoksul öğrencilik yılları, *Sefiller*'deki Marius karakterinin esin kaynağı olacaktı. Hugo, 1823'te ilk romanı "İzlanda Hanı"nın yayımlanmasıyla birlikte, romantizm hayranlarından oluşan bir dost çevresine girdi. Yine 1820'li yıllarda şiir kitapları yayımlandı. Manzum oyunu *Cromwell*'le adını duyuran Hugo'nun *Hernani* adlı oyununun ilk sahnelenişi, romantizmin genç yazarlarının gelenekçi yazarlara karşı kazandıkları zaferi simgeleyecekti. *Notre Dame'ın Kamburu* Hugo'nun ününü daha da artırdı. 1830'larda oyun yazarlığında yoğunlaşan Hugo, bir süre siyasal nedenlerle sürgünde yaşamak zorunda kaldı. 1862'de yayımlanan *Sefiller* olağanüstü bir başarı sağladı. 1885'te Paris'te ölen Hugo'nun cenazesi ulusal törenle kaldırıldı ve Panthéon'a gömüldü.

ERHAN BÜYÜKAKINCI, 1969 yılında İstanbul'da doğdu. St. Benoît Fransız Lisesi'nden sonra, İÜ İktisat Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü bitirdi. Paris II (Panthéon-Assas) Üniversitesi'nde yüksek lisans ve doktora yaptı. Çeviri dünyasında birçok yapıta imza attı; Tahar Ben Jelloun'dan *Tanca'da Sessiz Bir Gün*, Luis Mizon'dan *İnka'nın Ölümü*, Pierre Assouline'den *Camondoların Sonuncusu* adlı çevirilerinin yanı sıra kolektif çeviri kitaplarında da çevirileri bulunmaktadır.

Çevirmenin önsözü

2002 yılında, Victor Hugo'nun doğumunun 200. yıldönümünü kutladık. Hem dünya hem Avrupa hem de Fransa'nın gözünde XIX. yüzyıla damgasını vurmuş kişilerden biri sayılan bu büyük insanın yapıtlarını hepimiz tanıyoruz; ne var ki *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*, onun en az tanınan yapıtları arasındadır. 1829 yılında, daha yirmi yedi yaşındayken yazdığı bu kitabı, kendi adını açıklamadan yayınlamıştır. Nitekim bu davranışının gerekçesini, sonradan açıklamıştır. Kitabın yayınlanması belirli çevrelerde olumlu karşılanmıştır. Ancak Fransız Devrimi'nin üzerinden kırk yıl geçmiş olmasına karşın hâlâ devrim coşkusunu yaşayan çevrelerden gelen olumsuz tepkiler dikkat çekicidir. Bu değişik düşünceleri; kitabın yeni baskısında yer alan oyun bölümünde kişilerin ağzından ve 1832 yılında kitabın üçüncü baskısının başında yer alan önsözdeki açıklamalardan öğreniyoruz.

Elinizdeki kitap 1829 tarihli önsöz, yukarıda sözü edilen oyun metni ve romanın kendisinden oluşmaktadır. Aslında bir dönem Fransa tarihinin çok özel ayrıntılarına değindiği için bu kitaba almadığımız ikinci önsöz, yani 1832 tarihli olanı, birincisinden daha çok açıklayıcı ve siyasal bir görüş bildiren bir nitelik taşımaktadır. Nitekim kitabın ilk basım yılı olan 1829 yılı, tarih olarak, üç yıl sonrasınınkinden çok farklıdır. Fransa tarihine baktığımızda, 1829 yılında, tahtta X. Charles oturmaktaydı ve 1789 öncesine dönme yönündeki düşlerini gerçekleştirmeye çalışıyordu. Çevresine Cumhuriyet ve Napoléon karşıtı insanları toplamıştı. Fransız siyasal tarih literatüründe "aşırılar" adıyla anılan aşırı kralcıların egemen oldukları bir dönemdi bu. İkinci önsözün yazıldığı yıl, Temmuz Devri olarak adlandırılan 1830 ayaklanmalarının ardından tahta çıkartılan Louis-Philippe'in ve liberal burjuvaların dönemidir. Bu iki önsözün, yazıldıkları döneme egemen olan rejimi yansıttıklarını da bir ölçüde söyleyebiliriz. Ancak Victor Hugo'nun ikinci önsözde uzun uzun üzerinde durduğu konu, Temmuz Devrimi' nin ardından, sorumlu tutulan bakanları bağışlatmak için idamın siyasal bir polemik haline getirilmesine karşı olduğunu belirtmek istemesidir. Nitekim bu görüşlerini de liberal bir ortam içinde duyurabilmiştir. Büyük bir devrimin üstünden henüz kırk yıl geçtiği halde, halk kitleleri, Napoléon zamanında olsun Napoléon sonrası dönemde olsun, aynı hırçın coşkularını sürdürmüşlerdir. Romanın içinde tam bir tarih bilgisi verilmese de, öykünün 1826-1828 yılları arasındaki bir zaman diliminde geçtiği göz önüne alınırsa bu devrimsel coşkunun izlenimini yorumlamamız daha da kolaylaşacaktır. 1789 ve 1848 devrimleri arasında yer alan 1830 Devrimi'nin beklenilen sonuçları vermemesi, her ne kadar 27-29 Temmuz 1830 tarihleri arasında gerçekleşen halk hareketinin parlaklığına gölge düşürmüş olsa da Victor

Hugo'nun bu umut dolu beklentilerini dile getirdiğini ikinci önsözde daha açık bir biçimde görüyoruz.

Victor Hugo'nun romanlarında en sık kullandığı sözcük olan "sefil" sıfatıyla ilk kez bu romanda karşılaşmaktayız. Yazarın, zavallı, belirli yaşamsal olanaklardan yoksun, evrensel değerlere sahip olmayı umut eden ve yaşamın her ânından, rastlantı da olsa, bir şeyler bekleyen her çeşit insan için kullandığı bir sıfat, bir addır bu sözcük. Victor Hugo'nun her romanındaki başkahramanına baktığımızda, gerçekten karşımıza sefil bir insan portresi çıkmaktadır; *Notre Dame'ın Kamburu*'nda, Ortaçağ dekoru içine yerleştirilmiş, duygusal bir saflık içinde belirli duygulara erişmenin coşkusunu yaşayan, sefil bir zangoç; *Deniz İşçileri* romanındaki gizemli Breton manzarası içindeki sefil insanların yaşam savaşımları; "Gülen Adam"da on altıncı yüzyıl İngilteresi'nde arabesk sosyetenin içine girmiş, yüzünün deformasyona uğraması nedeniyle gülen bir suratı olan, ancak gönlünde acı dolu duygular taşıyan, sefil ama farklı bir anlamda sefil olan roman kahramanı ve onun çevresini saranlar; *Doksan Üç* romanında yer alan, Fransız Devrimi sırasında birbirleriyle çatışan sefil insanlar ve yazarın en büyük romanı *Sefiller*' deki sefil insanların öyküsü. Kısaca özetlersek, Victor Hugo'nun yapıtlarını hepsi sefil insanlardan oluşan bir "İnsanlık Komedyası" olarak tanımlayabiliriz...

Victor Hugo'nun yazarken, gözlemlerinden sıkça yararlandığı; kanıtlar ve belgeler toplayarak bunları yapıtlarında kullandığı yazın tarihçilerince söylenir; hatta her romanın yazılmasına neden olan bir örnek olayın varlığı da yadsınamaz. Her romanı gibi, bu yapıtın da bir örnek olaydan yola çıkılarak yazıldığını, bir okur olarak duyumsamamak olanaksız gibi. Hatta bu romanın örnek olayını Victor Hugo'nun *Yaşamın Bir Tanığından* adlı kitabındaki "İdam Sehpası" başlıklı metinden de anlayabilirsiniz: Bir gün Victor Hugo, bir arkadaşı ile Paris sokaklarında gezinirken, bir meydanda toplanmış kalabalık dikkatlerini çeker. Yaklaştıklarında, bir suçlunun cezasının infazının yapılmakta olduğunu görürler ve bu olayın ardından yazar, hemen oradan uzaklaşır. Kuşkusuz böylesine acı bir görsel olayın böylesi bir romana kaynaklık etmiş olması, bu yapıtın anlamını ve önemini artırmaktadır.

Victor Hugo, idam gerçeğini daha yirmi yedi yaşındayken ve 1829 Fransası'nda kavramıştır. "Devrimlerin yok edemediği kaide" diye nitelendiriyor giyotini ya da örtülü olarak bunun altında yatan "idam"ı. Fransa açısından bu cezanın yürürlükten kaldırılmasının, ancak 1981 yılında Sosyalist Parti iktidarında gerçekleştirildiğini de belirtmeliyiz. Bu, kitabın yazılmasından 152 yıl sonra gerçekleşmiş bir olgudur. Ne yazık ki birçok Batı ülkesinde bu uygulama sürmektedir. Doğal olarak, bunun siyasal ve ahlaksal yönleri de vardır. Toplumun düzenini sağlamak için bu cezayı, bir caydırıcılık öğesi olarak görenler de vardır. Victor Hugo, bu düşünceyi taşıyanlara daha 1830'lu yıllarda karşılık vermektedir. Cezayı verip insanı yok etmenin yerine, suçluları iyileştirmeyi öğütlemektedir. Yok etme gücünün Tanrı'ya özgü olduğunu vurgulamaktadır; çünkü bu yok etme eyleminde bulunan insanoğlu, bunu yaparken içindeki nefret dolu duygularını boşaltmakta ve yabanıl bir tören için ortam yaratmakta ve onu süslemektedir. İşte Victor Hugo, insanoğlunun yarattığı bu vahşet sahnesini yıkmak istemektedir, çünkü uygar dünyada bu sahnenin yeri yoktur. Uygar insanoğlu bu vahşet

gösterisine layık değildir ve onun hak ettiği konum da bu değildir. Bütün yaşamsal haklarından yararlanamayan ya da yararlandırılmayan bir insan, gerçek anlamda bir insan değildir onun gözünde. Victor Hugo'nun bu idealleri, bugünkü uygar dünyada bir ölçüde gerçekleştirilmiştir; çünkü insanoğlu ancak böylesi haklara layıktır ve yüreğinde sevgi taşıdığı sürece buna layık olacaktır. İdam sehpası, insanoğlunun kaldırması gereken tek engel değildir, yalnızca engellerden biridir; ancak kaldırılması gerekenlerin en başında yer almaktadır. Bu kitaptaki adsız, suçu belirtilmemiş herhangi bir suçlunun son gününde hissettiklerini okuduğumuzda, bu sorunun daha iyi anlaşılacağını umut ediyorum.

ERHAN BÜYÜKAKINCI

1829 Basımına Önsöz

Bu kitabın ortaya çıkış nedenini anlayabilmemiz için önümüzde iki seçenek var: Ya gerçekten sefil bir adamın son düşüncelerini yazmış olduğu sararmış, düzensiz bir kâğıt tomarı söz konusudur ya da bu adam; bir insana, sanatın yararına doğayı inceleyen bir hayalpereste, bir filozofa, bir şaire rastlamıştır, kim bilir?

Belki de kendisine egemen olan ya da daha doğrusu kendisini teslim ettiği ve ancak bu kitaba aktararak kurtulabildiği bir düşlemdi onun bu düşüncesi.

Okur, bu iki açıklamadan istediğini seçebilir, istediği gibi yorumlayabilir.

VICTOR HUGO

1832 Basımına Önsöz

İlk basımında yazar adı olmadan yayımlanmış bu yapıtın başında, yalnızca altta okuyacağınız satırlar vardı:

> "Bu kitabın ortaya çıkış nedenini anlayabilmemiz için önümüzde iki seçenek var: Ya gerçekten sefil bir adamın son düşüncelerini yazmış olduğu sararmış, düzensiz bir kâğıt tomarı söz konusudur ya da bu adam; bir insana, sanatın yararına doğayı inceleyen bir hayalpereste, bir filozofa, bir şaire rastlamıştır, kim bilir? Belki de kendisine egemen olan ya da daha doğrusu kendisini teslim ettiği ve ancak bu kitaba aktararak kurtulabildiği bir düşlemdi onun bu düşüncesi.
>
> Okur, bu iki açıklamadan istediğini seçebilir, istediği gibi yorumlayabilir."

Görüldüğü üzere, bu kitabın ilk yayımlandığı dönemde yazar, bütün düşüncelerini söylemek konusunda tam bir kanaate varamamıştır. Bu düşüncelerinin anlaşılmasını beklemeyi ve bunların anlaşılıp anlaşılmadığını görmeyi yeğlemiştir. Nitekim istediği gibi olmuştur. Bugün yazar, bu masum ve içten yazınsal biçim çerçevesinde halkın anlayabileceği bir dille anlatmak istediği siyasal ve toplumsal bir düşünceyi ortaya koyabilmektedir. Öncelikle şunu da ifade etmekte ya da daha doğrusu yüksek sesle söyleyebilmektedir ki *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*, doğrudan ya da dolaylı olarak, ölüm cezasının kaldırılması için yapılan bir söylevden başka bir şey değildir. Yazarın yapmak niyetinde olduğu şey; çok az şeylerle uğraşsalar da gelecek kuşakların onun yapıtında görmelerini istediği şey; seçilmiş herhangi bir katil ya da bir suçlunun, her zaman için kolay ve geçici olacak özel bir savunmasını yapmak değildir; bugünkü ve gelecekteki tüm suçlular için geçerli olan genel ve sürekli bir davanın savunulmasıdır; bu, en büyük yargısal güç olan toplumun önünde, bütün kuvvetiyle tanık olarak gösterilen ve savunulan insan haklarının en yüce noktasıdır; bu, sonsuza dek, tüm ceza davalarının önünde yer edinmiş olan, "*abhorrescere a sanguine*"[1], dava reddinin bitişidir; bu, kralın adamlarının kanlı söylevlerinin tumturaklı sözcük cümbüşünün kuşattığı, bütün önemli davaların temelinde ardında kendisini gösteren karanlık ve uğursuz bir sorundur; Yargıçlar Kurulu'nun uğuldayan kargaşasının içinden çıkmış, apaçık, beklenmedik bir anda gün ışığına sunulmuş ve görülmesi gereken yere; olması gereken, gerçekten olduğu yere; asıl korkunç yerine; mahkeme salonuna değil, idam sehpasına; hâkimin önüne değil, celladın önüne konmuş bir ölüm kalım meselesi diyeyim ben buna.

İşte yazarın yapmak istediği de budur. Eğer bir gün, yazgı, umut etmeye cesaret bile edemediği şeyi, bunu yapmanın zaferini ona verirse, başka bir ödül istemeyecektir.

Masum ya da suçlu olsunlar, bütün olası sanıkların adına, bütün mahkeme salonlarında, bütün yargılayanların, bütün yargı organlarının önünde uğraşıyor, bunu ifade ediyor ve bunu yineliyor yazar. Bu kitap herhangi bir yargıca yöneltilmiştir. Ve yazar, savunmanın dava kadar anlamlı olması için, –ve işte böylelikle *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* ortaya çıkmıştır– yapıtın içeriğinden her türlü katkıyı, rastlantıyı, özeli, seçkini, öznel olanı, değişebileni, ayrıntıyı, olayı, özel adları çıkarmak ve herhangi bir suçtan ötürü, herhangi bir günde idam edilmiş herhangi bir mahkûmun davasını savunmak ile yetinmek zorunda kalmıştır (yetinmek denilebilirse buna). Düşüncesinden başka hiçbir aracı olmaksızın, yargıcın *"oes triplex"*inin[2] altındaki yüreğini kanatmak için önceden yeterince çaba sarf etmişse, ne mutlu ona! Yargıcın ruhunu kemire kemire, onun içinde bazen bir insan ruhu bulmayı başardığı an, yine ne mutlu ona!

Üç yıl önce, bu kitap çıktığında, birkaç kişi yazarın düşüncesinin tartışılmaya değeceğini düşünüyordu. Bazıları, bunun bir İngiliz kitabı olduğunu ileri sürüyorlardı; bazıları ise bu bir Amerikan kitabıdır, diyorlardı. Ne garip, olayların kökenini binlerce fersah ötede aramak merakı, sokaklarımızı yıkayan dereyi Nil'in kaynaklarından akıtmak kadar saçma! Ne yazık! Bu, ne bir İngiliz, ne bir Amerikan, ne de bir Çinlinin kitabıdır. Yazar, *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü*'nü yazma düşüncesini bir kitaptan değil –zaten düşüncelerini o kadar uzaklarda aramak gibi bir alışkanlığı da yoktur onun– hepinizin onu görebileceği, belki de görmüş olduğunuz bir yerden (çünkü hangimiz bir idam mahkûmunun son gününü zihninde canlandırmamış ya da düşlememiş olabilir ki?), temiz bir yürekle, halk meydanından, Grève Meydanı'ndan almıştır. İşte bir gün oradan geçerken, giyotinin kırmızı kesik beden parçalarının altındaki bir kan birikintisinin içinde yatan o iç karartıcı düşünceyi görmüştür.

O zamandan beri yazar, her keresinde, temyiz mahkemelerinin kara perşembelerinden, Paris'te bir idam hükmü çığlığının yankılandığı o günlerden birini yaşıyordu; her keresinde Grève için izleyicileri kışkırtan o boğuk bağırışların penceresinin altından geçişini duyuyordu; her keresinde bu korkunç düşünce onun benliğini sarıyor, ele geçiriyor, kafasının içini jandarmalarla, cellatlarla ve kalabalıkla dolduruyor, can çekişen sefilin son ıstıraplarını anbean ona anlatıyor; –işte şu anda ona günah çıkartıyorlar; işte şu anda saçlarını kesiyorlar onun; işte şu anda ellerini bağlıyorlar– ondan, zavallı şairden, bu korkunç olay gerçekleşirken kendi hesabını gören topluma bütün bunları anlatmasını söylüyor, ona baskı yapıyor, onu itiyor, sallıyor, her ne kadar bir şeyler yaratmaya koyulmuşsa da ruhundan mısraları çalıyor ve onları tasarlanır tasarlanmaz öldürüyor, onun bütün çalışmalarını karalıyor, her şeyi tersine koyuyor, onu kuşatıyor ve yakasını bırakmıyordu. Bir işkenceydi bu; gün ışığıyla birlikte başlayan ve aynı anda azap çektirilen bir sefilinki gibi saat dörde kadar süren bir işkence. Yalnızca saatin dokunaklı sesi ile *"ponens caput expiravit"*[3] yankılandığı zaman, yazar, rahat bir soluk alıyor ve ruhu biraz olsun özgürlüğüne kavuşuyordu. Nihayet bir gün, anımsadığı kadarıyla Ulbach'ın idamının ertesi günüydü, bu kitabı yazmaya koyulmuştu. O zamandan beri ruhu rahatlamıştı. "Adli suçlar" adı verilen bu kamu suçlarından birisi işlendiğinde, bilinci artık buna bağımlı

olmadığını söylemiş ve o da, Grève'den toplumsal birliğin bütün üyelerinin başlarına sıçrayan bu kan damlasını alnında hissetmemişti artık.

Yine de yetmiyordu bu. Elleri yıkamak iyi, ancak kanın akmasını engellemek daha iyi olacaktır.

Bu yüzden, yazar "idamın kaldırılmasına katkıda bulunmak"tan daha yüce, daha ulu başka bir hedefi tanımayacaktı. İşte bu yüzden, devrimlerin bile yıkamadıkları bu yegâne ağacı, darağacını, devirmek için yıllardır çalışıp didinen ulusların bütün yüce gönüllü insanlarının dileklerini ve çabalarını bütün kalbiyle benimsemektedir. Yazar, her ne kadar önemsiz birisi olsa da kendisine düşen görevi coşkuyla yerine getirmektedir: baltasını vurmak ve bundan altmış altı yıl önce Beccaria' nın,[4] Hıristiyanlık âleminin üstünde yüzyıllardır yükselmiş olan yaşlı darağacına açtığı yarığı elinden geldiğince genişletmek.

Devrimlerin yıkamadıkları tek kaidenin idam sehpası olduğunu söylemiştik biraz önce. Aslında devrimlerin insan kanıyla yetindikleri hiç görülmemiştir; ve bunlar toplumun dallarını budamak, kesmek, başını koparmak için geldiklerinden, onların büyük güçlüklerle vazgeçebildikleri budama bıçaklarından bir tanesidir idam.

Eğer bugüne kadar devrimler ölüm cezasını kaldırmaya layık ve muktedir olsalardı, şimdilik bunlardan, ancak Temmuz Devrimi'nin[5] layık olacağını itiraf ediyoruz. Aslında XVI. Louis'nin, Richelieu'nün ve Robespierre'in barbar ceza yasasını ortadan kaldırmak ve kanunun başına insan yaşamının dokunulmazlığını yazmak onuru, modern zamanların bu en yüce halk hareketine ait gibi görünmektedir. 1830, 93 satırını[6] parçalamaya hak kazanmıştır.

Bir an önce istemiştik bunun kaldırılmasını. 1830 Ağustosu'nda, siyasal atmosferde bağışlayıcılık ve acıma duygusu egemendi; belli bir yumuşaklık ve uygarlık anlayışı kitleleri sarmıştı; güzel bir geleceğin yaklaşması ile açılmıştı her birimizin gönlü; öyle ki idam, bizleri rahatsız eden kötü olaylardan arda kalanlar gibi, örtülü ve toplu bir rıza ile hemen adaletten kaldırılacak gibi görünmüştü. Halk bile, henüz eski rejimin paçavralarından bir coşku ateşi yapmıştı.

Kanlı bir paçavraydı bu. Hepsini toplandı sanmıştık. Ötekiler gibi yakıldıklarını düşünmüştük. Ve birkaç hafta boyunca, inançla dolu, saf bir halde, gelecek için, özgürlüğün dokunulmazlığına olduğu kadar, yaşamın dokunulmazlığına da inanmıştık.

Ve yasal bir gerçeklik içinde, César Bonesana'nın yüce ütopyasının çözümlenmesi için bir girişimin yapılmasının üzerinden henüz iki ay geçmişti.

Ama ne yazık ki bu girişim, beceriksizlik, başarısızlıkla sonuçlandı ve genel çıkarlardan çok başka neredeyse ikiyüzlü çıkarlara yönelik oldu.

1830 Ekimi'nde, Napoléon'un Dikilitaş'ın[7] altına gömülmesi önerisinin gündemden çekilmesinden birkaç gün sonra, bütün Meclis'in ağlaştığı ve bağrıştığı hatırlanacaktır. Bu arada idam, tartışma konusu yapılmıştı; hangi nedenlerle olduğuna dair gerekli açıklamayı daha aşağıda vereceğiz ve sonra, bütün bu yasa koyucuların yüreğini, beklenmedik ve muhteşem bir acıma duygusu kaplamış gibi görünüyordu. Kime konuşulacak, kime sızlanılacak, kimin için göğe eller kaldırılacaktı. İdam, ulu Tanrım! Ne korkunç! Bütün bir yaşam boyunca, iddianamelerin kanları ile ıslanmış ekmeği yemiş, kırmızı bir giysi içinde

saçlarına ak düşmüş herhangi bir yaşlı başsavcı, birdenbire yürekler acısı bir havaya bürünüveriyor ve giyotinden nefret ettiğine Tanrıları tanık olarak gösteriyordu. İki gün boyunca mahkeme ağlamaklı konuşmacılarla dolup taşıyordu. Bir inlemeydi bu adeta; Mezmurlardan[8] bir konser dinleniyordu sanki: bir "*Super flumina Babylonis*",[9] bir "*Stabat mater dolorosa*";[10] Meclis'in ilk sıralarını dolduran ve güzel sesler çıkaran bütün bu konuşmacılar orkestrasının icra ettiği, korolu, büyük bir "Do Senfonisi". Kimisi basıyla geliyor, kimisi de baş sesiyle. Hiçbir eksik yoktu. Sorun şu ki, artık dokunaklı ve acıklı olunamıyor. Özellikle de gece oturumu, bir *La Chaussée*'nin[11] beşinci perdesi gibi yumuşak, sözde iyiliksever ve yürek parçalayıcıydı. Bu gösteriden hiçbir şey anlamayan iyi halkın gözleri ise yaşlarla doluydu.[12]

Öyleyse amaç neydi? İdamı kaldırmak mı?

Evet ve hayır.

İşte olay:

Toplumun içinden dört insan, nasıl gerekiyorsa öylesinden dört insan, bir salonda rastlanılabilecek ve belki de birlikte kibar bir biçimde konuşulabilecek türde insanlardan; bu insanlardan dört tanesi diyorum, siyasetin yüksek alanlarında, Bacon'ın "suçlar", Macchiavelli'nin "tertipler" dedikleri cesurca atılımlara girişmişler. Suç ya da tertip, hepsi için ağır olan yasa, bunu ölümle cezalandırıyormuş. Ve bu dört kadersiz insan, Vincennes'ın[13] güzel kemerli yapılarının altında, şapkalarına üç renkli kokart takmış üç yüz askerin arasına hapsolmuş bir halde, tutsak olmuşlar; yasanın kölesi olmuşlar. Ne yapmalı ve nasıl yapmalı? Sizin ve benim gibi dört insanı, "dünyanın vatandaşı" dört insanı, bir at arabasının içinde, kalın iplerle korkunç bir biçimde bağlanmış, yalnızca adının verilmemesi gereken bir memur ile sırt sırta oturmuş bir halde, Grève'e[14] göndermenin olanaksız olduğunu anlıyor musunuz? Keşke hâlâ maundan yapılmış bir giyotin olsaydı!

Hey! Artık yalnızca ölüm cezasını kaldırmak kaldı!

Ve konu üzerinde Meclis çalışmaya koyuldu.

Dikkat edin beyler; dün bu cezanın kaldırılmasına bir ütopya, bir kuram, bir düş, bir çılgınlık, bir şiir gözüyle bakıyordunuz. Dikkat edin ki, sizin ilginizi at arabasının, kalın iplerin ve o kırmızı renkteki korkunç makinenin üzerinde toplama çabaları ilk kez olmuyor ve bu iğrenç aletin, tepkilerinizi böylesine birdenbire çekmesi garip kaçmaktadır.

İşte söz konusu olan da budur! Ölüm cezasını kaldırmak, sizlerin, halkın isteği yüzünden değil, bizlerin, bakan olabilen milletvekillerinin arzusu üzerine söz konusu olabilmektedir. Guillotin'in makinesinin, yüksek tabakaları biçmesini istemiyoruz. Onu parçalıyoruz. Bütün herkesi hoşnut edecekse ne âlâ, ama bizler yalnızca kendimizi düşünüyoruz. *"Ucalégon yanıyor"*[15]. Ateşi söndürelim. Çabuk olun, celladı kaldıralım, yasayı karalayalım.

Ve böylelikle egoizm ile dolu bir karışım, en güzel toplumsal uyuşumları değiştiriyor ve bozuyor. Ak mermerin kara damarı bu; her yanda dolaşıyor ve her an, beklenmedik bir biçimde, keskinin altında görünüyor. Heykeliniz yeniden yapılacak.

Hiç kuşkusuz, dört bakanının başını isteyenlerden olmadığımızı burada açıklamamıza gerek yoktur. Bu bahtsız insanların tutuklandıkları zaman, onların işledikleri suçların bizlerin içinde doğurduğu öfke, herkes gibi, bizde de derin bir acıma duygusuna dönüşmüştü. Onların arasındaki birkaç kişinin yetişme biçimlerinden dolayı önyargılı olduklarına; başlarındaki fanatik kâfir, 1804 entrikalarının[16] destekçisi, yaşından önce devlet hapishanelerinin nemli gölgesinde saçlarına ak düşmüş kişinin[17] az gelişmiş beynine;[18] bu insanların içinde bulundukları ortak konumun acı zorunluluklarına; Monarşi'nin, 8 Ağustos 1829[19] tarihinde, bütün süratiyle inişe geçtiği bu dik yokuşun üstünde artık durmasının olanaksızlığına; o güne kadar bizler tarafından çok az değerlendirilmiş Krallık şahsiyetinin etkisine; özellikle de bu insanlardan birinin, başlarına gelen kötü olayların üstüne kırmızı bir manto gibi yaydığı saygınlık örtüsüne inanmıştık. Biz, onların yaşamlarını kurtarmalarını içten dileyenlerdeniz ve bunun için kendimizi feda etmeye hazırız. Eğer bir gün, olanaksız olsa da onların idam sehpası yine Grève'de dikilirse, bundan kuşku duymayacağız ve eğer bu bir düşse, bunu belleklerimizde saklamak isteriz; bunu devirmek için bir isyanın olacağından hiç kuşku duymuyoruz ve bu satırları yazan kişi, bu kutsal isyanın içinde yer alacaktır. Çünkü bütün toplumsal krizlerde, tüm idamların içinde siyasal nitelik taşıyanının en korkunç, en üzücü, en zehirli ve kökünün kazınması en gerekli olanı olduğunu belirtmeliyiz. Bu çeşit giyotin, kaldırımlara kök salar ve kısa bir süre içinde toprağın her yanından sürgünler fışkırır.

Devrim zamanında ilk düşen başa dikkat edin. Halkın iştahını kabartacaktır.

Ne olursa olsun, siyasal nedenlerden olduğu kadar duygusal nedenlerden de ötürü, kişisel olarak, bu dört bakanın canının bağışlanmasını isteyenlerle aynı düşünceleri paylaşıyoruz. Ancak yine de Meclis'in idamın kaldırılmasını önermek için başka bir gerekçe seçmesini tercih ederdik.

Keşke bu umutla beklenen yasanın yürürlükten kaldırılması yolları, Tuileries'den[20] Vincennes'a düşen bu dört bakan için değil de; büyük yollarda karşımıza çıkacak ilk hırsız için; sokakta yanınızdan geçerken sizin gözünüzün ucuyla bakacağınız, konuşmaya bile yeltenmeyeceğiniz, içgüdüsel olarak tozlu yakınlaşmalarından kaçınacağınız o sefil insanlardan bir tanesi için söz konusu olsaydı, yırtık pırtık paçavralar içinde, çıplak ayaklarla kavşakların çamurlarının içinde yürüyerek, kış olduğunda rıhtımların kenarlarında titreyerek, akşam yemeğinizi yediğiniz M. Véfour'un mutfaklarının hava deliğinin önünde ısınarak, çöplüklerin içinden bir ekmek artığı arayarak ve yemeden önce onu silkeleyerek çocukluğunu geçirmiş, kralın şenliğinin bedava gösterisinden ve öteki bir bedava gösteri olan, Grève'deki infazlardan başka bir eğlencesi olmayan bahtsız insanlardan; açlığın hırsızlığa, hırsızlığın da geri kalan olaylara yönelttiği zavallı insancıklardan; on iki yaşında hapse düşen, on sekizinde kürek mahkûmu, kırkında da idamlık olan, üvey bir toplumun yoksun çocuklarından; yalnızca bir okul ve bir atölye ile iyi yürekli, ahlaklı, topluma yararlı kılabileceğiniz ve onları, işlevsiz bir yük gibi, bazen Toulon'un[21] kızıl mahşerine, bazen de Clamart'ın sessiz dünyasına atmak ve onların özgürlüklerini çaldıktan sonra yaşamlarına da el koymaktan başka bir şey yapmadığınız kadersiz insanlardan biri için söz konusu olsa; eğer ölüm cezasını kaldırma öneriniz bu insancıklardan birisi için olsaydı, ah, işte o zaman, oturumunuz gerçekten onurlu, yüce, saygın

ve anlamlı olurdu. *"Per viscera Dei"*, Tanrı'nın adına, iman yoluna geri döneceklerine inanılan mezhep sapkınlarını, *"quoniam sancta synodus sperat hoereticorum conversionem"*,[22] Din Bilginleri Meclisi'ne davet eden Trento' daki[23] yüce rahiplerden beri, hiçbir insanlar meclisi, bu dünyada bundan daha üstün, daha ünlü ve daha bağışlayıcı bir gösteri sunmamıştır. Bu atılım, zayıflardan ve küçüklerden korkan gerçekten güçlü ve gerçekten büyük olanlara aittir her zaman için. Paryanın davasını ele alan bir Brahmanlar kurulu daha iyi olacaktır. Ve burada, paryanın davası halkın davasıdır. Sorunun içinde olmayı beklemeksizin ve halk için ölüm cezasını kaldırarak, siyasal bir hamleden çok toplumsal bir hamle yapmış olacaksınız.

Onu yürürlükten kaldırmayı denerken, kaldırmış olmak için değil, bir hükümet darbesinin ellerine tutsak düşmüş dört zavallı bakanı kurtarmak için bir siyasal hamle yapmadığınız sürece, bu girişiminiz toplumsal bir nitelik taşıyacaktır!

Ne oldu? İçten olmadığınız için, güvensizlik ortamının doğması olağandır. Halk, kendisinin bir değişim süreci içine sokulmak istendiğini gördüğü zaman, bütün soruna karşı bir kitle olarak öfkelenmiş ve dikkat çeken bir şey, yine de bütün ağırlığı ve açıklığıyla bu ölüm cezasından yana olduğunu göstermiştir. İşte sizin beceriksizliğiniz olayı bu boyutlara getirmiştir. Sorunu, dolambaçlı yollardan, açık yüreklilikten uzak bir biçimde ele alarak, uzun bir süre riske attınız. Komedi oynadınız. Islık çaldılar ona.

Bazı akıllar onu ciddiye alma iyiliğini gösterdiler. Bu ünlü oturumun hemen ardından, namuslu bir adam olan Adalet Bakanı tarafından, başsavcılara bütün infazların belirsiz bir tarihe kadar askıya alınması emri verildi. Görünüşte büyük bir adımdı bu. Ölüm cezasına karşı olanlar rahat bir nefes aldılar. Ancak düşleri kısa sürdü.

Bakanların davası sonuçlandı. Bilmem hangi karar alındı. Dört yaşam bağışlandı. Ham, ölüm ile özgürlük arasında bir yer olarak seçildi. Bu düzenlemeler yapılınca, devlet adamlarının kafalarındaki korku siliniverdi ve bu korku ile birlikte, insanlık da yitip gitti. Artık başlıca işkencenin kaldırılması sorunu ortadan kalktı ve ona artık gereksinim duyulmadığı anda da, ütopya ütopyaya, kuram kurama, şiir şiire dönüşüverdi yeniden.

Yine de beş ya da altı aydır cezaevi avlularında, sakin ve yaşamda emin havayı soluyarak gezinen ve bağışlanmaları için tecillerini elde etmiş birkaç kaba ve talihsiz mahkûm vardı hapishanelerde. Ama bekleyin.

Gerçeği söylemek gerekirse, cellat çok büyük bir korku içindeymiş. Kanun koyucuların insanlıktan bahsettiklerini duyduğu gün; "insanseverlik", "ilerleme"; işi bitmiş olarak duyumsamış kendisini. Saklanmış, zavallıcık, insanların kendisini unutmalarını bekleyerek, kulaklarını kapatarak ve soluk almaya bile cesaret edemeden, günün ortasındaki bir gece kuşu gibi temmuz güneşinin altında keyfi kaçmış bir halde, giyotininin altına büzülmüş. Altı aydır görünmez olmuş. Hiçbir yaşam belirtisi göstermiyormuş. Yavaş yavaş kaygılarından sıyrılmış. Meclis'i dinlemiş kenardan ve kendi adının geçmediğini duymuş. O çok korktuğu büyük sözcüklerden hiçbirisi yokmuş artık. "Suçlar ve Cezalar Kitabı"nın tumturaklı yorumları da yokmuş. İnsanlar başka şeylerle, birkaç ciddi toplumsal çıkarla, köyler arasından geçen bir yolla, Opéra Comique için yapılacak bir sübvansiyonla ya da yüz elli milyonluk korkunç bütçedeki yüz bin franklık bir zararla uğraşıyorlarmış. Artık hiç kimse onu, o baş keseni

düşünmüyormuş. Bunu görünce, adamcağız rahatlayıvermiş; başını delikten dışarı çıkarmış ve her yöne bakmış; La Fontaine'in bilmem hangi faresi gibi, bir adım atmış, sonra da ikincisini, en sonunda tamamen dışarı çıkma tehlikesini göze almış, altına saklandığı makinenin üstüne fırlamış, onu onarmış, düzeltmiş, temizlemiş, okşamış, parlatmış ve çalışmamaktan ötürü bozulmuş, yaşlı ve paslı makineyi yağlamaya koyulmuş; sonra birdenbire dönmüş, karşısına çıkan ilk hapishanede yaşamına güvenle bakan o bahtsız insanlardan bir tanesini saçlarından yakalamış, kendisine çekmiş, soymuş, bağlamış, halkayı geçirmiş ve böylelikle yeniden başlamış infazlar.

Bütün bunlar korkunç, ama hikâye.

Evet, onlardan yaşamlarını geri alarak bu yolla cezaları artırılan zavallı tutuklulara verilmiş altı aylık bir tecil hakkı vardı; sonra hiçbir neden ve zorunluluk olmaksızın, "keyfî olarak", güzel bir sabah vakti teciller iptal edildi ve bütün bu insanların cezalarının infazı gerçekleştirildi. Aman Tanrım! Size soruyorum, bu insanların yaşamasının, biz hepimize ne zararı dokunacaktı ki? Fransa'da, herkes için solunacak yeterince hava yok mu?

Bir gün, Adalet Bakanlığı'nın sefil bir memurunun sandalyesinin üstüne çıkıp şöyle demesi için: "Haydi! Artık kimse ölüm cezasının yürürlükten kaldırılacağını düşünmesin. Giyotini yeniden çalıştırmanın vakti geldi!" bu adamın yüreğinden çok korkunç birtakım şeylerin geçmiş olması gerekir.

Bununla birlikte infazlar, hiçbir zaman bu temmuz tecilinin iptalinden beri daha iğrenç durumlarla karşılaşmamıştı; hiçbir zaman Grève Meydanı olgusu daha çileden çıkartıcı olmamıştır ve bu da ölüm cezasının kötülüğünü en iyi biçimde kanıtlamıştır. Bu korkunun artması, bu kan yasasını yeniden yürürlüğe koyan insanların cezasıdır. Onlar kendi eserleriyle cezalandırılsınlar. İyi olmuş.

Burada bazı infazların korkunç ve inançtan yoksun sonuçlara neden olduklarına dair iki ya da üç örnek vermek gerekir. Başsavcıların eşlerinin sinirlerini bozmak gerekir. Çünkü bir kadın, bazen bir bilinç demektir.

Güneyde, geçen eylül ayının sonlarına doğru, yerini, gününü, mahkûmun adını tam olarak anımsayamıyoruz, ama olaya itiraz olursa bunları bulabiliriz, Pamiers'de olmuştu galiba; evet, eylül ayının sonlarına doğru, hücresinde, rahat rahat iskambil kâğıtlarıyla oynayan bir adam bulmuşlar; ona iki saat içinde öleceğini haber vermişler; tabii ki bu haber, mahkûmun bütün kaslarını titretmiş, çünkü onu unuttukları bu altı ay içinde ölümü hiç düşünmüyormuş; onu tıraş etmişler, sımsıkı bağlamışlar, günah çıkartmışlar; sonra onu dört jandarmanın arasında bir el arabasına koymuşlar ve kalabalığın içinden geçirerek infaz yerine götürmüşler. Buraya kadar her şey basit gibi. Ama yaşananlar böyle. İdam sehpasının önüne gelince, cellat onu rahipten teslim almış, kaldıracın üstüne bağlamış, "fırına sürmüş", burada argo deyimini kullanıyorum, sonra da bıçağı boşa bırakmış. Ağır demir üçgen zorla yerinden oynamış, yuvalarına çarpa çarpa düşmeye başlamış ve işte başlayan iğrenç gösteri, adamı öldürmeden boynunda yara açıvermiş. Adam korkunç bir çığlık atmış. Şaşkın cellat bıçağı kaldırmış ve yeniden düşürmüş. Bıçak, mahkûmun boynuna ikinci kez darbe indirmiş, ama kesememiş. Mahkûm da, halk da haykırıyorlarmış. Üçüncü bir darbenin başarılı olacağına inanan cellat, bıçağı yeninde çekmiş. Sonuçsuz. Üçüncü darbe, mahkûmun sırtında üçüncü bir kan ırmağının fışkırmasına neden

oluyor, ama yine de başı yeniden kopartamıyormuş. Özetleyelim. Bıçak beş kez daha çıkmış, beş kez daha düşmüş, beş kez daha mahkûmun boynundan parça koparmış ve beş kez daha bıçağın altındaki mahkûm haykırıyor ve pes ederek canlı başını sallıyormuş! Öfkelenen halk, yerden taşları almış ve celladı taşa tutmaya koyulmuş. Cellat giyotinin altına saklanmış ve oradan da jandarmaların atlarının arkasına kaçmış. Ama olay daha bitmedi. İdam sehpasının üstünde yalnız başına kaldığını gören zavallı adam dikilmiş ve her tarafından kanlar fışkırırken, orada ayakta durarak, korkmuş bir halde, sırtını üstünde sallanan yarı kesilmiş başını tutarak hafif çığlıklarla iplerini çözmelerini yalvarıyormuş. Gönlü acıma duygusuyla dolmuş halk, jandarmaları zorlamak ve beş kez infaza katlanmış zavallının yardımına koşmak üzereymiş. İşte o anda, yirmi yaşında bir delikanlı olan celladın bir uşağı idam sehpasın üstüne fırlamış, mahkûma ipini çözebilmesi için sırtını dönmesini söylemiş ve hiçbir biçimde karşı koymayan adamın duruşundan yararlanarak, onun sırtına çıkmış ve büyük bir güçlükle, bilmem hangi kasap bıçağıyla adamın boynunun kalan kısmını kesmeye koyulmuş. İşte olanlar. Görülmüştür. Evet.

Yasaya göre bu tür infazlara bir hâkimin katılması şarttı. Bir işaretle her şeyi durdurabilirdi. Pekiyi o halde, bir adam öldürürlerken bu adam, arabasının içinde ne yapıyordu? Güpegündüz, gözlerinin, atlarının soluklarının, kapısının camının altında bir adam öldürülürken, katillerin cezalandırıcısı ne yapıyordu?

Ve yargıç yargılanmıyor! Ve cellat yargılanmıyor! Ve hiçbir mahkeme, Tanrı'nın bir kulunun kutsal varlığı üzerinde bütün yasaların bu korkunç yok etme eylemini sorgulamamaktadır!

On yedinci yüzyılda, ceza yasasının barbarlığı döneminde, Richelieu ve Christophe Fouquet zamanında, M. de Chalais,[24] kendisine bir kılıç darbesi yerine, otuz dört fıçıcı keseri darbesi[25] vuran beceriksiz bir asker tarafından Bouffay de Nantes önünde öldürüldüğünde, bu olay Paris Parlamentosu'nda en azından yasaya aykırı olarak görülmüştü; soruşturma ve dava başlamıştı, Sonuçta Richelieu cezalandırılmamış, Christophe Fouquet cezalandırılmamışsa da kabak askerin başına patlamıştır. Kuşkusuz bu bir adaletsizlik, ancak içinde adalet olan bir adaletsizlik.

Önemsiz bir olay. Olay, temmuz ayından sonra yumuşak âdetlerin ve ilerlemenin olduğu bir dönemde, idam üzerine Meclis'teki o ünlü ağlamaklı gösteriden bir yıl sonra olmuştu. Tabii ki olup bitenler tamamen belirsiz bir biçimde geçiştirildi. Paris gazeteleri, onu küçük bir olay gibi yayımlamıştı. Kimse de endişelenmemişti. Yalnızca giyotinin, "yüksek yapıtları gerçekleştiren kişiye engel olmak isteyen" birisi tarafından parçalara ayrıldığı öğrenildi. Bu, daha önce ustası tarafından kovulmuş ve bu yüzden ondan intikam almak için bu kötülüğü yapmış cellat uşağıydı.

Yalnızca bir yaramazlık. Sürdürelim.

Üç ay önce, Dijon'da, bir kadını işkenceye götürmüşler. (Bir kadın!) Bu kez de Doktor Guillotin'in bıçağı kötü işlemiş. Başı tamamen kesememiş. İşte o anda, celladın uşakları, kadının ayaklarına asılmışlar ve zavallının çağlıkları arasında bedeni çekerek ve sıçratarak başı kopartabilmişler.

Paris'teki gizli infazlar dönemine geri dönelim. Temmuz olayından sonra artık Grève Meydanı'nda infazların gerçekleştirilmesine cesaret edilmemesinden ve korku ortamının doğmuş olmasından ötürü, işte bakın, neler yapılıyordu. Son olarak Bicêtre'den, yanılmıyorsam, Désandrieux adındaki bir idam mahkûmunu almışlar; onu, her tarafı kapalı, üstüne kilit vurulmuş ve iki tane tekerleğin üstüne oturtulmuş bir çeşit sepete koymuşlar, sonra da bu yükü, önünde ve arkasında bir jandarma ile büyük adımlarla ve ortalıkta hiç kalabalık olmaksızın, Saint-Jacques'ın ıssız duvarının kenarına götürmüşler: Oraya vardıklarında, saat sabahın sekiziymiş; orada yeni kurulmuş bir giyotin ile kalabalık olarak da beklenmedik bir makinenin çevresindeki taş yığınlarının üstünde toplanmış birkaç düzine çocuk duruyormuş. Adamı çabucak sepetin içinden çıkartmışlar ve ona soluk alması için bile vakit bırakmaksızın, gizlice ve acele tarafından başını uçurmuşlar. Yüksek adaletin gösterişli halk oyunu, diyorlar bunun adına. Ne iğrenç bir alay!

Peki kralın adamları "uygarlık" sözcüğünden ne anlıyorlar? Onun neresindeyiz? Düzenbazlıklar ve yutturmacalarla doldurulmuş adalet! Geçici çözümlerden oluşan yasalar! Korkunç!

Toplumun onu bu yolla bir hain olarak görmesinden ötürü, bir idam mahkûmu olmak çok korkunç bir şey!

Yine de doğruyu söylemek gerekirse, infaz tamamen gizli olmuyordu. Sabahleyin, bir gelenek haline gelmiş gibi Paris kavşaklarında idam kararları okunuyor ve satılıyordu. Bu satışla yaşayan insanlar da var gibi görünüyor. Duyuyor musunuz? Bir talihsizin suçundan, onun cezasından, çektiği işkencelerden, can çekişmesinden ekmek kazanıyorlar, bir kuruşa kâğıt satıyorlar. Kandan paslanmış bu kuruştan daha korkunç bir şeyin olabileceğini düşünebiliyor musunuz? Kim topluyor onları?

İşte bu kadar olay yeter. Hatta fazla bile. Bütün hepsi korkunç, değil mi? Artık idamı ileri sürmek için gerekçeniz nedir?

Bu sorunun üstünde büyük bir ciddiyetle duruyoruz. Buna yanıt verilsin diye soruyoruz. Bunu geveze aydınlara değil, ceza hukukçularına soruyoruz. Ölüm cezasının mükemmelliğini, sanki başka bir şeyden bahseder gibi, saçmalık olarak görenlerin de olduğunu biliyoruz. Hatta bazı kişiler de vardır ki, ölüm cezası düşüncesine saldıran kişilerden nefret ettikleri için, bu konudan hoşlanmazlar. Bu, onlar için neredeyse edebi bir konu; kişilerden, özel adlardan doğan bir durumdur. Bu kişiler, büyük sanatçılardan daha kıskanç, iyi hukukçular gibi birbirlerini çekemezler. Joseph Grippa'lar Filangieri'lere;[26] Torregiani'lerin Michelangelo'lara[27] Scudéry'lerin[28] Corneille' lere[29] yaptıklarından daha çok saygısızlık etmiyorlar.

Bizler, onlara değil, kısacası kanun adamlarına, diyalektikçilere, ahkâm kesenlere, ölüm cezasını ölüm cezası olduğu için, güzelliği, iyiliği, erdemi için sevenlere sesleniyoruz.

Görelim, bizlere gerekçelerini sunsunlar.

Yargılayanlar ve ölüm cezasının zorunlu olduğuna hüküm getirenler. Öncelikle, –çünkü toplumsal birliğe zarar vermiş ve halen zarar verebilecek olan bir organın kesilmesi önemlidir– söz konusu olan durum yalnızca buysa, ömür boyu hapis yeterlidir. Neden öldürmekte ısrar

ediyorsunuz? Hapisten kaçabilir diye mi bahane ileri sürüyorsunuz? Siz de tedbirinizi alın. Eğer demir parmaklıkların sağlamlığına inanmıyorsanız, neden o zaman hayvanat bahçesi kurmaya cesaret ediyorsunuz?

Gardiyanın yeterli olduğu yerde cellada gerek yoktur.

Peki, yeni baştan alalım – toplumun öç alması gereklidir, toplumun cezalandırması gereklidir – ne biri ne de öteki geçerli. Öç almak insana özgüdür, cezalandırmak da Tanrı'ya.

Toplum bu iki çelişkinin arasındadır. Ceza, onun üstünde; öç ise onun altındadır. Bunun ne fazlası ne de azı ona yakışır. "Öç almak için cezalandırmak" yoluna gitmemeli; "iyileştirmek için düzeltmelidir." Bu yolla ceza hukukçularının çözüm yöntemini oluşturunuz; anlayacağız ve benimseyeceğiz.

Üçüncü ve son gerekçe, örnek olma düşüncesi. – Örnek olmalı! Suçluların yolundan gitmek isteyenleri, kaderin bu insanların oynadığı oyunu göstererek korkutmak! – İşte tam tamına Fransa'daki beş yüz yargıç kurulunun bütün iddianamelerinde fazla ya da eksik vurgulamalarla yer alan sonsuz cümle. Tabii ki, öncelikle örnek kavramının varlığını inkâr ediyoruz. Bir işkenceler gösterisinin, kendisinden beklenilen etkiyi yaptığını inkâr ediyoruz. Halkı caydırmaktan çok, cesaretini kırmakta ve bütün duygularını, özellikle de erdemini yok etmektedir. Kanıtları artmakta ve belleğimizi doldurmaktadır. Yine de binlercesi arasından bir tanesini anlatalım, çünkü bu en tazesi. Bunları yazdığımız tarihten tam on gün önce oldu. Martın beşiydi, karnavalın son günü, Saint Pol'de, bir kundakçının idamının hemen ardından, bir grup maskeli kişi, hâlâ yanmakta olan idam sehpasının çevresinde dans etmeye koyulmuş. İşte örnek alınız! Karnavalın son günü yüzüne gülüyor.

Deneyime rağmen, örneğin alışılagelmiş kuramında ısrar ediyorsanız eğer, haydi buyrun XVI. yüzyıla, gerçekten dehşet içinde olun, işkencelerin çeşitliliğini geri getirin; Farinacci'yi[30] geri getirin, işkence jüri üyelerine bakalım, işkence yerine, tekerleği, odun üstünde diri diri yakmayı, direğe çekme cezasını, kulakların kesilmesini, bacakları ve kolları dört tane ata bağlayarak kopartma usulünü,[31] diri diri toprağa gömmeyi, canlı canlı kaynayan kazanın içine atma yöntemlerini geri getirin; Paris'in bütün kavşaklarında, başkalarınınkinin arasında açık fazladan bir dükkân gibi, kuşkusuz taze etle dolu celladın korkunç tezgâhını geri getirin. On altı taştan ayaklı hayvanları, kuru kemik dolu mahzenleri, kalasları, kancaları, zincirleri, kemikten şişleri, kargaların sıralandıkları sıva dökülmüş tepesi, küçük direkleri ile Montfaucon'u[32] ve kuzeydoğu rüzgârının bütün Temple Mahallesi'ne buram buram yaydığı ceset kokusunu geri getirin. Sürekliliği ve ihtişam içinde Parisli celladın o kocaman sundurmasını geri getirin. İşte örnekler. İşte iyi anlaşılan ölüm cezası. İşte kaideleri olan bir işkence sistemi. İşte çirkin, ama korkunç olanlar!

Ya da İngiltere'deki gibi yapın. Ticaret ülkesi İngiltere'de, Dover sahilinde bir kaçakçıyı yakalarlar, "örnek olsun" diye asarlar; "örnek olsun" diye darağacına asılı bırakırlar; ancak kötü hava koşulları cesedi bozabileceğinden, onu daha az sıklıkta yenilemek için, üzerine katrana batırılmış bir örtü geçirirler özenle. Ey ekonomi toprağı! Asılmışları katranlamak!

Yine de bunun bir mantığı var. Bu da örnek gösterme düşüncesini anlamanın en insancıl yoludur.

Peki siz, zavallı bir adamı dış bulvarların en ıssız köşesinde boğazlarken, ciddi olarak bir örnek yaptığınıza inanıyor musunuz? Grève Meydanı'nda, güpegündüz, haydi geç Allah aşkına; ama Saint-Jacques'ın duvarında! Ama saat sabahın sekizinde! Kim geçecek ki oradan? Kim gider ki oraya? Kim bilecek sizin orada bir adam öldürdüğünüzü? Kim sizin orada bir örnek yaptığınızdan kuşkulanacak? Pekiyi, kimin için örnek? Herhalde, bulvarın ağaçlarına.

O halde infazlarınızın gizli gizli yapıldığını görmüyor musunuz? O halde saklandığınızı görmüyor musunuz? Yapıtınızdan ne diye korku ve utanç duyuyorsunuz? Neden gülünç bir halde *"discite justitiam moniti"*nizi[33] mırıldanıyorsunuz? Durmadan ve ne yaptığınızı çok iyi bilmeden baş kesen siz, neden çökmüş, şaşkın, endişeli, haklı olduğunuzdan az emin ve genel bir kuşkuya kapılmış bir haldesiniz? Sizden önce gelen yaşlı parlamenterlerin sakin bir bilinçle gerçekleştirdikleri kanlı görevin ahlaki ve toplumsal duygusunu yitirdiğinizi hissetmiyor musunuz yüreklerinizde? Gece olunca, başınızı onlardan daha çok döndürmüyor musunuz yastığın üstünde? Sizden önce başkaları, infazları emrettiler; ancak onlar, kendilerini hakta, doğruda, iyide büyük olarak görüyorlardı. Jouvenel des Ursins,[34] kendisini bir yargıç sanıyordu; Elie de Thorrette kendisini bir yargıç sanıyordu; Laubardemont,[35] La Reynie ve Laffemas[36] da, kendilerini yargıç sanıyorlardı; peki, sizler, vicdanınızla baş başa, katil olmadığınıza tam olarak emin misiniz!

Grève Meydanı'nı, Saint-Jacques'ın duvarına; kalabalığı, yalnızlığa; gün ışığını, alacakaranlığa tercih ediyorsunuz. Yaptıklarınızı kesin olarak bir daha yapmıyorsunuz. Saklanıyorsunuz, derim ben size!

Ölüm cezasının bütün gerekçeleri, hepsi de geçersiz. İşte bir hiçe dönüşmüş bütün yargıç kurullarının kıyaslamaları. Bütün bu iddianamelerden arda kalanlar, hepsi de süpürülmüş ve küllere atılmış. En ufak bir mantığın dokunuşu, bütün kötü yargıları yok ediyor.

Kralın adamları, bizlerden, biz jüri üyelerinden, biz insanlardan, korunmak istenen bir toplum, gerçekleştilecek bir kamu kovuşturması, yapılacak örnekler bahanesiyle, okşayıcı bir sesle bize dilenerek, uçurulacak başlar istemesinler. Güzel sözler, gözyaşları ve bütün bunların hepsi bir hiç! Bu, abartmalı sözcüklere bir eleştiri ve siz onları söndüreceksiniz. Bu tatlı boş sözlerin altında, yalnızca sert bir yürek, kalleşlik, barbarlık, gayretlerini kanıtlama isteği, para kazanmak zorunluluğu ile karşılaşacaksınız. Susunuz, aydınlar! Yargıcın yumuşak ellerini altında, celladın tırnakları hissediliyor.

Bir ceza başsavcısının ne olduğunu soğukkanlılıkla düşünmek zordur. Öteki insanları idam sehpasına göndererek yaşamını kazanan bir insandır. Grève Meydanı'nın asil müteahhidir. Gerisi ise, biçemde ve yazında belirli savları olan, iyi bir konuşmacı olan ya da kendisini öyle sanan, gerektiğinde ölüm hükmünü açıklamadan önce birkaç Latince dize okuyan, çevresine etki yapmaya çalışan, başkalarının yaşamının ona bağlı olduğu noktada, ey sefalet, kendi özsaygısını ön plana çıkartan, kendisine özgü beklentileri, ulaşılması umutsuz istekleri, klasikleri, şu şairin Racine'i, bu şairin de Boileau'su var gibi, Bellart'ı, Marchangy'si olan bir beyefendidir. Konuşmasında, giyotine kenardan dokunur; bu onun rolü, onun gösterişidir. İddianameleri onun yazınsal yapıtıdır; onları mecazlarla süsler, celpnamelerle koku saçar, celselerde güzel olması ve hanımları hoşlandırması gerekir. Neredeyse bizim Delille

okulundan trajik şairler kadar, gerçek sözcüklerden nefret eder. Onun olaylardan kendi adlarıyla söz etmesinden korkmayınız. Yazık! Yalınlığıyla sizi isyan ettirecek bütün düşüncelerinde, sıfatlarla gerçeği gizleyen bir şey vardır. M. Samson'u gösterişli kılar. Bıçağı örter. Kaldıracı gölgeler. Dolaylı bir anlatımla kırmızı sepeti sarmalar. Onun ne olduğu bilinmez artık. Tatlı ve ince. Onu, geceleyin, odasında, altı hafta sonra bir idam sehpasını kurduracak bu söylevi rahat rahat hazırlarken canlandırabiliyor musunuz gözünüzün önünde? Bir sanığın başını kanunun en korkunç maddesine sokmak için kan ter içinde çalışırken gördünüz mü onu? Kötü hazırlanmış bir yasayla bir sefilin boynunu keserken gördünüz mü onu? Sonuçta bir adamın ölümünü ifade etmek ve zorunlu kılmak için, bir mecazlar ve mecaz-ı mürseller karmaşasının içine nasıl iki ya da üç tane zehirli yazı eklediğine dikkat ediyor musunuz? Bunları yazarken, masanın altında, karanlığın içinde, ayaklarına çömelmiş bir halde celladın durduğu ve yargıcın da arada sırada yazısını kesip köpeğiyle konuşan bir sahip gibi, ona şöyle dediği doğru mu acaba: "Sakin ol! Sakin ol! Kemiğini vereceğim sana!"

Kralın bu adamı, özel yaşamında namuslu bir insan, iyi bir baba, iyi bir oğul, iyi bir koca, iyi bir arkadaş olabilir; Père-Lachaise Mezarlığı'ndaki bütün mezar taşlarının üstünde yazılı olanlar gibi…

Yasanın bu korkunç işlevlerinin kaldıracağı günün yakın olmasını umut edelim. Uygarlığımızın yalnız havası, belirli bir süre içinde, ölüm cezasını yıpratmalıdır.

Bazen ölüm cezasını savunanların bunun ne demek olduğunu iyi bir biçimde düşünmediklerine inanmaya çalışıldı. Ama biraz da birkaç suçu terazide tartın ki toplumun, kendi vermediği şeyin, bu cezanın, düzeltilemez cezaların en düzeltilemezinin elinden alınmasını kabullenmesi anlamsız olsun.

İki gerekçeden bir tanesi:

Ya vurduğunuz bu insan, bu dünyada ailesiz, anne ve babadan, yakın bir insandan yoksundur. Ve bu koşullar içinde, ne bir eğitimi ne bir öğrenimi, ne aklı için ne de yüreği için bir özentisi vardır ve hangi hakla bu sefil yetimi öldürüyorsunuz? Onu bıraktığınız yerde, götürü olarak yalnızlığı yüklüyorsunuz ona! Başına gelen kötü şeylerden, onun suçunu yaratıyorsunuz! Hiç kimse de onu, yaptıklarından haberdar etmiyor. Bu adam da hiçbir şey bilmiyor. Yazgısındadır hatası; kendisinde değil. Bir masuma vuruyorsunuz.

Ya da bu adamın ailesi vardır; peki, o zaman da vuracağınız darbenin yalnızca onu yaralayacağına mı inanıyorsunuz? Babasından, anasından, çocuklarından kan akmayacak mı? Hayır. Onu öldürürken, bütün ailesini de yok ediyorsunuz. Burada ise, masumlara vuruyorsunuz.

Çarpık ve kör ceza mevzuatı, nereden dönerse dönsün masumu vuruyor!

Bu adam, bir ailesi olan bu suçluyu alıkoyun. Hücresinde yakınları için çalışabilir. Ama lahdinin içinde onları nasıl yaşatabilir ki? Babalarını ya da başka bir deyişle ekmeklerini yok ettiğiniz bu küçük oğlanları, bu küçük kızları hiç ürpermeden düşleyebiliyor musunuz? Zavallı masumlar!

Sömürgelerde, bir idam kararı bir kölenin ölümüne neden olursa, adamın sahibine bin franklık tazminat ödenmektedir. Ne! Sahibin zararını karşılıyorsunuz da, aileye tazminat vermiyorsunuz! Peki, burada da bir insanı ona sahip olanların ellerinden almıyor musunuz?

Sahibinin karşısındaki bir köleden daha kutsal bir konumda, babasının varlığı, karısının serveti, çocuklarının eşyası değil mi?

Biz zaten cinayet yasanıza inandık. İşte çalındığı ortaya çıkmış bir yasa.

Başka bir şey daha. Bu adamın ruhunu düşleyebiliyor musunuz? Nasıl bir durumda olduğunu biliyor musunuz? Onu usta bir biçimde öldürmeye cesaret edecek misiniz? En azından eskiden halkta bir inanç vardı; en yüce anda, havada gezinen bir dinsel esinti, en sert olanı bile yumuşatabilirdi; işkence gören bir insan aynı zamanda bir tövbekârdı; toplumun ona bir dünyayı kapattığı anda din bir başkasını açardı; bütün canlar Tanrı bilincini taşırlardı; idam sehpası ise yalnızca göğün bir sınırıydı. Peki idam sehpasından ne umuyorsunuz artık, büyük kalabalıkların inançsız oldukları günümüzde? Limanlarımızda çürüyen ve belki de geçmişte nice topraklar keşfetmiş eski gemiler gibi, bütün dinlerin hastalığa yakalandıkları günümüzde? Küçük çocukların Tanrı ile alay ettikleri günümüzde? Hangi hakla Voltaire ve M. Pigault-Lebrun'lerin yaptıkları gibi, mahkûmlarınızın karanlık ruhlarını, bu ruhları, sizin kendinizin bile kuşku duyduğunuz bir şeyin içine atabiliyorsunuz? Onları, kuşkusuz mükemmel bir yaşlı olan hapishane papazının elleri arasına bırakıyorsunuz; ama acaba o inanıyor mu ve inandırtıyor mu? Tatsız bir iş gibi o yüce rolünü yinelemiyor mu? At arabasında cellatla yan yana oturan bu adamcağızı bir rahip mi sanıyorsunuz? Duygu ve yetenekle dolu bir yazar, bunu bizden önce söylemişti: "Papazı kaldırdıktan sonra celladı tutmak korkunç bir şey!"

Kuşkusuz bunlar, mantıklarını yalnızca kafalarının içinde tutan bir küçümseyen insanın söylediği gibi, yalnızca "duygusal gerekçeler"dir. Bizce, bunlar en iyileridir. Aklın gerekçelerinden daha çok duygunun gerekçelerini tercih ederiz. Zaten unutmayalım ki, bu iki dizi birbirine uymaktadır. "Suçların Kitabı", "Yasaların Ruhu"nun üstüne aşılanmıştır. Montesquieu, Beccaria'nın doğmasını sağlamıştır.

Akıl hepimiz içindir; duygu hepimiz içindir; deneyim de hepimiz içindir. Ölüm cezasının kaldırıldığı söz konusu durumlarda başlıca cinayetler, yıldan yıla artan bir azalış göstermektedir. Bunu göz önünde bulundurun.

Şimdilik bizler, Meclis'in, düşüncesiz bir biçimde girişimde bulunduğu gibi, ölüm cezasının aniden ve tamamen yürürlükten kaldırılmasını istemiyoruz. Tam tersine bütün önlemlerin alınmasını, bütün denemelerin, bütün araştırmaların yapılmasını arzuluyoruz. Zaten biz, yalnızca ölüm cezasının kaldırılmasını istemiyoruz; ceza mevzuatının bütününde, yukarıdan aşağıya, sürgüsünden bıçağına varıncaya kadar tam bir değişiklik istiyoruz ve zaman, böyle bir yapıtın iyi üretilmesi için en gerekli hammaddelerden bir tanesidir. Bu konu üzerindeki uygulanabilir sandığımız düşünceler dizisini başka bir yerde geliştirmeyi tasarlıyoruz. Ancak bugünden itibaren, kaçakçılık, kundakçılık, cezayı ağırlaştıran nitelikteki hırsızlık, vb. olaylarından bağımsız olarak, bütün başlıca davalarda, başkanın jüri üyelerine şu soruyu sorması gerektiğine inanıyoruz: "Acaba suçlu, tutkularıyla mı, yoksa çıkarlarıyla mı hareket etmiştir?" ve jürinin yanıtının "suçlu tutkularıyla hareket etmiştir" olması durumunda, bunun cezası idam olmamalıydı. Bu da, en azından birkaç korkunç infazın gerçekleşmesine engel olacaktı. Böylelikle Ulbach ve Debacker kurtulmuş olurlardı. Othello'yu da artık giyotine götürmeyeceklerdi.

Üzerinde yanılgıya düşülmeyen bir nokta daha: Bu idam sorunu gün geçtikçe olgunlaşmaktadır. Bir an önce bütün toplum, bizler gibi, bu sorunu çözecektir.

En inatçı ceza hukukçuları buna dikkat etsinler; nitekim bir yüzyıldan beri, ölüm cezası etkisini azaltarak ilerlemektedir. Neredeyse hafiflemiştir. Bu, bir güçsüzlük işareti. Bir zayıflık işareti. Yaklaşan ölümün işareti. İşkence yitip gitti. Tekerlek cezası ortadan kayboldu. Darağacı da yitip gitti. Ne garip! Giyotinin kendisi de bir ilerleme.

Sayın Guillotin bir insanseverdi.

Evet, Farinace ve Vouglans'ın, Delancre ile Isaac Loisel'in, Oppède ve Machault'nun dişli ve doymak bilmeyen Themis'i[37] zayıflıyor. Güçten düşüyor. Ölüyor.

İşte artık istenmeyen Grève Meydanı. Meydan yeniden düzenleniyor. Yaşlı kan içici, temmuzda iyi hareket etti. Daha iyi bir yaşam sürmek ve son güzel eylemine layık olmak istiyor. Üç yüzyıldır bütün darağaçlarına kendini satan Grève'i kötü kokular sardı. Eski mesleğinden utanç duyuyor artık. Korkunç adını yitirmek istiyor. Celladı reddediyor. Kaldırımını temizliyor.

Tam vaktinde, ölüm cezası Paris dışına çıktı. Şunu burada belirtelim, Paris'ten çıkmak uygarlıktan çıkmak demektir.

Bütün işaretler bizim için. Hatta bu korkunç makine, Pygmalion'un[38] elinden çıkmış Galateia gibi, Guillotin'in yapıtı bu tahtadan ve demirden yapılı canavar bıkıyor ve surat asıyor gibi görünüyor. Belirli bir taraftan bakıldığında, daha yukarıda anlattığımız korkutucu infazlar, çok güzel işaretlerdir. Giyotin tereddüt ediyor. Gücünü yitirmiş durumda. Ölüm cezasının bütün o eski sehpası bozuluyor.

O rezil makine, Fransa'dan gidecek, buna inanıyoruz ve Tanrı izin verirse, topallaya topallaya gidecek, çünkü bizler ona sert darbelerle vurmayı deneyeceğiz.

Gitsin, başka yerlerden konukseverlik dilensin; uygarlaşan Türkiye'ye değil, onu istemeyen vahşilere[39] değil, birkaç barbar halka gitsin; ancak uygarlığın merdiveninden birkaç basamak daha aşağı insin, İspanya'ya ya da Rusya'ya gitsin.

Geçmişin toplumsal yapısı üç sütun üzerine kuruluydu: rahip, kral, cellat. Uzun zaman önce, bir ses şöyle demişti: "Tanrılar çekip gitsinler!" Son olarak da, başka bir ses yükseldi ve şöyle bağırdı: "Krallar çekip gitsinler!" Şimdi zamanı artık, üçüncü bir sesin yükselip de şöyle demesinin: "Cellat çekip gitsin!"

Böylece eski toplum parça parça dökülecek; böylece Tanrı'nın takdiri, geçmişin çöküşünü tamamlayacaktır.

Tanrıları özleyenlere, denilebilirdi ki, Tanrı kalsın. Kralları özleyenlere denilebilir ki, vatan kalsın. Celladı özleyenlere söylenecek bir söz yok.

Ve düzen, cellatla ortadan kalkmayacaktır; buna hiç inanmayın. Gelecekteki toplumun tavanı, bu korkunç anahtara sahip olmadığı için, çökmeyecektir. Uygarlık, birbirini izleyen dönüşümler dizisinden başka bir şey değildir. O halde neye katılacaksınız? Ceza yasasının değiştirilmesine. Sonuçta İsa'nın yumuşak yasası, kanuna girecek ve çevresini aydınlatacaktır. Suça bir hastalık gibi bakılacak ve bu hastalığın, yargıçlarınızın yerini alan doktorları, küreklerin yerini alan hastaneleri olacaktır. Özgürlük ve sağlık birleşecek. Demirin ve ateşin

kullanıldığı yerlere merhem ve yağ dökülecek. Öfkeyle davranılan bu hastaya iyi yüreklilikle yaklaşılacak. Bu basit ve kutsal olacak. Darağacının yerine haç konulacak. Hepsi bu kadar.

15 Mart 1832
VICTOR HUGO

1. (Lat.) "Kandan korkmak." (Y.N.)

2. (Lat.) "Çelik gibi zırh" anlamına geliyor. (Y.N.)

3. (Lat.) "Başını eğerken son nefesini verdi." (Y.N.)

4. César Bonesana da Beccaria (1738-1794), İtalyan düşünür ve ceza hukukçusudur. 1766 yılında yazdığı "Suçların ve Cezaların Kitabı" adlı yapıtında ceza hukuku hükümlerinin hafifletilmesinden yana bir tavır almıştır. (Y.N.)

5. Temmuz 1830 Devrimi. X. Charles'ın, darbe yapmak amacıyla oluşturduğu savaşçı bakanlar kurulunun başına Polignac'ı getirmesi sonra da Anayasa hükümlerini, "1830 Kararnameleri" adı verilen kanunlarla çiğnemesi üzerine, 27-29 Temmuz'da Paris halkı ayaklandı. Halkın ayaklanmasından ürken Liberal burjuvalar, X. Charles'ı indirterek Orléans Dükü'nü Louis-Philippe unvanıyla kral yaptılar. Ardından Anayasa gözden geçirildi ve yüksek burjuvazinin egemenliği başladı. Toplumsal açıdan büyük değişikliklere neden olduğu için "Temmuz Devrimi" diye adlandırılmaktadır. (Ç.N.)

6. Giyotin, Doktor Guillotin'in buluşu ilk kez Nisan 1792'de kullanılmaya başlanmıştır. (Ç.N.)

7. Dikilitaş, *Obélisque* adıyla bilinen Paris'in ana meydanlarından birinde bulunmaktadır. (Ç.N.)

8. Mezmurlar, Davud Peygamber'in makamla okuduğu Zebur surelerine verilen addır. (Ç.N.)

9. (Lat.) "Babil ırmakları kıyısında" - Kutsal Kitap, Mezmurlar: 137:1 (Y.N.)

10. (Lat.) "Yaslı ana ayakta duruyor." - Kutsal Kitap, Yuhanna 19:25 (Y.N.)

11. P.C. La Chaussée (1692-1754) "Acıklı komedi"lerin yaratıcısı. İnsanların talihsizliklerine karşı duyulan sempatiyi komedi ve trajedi unsurlarını birleştirerek anlatır. (Ç.N.)

12. Bu sırada Meclis'te söylenmiş her şeyi, aynı küçümseme içinde, göz ardı etmek istemiyoruz. Güzel ve içerikli sözler sarf edilmiştir. Biz de herkes gibi, M. de Lafayette'in ağır ve sade konuşmasını ve farklı bir nüans içerisindeki, dikkat çeken M. Villemain'in doğaçlamasını alkışlamıştık. (Y.N.)

13. Vincennes Kulesi, Paris'in biraz dışında bulunup XVI. yüzyıldan itibaren devlet hapishanesi olarak kullanılmıştır. (Ç.N.)

14. İdam infazlarının Paris Belediye Başkanlığı binası önündeki Grève Meydanı'nda gerçekleştirilmesine 1830 yılında son verilmiştir. (Ç.N.)

15. "*Jam proximus ardet Ucalégon*" - Aeneid, II, 311-312. Aeneid, Eski Romalı şair Virgilius'un on iki makamlık epik bir şiiridir. Bu şiir, Yunanlıların İlyada ve Odysseia destanları gibi, Romalıların ulusal destanı sayılmaktadır. (Ç.N.)

16. Cadoudal Komplosu olarak adlandırılan ve 1803 yılının sonlarına doğru Fransa Birinci Konsülü Napoléon Bonaparte'a düzenlenen "cehennem makinesi" hareketi sonucunda, 1804 yılı içinde bu komployu düzenleyenler yakalanmış ve başları olan Cadoudal giyotinle idam edilmiştir. Yakalananlardan Jules de Polignac, kardeşiyle birlikte kaçmayı başarabilmiştir. (Ç.N.)

17. Burada sözü geçen kişi, 1829-1830 yıllarıı arasında X. Charles tarafından Fransa Başbakanlığı görevine getirilmiş Jules Armand de Polignac'tır. 1780-1847 tarihleri arasında yaşamış Jules de Polignac, 1804 yılında Cadoudal Komplosu'na katıldığı için tutuklandı, ancak hapisten kaçtı. 1829 yılında önce Dışişleri Bakanlığı'na, sonra da Başbakanlık görevine getirildi. Liberal düşünceyi benimsemiş çevrelerin, kendisini İngiltere'ye ve Kilise'ye boyun eğmekle suçlamaları, halkın arasında gözden düşmesine neden oldu. Cezayir seferiyle birlikte İngiltere'nin desteğini yitirdi. "Temmuz Kararnameleri" adı verilen kanunu imzaladı ve 29 Temmuz 1830 tarihinde iktidardan çekildi, ülkeden kaçma girişiminde bulundu, ancak yakalandı. Ömür boyu hapse mahkûm oldu. Ham Şatosu'na hapsedildi ve 1836 yılında bağışlandı. (Ç.N.)

18. Jean Massin'in notlarına göre Jules de Polignac: "Hazreti Meryem'i görürdü sık sık; ona her gece gelir ve politikalarını öğütlermiş. X. Charles da rahat bir tavırla şöyle derdi: Bu gece, Jules yine Hazreti Meryem'i gördü." (Y.N.)

19. 8 Ağustos 1829 tarihinde, aşırı kralcı yeni bir bakanlık kurulmuş, Polignac, Dışişleri Bakanlığı'na; Bourmont, Savaş Bakanlığı'na; la Bourdonnaye ise İçişleri Bakanlığı'na atanmışlardır. (Y.N.)

20. Tuileries, Louvre Sarayı'nın bir bölümüne verilen addır. Burada bakanların toplandığı ve görev yerlerinin bulunduğu bir mekân olarak geçmektedir. (Ç.N.)

21. Toulon, Fransa'nın Akdeniz kıyısında bulunan ve XX. yüzyıla kadar kürek mahkûmlarının toplandığı ve sefere çıkartıldığı bir kenttir. Bugün ise askerî bir üs konumundadır. (Ç.N.)

22 (Lat.) "Çünkü aziz Meclis, mezhep sapkınlarının iman yoluna geri döneceklerini umut etmektedir." (Y.N.)

23 Trento Din Bilginleri Meclisi (1545-1563). Burada, Protestan reformunun karşısında Katolik Kilisesi'nde genel bir reformun yapılmasına karar verilmiştir. (Ç.N.)

24. M. de Chalais (1599-1626), XIII. Louis'nin gözdesi. Richelieu'ye karşı bir komplo düzenlemek iddiasıyla idam edildi. (Ç.N.)

25. La Porte yirmi iki darbe der, ancak Aubery bunun otuz dört darbe olduğunu savunur. M. de Chalais'in yirmincisine kadar çığlık attığı söylenir. (Y.N.)

26 Gaetano Filangieri (1752-1788), İtalyan hukukçusu ve politika yazarıdır. J.J. Rousseau'yu izleyerek kanunların rasyonelliği üzerinde durur. Oğlu Carlo Filangieri, Napolili general. (Ç.N.)

27 Michelangelo (1475-1564), büyük İtalyan heykeltıraş, ressam ve mimarı. (Ç.N.)

28 Georges de Scudéry (1601-1667), Fransız tiyatro yazarı. Corneille'in rakibiydi. Kardeşi adına romanlar yazmıştır: Kardeşi Madeleine de Scudéry (1607-1701) zamanın sosyetesinin önemli kişilerindendi. (Ç.N.)

29 Pierre Corneille (1606-1684), ünlü Fransız drama yazarı. Klasik tiyatronun drama dalının yaratıcısı. *Cinna*, *Le cid*, ünlü oyunları arasında yer alır. Kardeşi Thomas Corneille (1625-1709), trajedi yazarı. *Ariane*, *Essex Kontu* gibi yapıtları bulunmaktadır. (Ç.N.)

30 Farinacci (1544-1618), Romalı hukukçu. 1616 yılında yazdığı *Suçun Kuram ve Uygulanışı* adlı yapıtı XVIII. yüzyıla kadar İtalya'da etkiler yaratmıştır. (Ç.N.)

31. 27 Mayıs 1610 tarihinde, on üç gün önce Kral IV. Henri'yi öldüren ve tanıkların teşhis ettikleri Ravaillac adındaki bir katil, Grève Meydanı'nda bu yöntemle idam edilmiştir. (Ç.N.)

32 Montfaucon darağacı, Paris kenti sınırları içinde bulunmaktaydı. Marginy, Montaigu, Samblançay, Coligny gibi hükümet adamlarının cezalarının infazı burada gerçekleştirilmişti. 1790 yılında, St-Louis Hastanesi'ne yakın olduğu gerekçesiyle kaldırılmıştır. Toplam altmışa yakın kişinin burada asıldığı söylenir. (Ç.N.)

33 (Lat.) "Adaleti örneklerden öğreniniz." (Y.N.)

34 Marie-Anne des Ursins (1642-1721), Degli Orsini ile evlenince İtalyan sarayını Fransız etkisine soktu. V. Felipe'nin karısı Maria Luisa'nın "camamera mayor"u oldu ve bu yoldan İspanya'yı yönetti. V. Felipe'nin ikinci karısı Isabel tarafından saraydan kovuldu. (Ç.N.)

35 J.M. de Laubardemont (1590-1653), Richelieu kendisini, Cinq-Mars'ı, Urbain Grandier ve Thou'yu lekelemek için ajan olarak kullanmıştır. (Ç.N.)

36 B. de Laffemas (1545-1612), Fransız iktisatçı. IV. Henri'nin nedimi. 1597 fermanını telkin etti ve ticaret başdenetleyicisi oldu. Belirli sanayi kollarının kuruluşunu teşvik etti. (Ç.N.)

37. Themis, Yunan mitolojisinde adalet tanrıçasına verilen addır. (Ç.N.)

38 Yunan mitolojisine göre Pygmalion, Kıbrıslı bir heykeltıraştır. Kadınlardan nefret etmektedir. Ancak bir gün bir kadın heykeli yapar ve buna âşık olur. Adını Galateia koyar. Pygmalion'un heykele olan aşkını gören Afrodit, heykeli canlandırır. Öyküye göre sonuçta Pygmalion ile Galateia evlenirler. (Ç.N.)

39 Otahiti Parlamentosu, idamı yürürlükten kaldırmıştır. (Y.N.)

Bir Trajediyi Konu Alan Komedi

Madam de Blinval
Şövalye
Ergaste
İçli bir şair
Bir filozof
Bir şişman adam
Bir zayıf adam
Kadınlar
Bir uşak
Birisi
Genç kadın

Bir Salon

İÇLİ BİR ŞAİR (*Okur*)

.....
.....
Ertesi gün, insanlar dolaşıyordu ormanda,
Bir köpek havlayarak geziniyordu ırmak boyunca;
Ve gözleri yaşlı genç kız,
Gelip oturunca, korkuyla dolu yüreği,
Antik şatonun çok eski kulesine,
Duydu inleyen hıçkırıklarını üzgün Isaure'un
Ama duymadı artık
Soylu şairin sazını!

BÜTÜN DİNLEYİCİLER

Bravo! Harika! Ne kadar güzel!

(*Alkışlar*)

MADAM DE BLINVAL

Şiirin sonunda, insanın gözlerini yaşartan, anlatılmaz bir esrar var.

ŞAİR (*Alçakgönüllü*)

Şiirin sonu üstü kapalı.

ŞÖVALYE (*Başını sallar*)

Saz, şair, ne kadar da romantik!

ŞAİR

Evet, bayım, aşırıya kaçmayan bir romantizm, gerçek bir romantizm. Elden ne gelir? Birkaç ödün vermek gerekiyor.

ŞÖVALYE

Ödünler! Ödünler! Beğeni böyle yitiyor işte! Romantik şiirlerin tümüne yalnızca şu dörtlüğü yeğlerim:

Haber salındı Soylu Bernard'a
Pindos ve Kythera diyarlarından,
Cumartesi yemeye gelecekmiş akşamdan
Sevme Sanatı Zevk Sanatı'na.

İşte gerçek şiir bu! C*umartesi günü Zevk Sanatı'na akşam yemeğine giden Sevme Sanatı!* Hah şöyle! Ama şimdilerde *saz* var, *şair* var! Artık *kısa şiirler* yazmıyorlar. Şair olsaydım, kısa şiirler yazardım; ama şair değilim...

ŞAİR

Yine de ağıtlar...

ŞÖVALYE

Kısa şiirler, bayım. (*Alçak sesle Madam de Blinval'e*) Ve üstelik şato anlamına gelen *châtel* Fransızca değildir; ona *castel* denir.

BİRİSİ (*Şaire*)

Bir itirazım var, bayım. *Antik şato* diyorsunuz, peki neden *gotik* demiyorsunuz?

ŞAİR

Gotik sözcüğü şiire uymuyor.

BİRİSİ

Ah! O zaman başka.

ŞAİR (*Konuşmasını sürdürür)*

Siz de görüyorsunuz, bayım, bazı şeyleri sınırlamak gerek. Fransız şiirinin düzenini bozmak ve bizi Ronsard' ların, Brébeuf'lerin dönemine götürmek isteyenlerden değilim. Romantiğim, ama ılımlıyım. Duyarlıklarda olduğu gibi. Tatlı olsunlar, düşsel, melankolik olsunlar isterim, ama hiçbir zaman kanlı, hiçbir zaman korkunç olmasınlar... Felaketlerin üstünü örtmek... Biliyorum, öyle insanlar, öyle deliler, öyle çılgın imgelemler var ki... Hey, bayanlar, yeni romanı okudunuz mu?

KADINLAR

Hangi roman?

ŞAİR

Bir İdam.....

BİR ŞİŞMAN ADAM

Yeter, bayım! Ne söylemek istediğinizi biliyorum. Kitabın adı bile sinirlerimi harap ediyor.

MADAM DE BLINVAL

Benim de öyle. İğrenç bir kitap. İşte yanımda.

KADINLAR

Görelim, görelim.
(*Kitap elden ele geçer)*

BİRİSİ (*Okur*)

Bir İdam Mahkûmunun.....

ŞİŞMAN ADAM

Yeter, Madam!

MADAM DE BLINVAL

Aslında iğrenç bir kitap, insana kâbus gösteren bir kitap, insanı hasta eden bir kitap.

BİR KADIN (*Alçak sesle)*

Bu kitabı okumalıyım.

ŞİŞMAN ADAM

Gün geçtikçe geleneklerin bozulduğunu anlamak lazım. Tanrım, ne kötü bir düşünce bu! İdama mahkûm edilmiş bir insanın infaz günü çekmesi gereken bütün bedensel acıları, manevi eziyetleri, art arda ve hiçbirini de göz ardı etmeksizin, bütün ayrıntılarıyla anlatmak, derinliğine inmek, incelemek! Tüyler ürpertici değil mi? Böyle bir düşünceyi savunan yazarlar olmasını, böyle bir yazarın okur bulmasını anlıyor musunuz, bayanlar?

ŞÖVALYE

Çok saygısız biri olmalı.

MADAM DE BLINVAL

Yazarı kimmiş?

ŞİŞMAN ADAM

İlk basımında yazarın adı yoktu.

ŞAİR

Daha önceden iki tane romanı vardı... Ah! Adlarını unuttum. Birincisi Morg'da başlayıp Grève'de[40] bitiyordu. Her bölümde çocuk yiyen bir canavar vardı.

ŞİŞMAN ADAM

Okudunuz mu bu kitabı?

ŞAİR

Evet, bayım; olay, İzlanda'da geçiyor.

ŞİŞMAN ADAM

İzlanda'da, korkunç bir şey.

ŞAİR

Hem de odlar, baladlar yazmış, daha bilmem ne, *mavi gövdeli* canavarlardan söz ediyor.

ŞÖVALYE (*Güler*)

Vay canına! Çok çılgın şiirler olmalı.

ŞAİR

Ayrıca bir drama da yayınladı, buna *drama* diyorlar, içinde şöyle güzel bir dize var:

Yarın yirmi beş haziran bin altı yüz elli yedi.[41]

BİRİSİ

Ah! Bu dize!

ŞAİR

Bu dize rakamlarla da yazılabilir, işte, bayanlar:

Yarın, 25 Haziran 1657.

(*Şair güler. Gülüşmeler)*

ŞÖVALYE

Bugünün şiirine özgü bir şey bu.

ŞİŞMAN ADAM

Bu adam da şiir yazmayı bilmiyor! Adı neydi bu adamın, Allah aşkına!

ŞAİR

Söylenmesi kadar akılda tutulması zor bir ad. İçinde Got'umsu, Vizigot'umsu, Ostrogot'umsu bir şeyler var.

MADAM DE BLINVAL

Aşağılık bir adam.

ŞİŞMAN ADAM

İğrenç bir adam.

GENÇ KADIN

Onu tanıyan biri bana dedi ki...

ŞİŞMAN ADAM

Onu tanıyan birini tanıyor musunuz?

GENÇ KADIN

Evet. Bana, bu adamın kendi köşesinde yaşayan iyi, sade bir insan, vaktini çocuklarıyla oynayarak geçiren birisi olduğunu söyledi.

ŞAİR

Ve karanlık yapıtları hayal etmekle geçen geceler. Ne kadar garip; işte kendiliğinden bir mısra dökülüverdi ağzımdan:

Ve karanlık yapıtları hayal etmekle geçen geceler.

İyi bir durak oldu. Başka bir kafiye bulmak gerek. Ah! Kasvetler.

MADAM DE BLINVAL

Quidquid tentabat dicere, versus erat.[42]

ŞİŞMAN ADAM

Söz konusu yazarın küçük çocuklarının olduğunu söylüyorsunuz demek. Olamaz, madam. Hele böyle bir kitap yazdıktan sonra! Böyle

iğrenç bir roman!

BİRİSİ

Peki bu romanı hangi amaçla yazdı!

ŞAİR

Ben nereden bileyim?

FİLOZOF

Öyle görünüyor ki idama karşı çıkma amacını taşıyor.

ŞİŞMAN ADAM

Ne iğrenç bir şey bu!

ŞÖVALYE

Ne yani, cellada savaş mı açıyor?

ŞAİR

Giyotine şiddetle karşı çıkıyor.

ZAYIF ADAM

Tahmin ediyorum. Tumturaklı sözler olmalı.

ŞİŞMAN ADAM

Hiç de değil. Bu kitapta ölüm cezası ile ilgili iki sayfa ya var, ya yok. Gerisi duygusal sözcükler.

FİLOZOF

Yanlış. Konu düşünmeye değer. Bir drama, bir roman hiçbir şey kanıtlamaz. Ben de okudum bu kitabı; kötü bir kitap.

ŞAİR

Ne tiksindirici bir şey! Bu mu sanat denen şey? Kuralları çiğnemek, rezalet çıkarmaktır, bu. Ah! Şu caniyi tanısaydım keşke! Ama hayır. Ne yapmış? Bilinmiyor. Belki de çok kötü biriydi. Tanımadığım bir insanla ilgilenmeye zorlayamazlar beni, buna hakları yok.

ŞİŞMAN ADAM

Hiçbir yazarın okura bedensel acılar tattırma hakkı yoktur. Trajedilere baktığımda, herkes birbirini öldürüyor, yani beni pek etkilemiyor. Ama bu roman, insanın tüylerini diken diken ediyor, insanı korkudan titretiyor, insanın kâbuslar görmesine neden oluyor. Bu kitabı okuduktan sonra yatağa düştüm.

FİLOZOF

Üstelik sevimsiz ve sıkıcı bir kitap.

ŞAİR

Bir kitap!.. Bir kitap!..

FİLOZOF

Evet. Sizin de biraz önce ifade ettiğiniz gibi bayım, bu kitabın hiçbir estetik değeri yok. Soyutlamalar ilgilendirmiyor beni. Bu kitapta benimkiyle uyuşan bir kişilik göremiyorum. Ve sonra, ne yalın ne de açık bir biçemi var. Eskilik kokuyor adeta. Söylemek istediğiniz buydu, değil mi?

ŞAİR

Hiç kuşkusuz, hiç kuşkusuz. Kişiselliklere gerek yok.

FİLOZOF

Mahkûm da pek ilginç değil.

ŞAİR

Nasıl ilginç olsun ki? Bir suç işlemiş ve pişmanlık duymuyor. Ben olsam tam tersini yapardım. Kendi mahkûmumun öyküsünü anlatırdım. Namuslu bir aileden gelmiş. İyi bir eğitim almış. Aşk. Kıskançlık. Birden fazla suç. Ve sonra pişmanlıklar, pişmanlıklar... Fakat insanların yasaları acımasızdır: Ölmesi gerek. İşte bu noktada ölüm cezası sorununu ele alıp işlerdim. İşte böyle!

MADAM DE BLINVAL

Ah! Ah!

FİLOZOF

Affedersiniz, beyefendinin de dediği gibi bu kitap hiçbir şeyi ispatlamıyor. Özel durumlar, genel durumların önüne geçemez.

ŞAİR

Öyle olsun! Pekiyi, kahraman olarak, örneğin... neden Malesherbes'i,[43] o erdemli Malesherbes'i seçmemiş? Onun son gününü, onun acılarını anlatmamış? Ah! Ne kadar güzel ve soylu bir oyun olurdu! Onunla ağlar, onunla titrer, idam sehpasına onunla birlikte çıkmak isterdim.

FİLOZOF

Ben istemezdim.

ŞÖVALYE

Ben de. Aslında sizin Malesherbes bir devrimciydi.

FİLOZOF

Malesherbes'in idam edilmesi, genelde ölüm cezasına karşı bir şey ispatlamıyor ki.

ŞİŞMAN ADAM

Ölüm cezası! Bununla neden bu kadar uğraşılıyor ki? Sizi ne diye ilgilendiriyor bu ölüm cezası? Kitabında bu konuyu işleyerek kâbus

görmemize yol açan bu yazar doğuştan kötü biri olmalı.

MADAM DE BLINVAL

Ah! Evet! Kötü yürekli biri kuşkusuz.

ŞİŞMAN ADAM

Hapishanelere, zindanlara, Bicêtre'e[44] bakmaya zorluyor bizi. Çok iğrenç bir şey. Bunların nasıl çirkef olduklarını herkes biliyor. Ama toplumla ne ilgisi var?

MADAM DE BLINVAL

Yasaları yapanlar, çocuklar değil elbet.

FİLOZOF

Böyle olmakla birlikte, olayları gerçek yanlarıyla göz önüne serince...

ZAYIF ADAM

Ah! Burada aslında eksik olan şey, gerçeğin kendisi. Bu konular üzerinde bir şairin daha ne bilmesini bekliyorsunuz ki? En azından kralın savcısı olmak gerek. Bakın: Bir gazetenin bu kitaptan yaptığı bir alıntıda okudum; mahkûm, kendisine idam hükmü okunduğunda hiçbir şey demiyor! Ben, bir keresinde bir mahkûm görmüştüm; hükmü duyunca çığlıklar atmaya başlamıştı.

FİLOZOF

İzin verirseniz...

ZAYIF ADAM

Bakın, beyler, giyotin, Grève Meydanı pek hoş şeyler değil. Fakat burada söz konusu olan, kitabın insanın okuma zevkini bozması; insanın saf, temiz ve iyi duygularını köreltmesi... Pekiyi, sağlıklı bir edebiyatın savunucuları ne zaman ortaya çıkacaklar? Fransız Akademisi üyesi olmayı isterdim, suçlamalarım bana belki bu hakkı

vermektedir... İşte karşınızda onlardan biri: Bay Ergaste. Acaba *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* hakkında kendisi ne düşünüyor?

ERGASTE

İnan olsun, bayım, bu kitabı okumadım ben ve okumayı da düşünmüyorum. Dün akşam yemeğinde Mme de Sénange'ın evindeydim; Morival markizi, Melcour düküne bu kitaptan söz etti. Yüksek yargı organlarına karşı, özellikle de Başkan d'Alimont'a karşı kişiler varmış kitapta. Hatta Rahip de Floricour bile kızgındı. Galiba kitapta dine ve krallığa karşı bölümler varmış. Ben başsavcının yerinde olsaydım!..

ŞÖVALYE

Ah! Evet, başsavcı! Ve yasalar! Ve basın özgürlüğü! Bununla birlikte bir şair idam cezasını kaldırmak istiyor, bunun iğrenç bir şey olduğunu kabul ediniz. Ah! Ah! Eski rejimde olsaydık, işkenceye karşı roman yazanın vay haline!.. Ama Bastille'in alınışından beri, herkes istediğini yazabiliyor. Kitaplar, korkunç kötülük yapıyorlar.

ŞİŞMAN ADAM

Korkunç. O zamanlar herkes rahattı, hiçbir şey düşünülmezdi. Fransa'da şurada burada birisinin kafası kesilirdi, haftada en fazla iki kafa... Hiç gürültü olmaz, hiçbiri de skandal haline getirilmezdi. Hiçbir şey de denmezdi. Kimse de bunun üstüne kafa yormazdı. Ama bu kitap... müthiş baş ağrıtıcı bir kitap!

ZAYIF ADAM

Bir jüri üyesi, bu kitabı okuduktan sonra kararını versin.

ERGASTE

Vicdanları rahatsız eder bu.

MADAM DE BLINVAL

Ah! Kitaplar! Kitaplar! Kim dedi bunun bir roman olduğunu?

ŞAİR

Hiç kuşkusuz, kitaplar toplumsal düzeni yıkıcı zehirdir çoğu zaman.

ZAYIF ADAM

Dili hesaba katmazsak, romantiklerin de bir devrim yaptıklarını söyleyebiliriz.

ŞAİR

Bayım, bir şeyi ayırt etmeliyiz: Romantiklerin hepsi aynı değil.

ZAYIF ADAM

Kötü zevk, kötü zevk.

ERGASTE

Haklısınız. Kötü zevk.

ZAYIF ADAM

Buna söylenecek bir şey yok.

FİLOZOF (*Bir kadının koltuğuna dayanır)*

Öyle şeyler söylüyorlar ki Mouffetard Sokağı'nda bile söylenmez.

ERGASTE

Ah! İğrenç bir kitap!

MADAM DE BLINVAL

Aman! Atmayın ateşe. Kiralık kitap.

ŞÖVALYE

Bana zamanımızdan söz edin. Zevkler ve gelenekler nasıl da bozuldu! Bizim zamanımızı anımsıyor musunuz, Madam de Blinval?

MADAM DE BLINVAL

Hayır, bayım. Anımsamıyorum.

ŞÖVALYE

Biz, en yumuşak başlı, en neşeli, en nükteci ulustuk. Güzel eğlenceler, güzel şiirler vardı. Ah, ne kadar güzeldi. Bin yedi yüz ...da, Damiens'ın idam edildiği yıl mareşalin karısı Mme de Mailly'nin verdiği büyük balo üzerine M. de la Harpe'ın yazdığı şiirinden daha iyi aşk şiiri var mıdır?

ŞİŞMAN ADAM (*Püfler*)

Ah! O mutlu yıllar! Şimdiki görenekler bir felaket; kitaplar da öyle. İşte Boileau'nun güzel bir dizesi:[45]

Ve sanatların düşüşü izler geleneklerin çöküşünü.

FİLOZOF *(Şaire alçak sesle sorar)*

Akşam yemeğini bu evde mi yiyeceğiz?

ŞAİR

Evet, biraz sonra.

ZAYIF ADAM

Şimdi de ölüm cezasını kaldırmak istiyorlar ve bunun için de, *Bir İdam Mahkûmunun Son Günü* gibi insanın moralini bozan, iğrenç, zevkten yoksun romanlar yazıyorlar, ne bileyim?

ŞİŞMAN ADAM

Bakınız, dostum, bu iğrenç kitaptan söz etmeyelim artık ve sizinle karşılaşmışken, söyleyin bana, üç hafta önce dava dilekçesini reddettiğimiz adamı ne yaptınız?

ZAYIF ADAM

Ah! Sabredin biraz! Ben dinleniyorum burada. Bırakın biraz soluk alayım. Dönüşte bakarız. Eğer iş çok gecikirse, vekilime yazarım...

BİR UŞAK (*İçeri girer)*

Madam, masa hazır.

40. Günümüz Parisi'nde Belediye Sarayı'nın bulunduğu yer; idamlar Grève adıyla anılan bu meydanda yapılırdı. (Y.N.)

41. *Cromwell* piyesinin ilk mısrası. (Fr. Y.N.)

42. (Lat.) "Söylemeye çalıştığı her şey, nazım biçimindeydi." (Fr. Y.N.)

43. Guillaume-Chrétien de Lamoignon de Malesherbes (1721-1794), Fransız siyaset adamı. Krallık Sarayı'nın sekreteriydi. Hapishane rejimlerini düzeltmek için çalıştı. Konvansiyon önünde kralı savundu; XVI. Louis için yazdığı bir yapıttan ötürü tutuklandı ve idam edildi. (Ç.N.)

44 Paris'te bir düşkünler yurdu ve tımarhane. Hapishanenin bulunduğu mahalle. (Y.N.)

45. Aslında bu dize, Boileau'ya değil, Gilbert'e aittir. (Fr. Y.N.)

Bir İdam Mahkûmunun Son Günü

I

Bicêtre

"İdam mahkûmu!"

Beş haftadan beri bu düşünceyle baş başayım, onunla yaşıyorum; ürkütüyor varlığı beni, ağırlığı altında eziliyorum!

Bir zamanlar, böyle diyorum, çünkü bana öyle geliyor ki sanki haftalar değil de yıllar önce, ben de herkes gibi bir insandım. Her günün, her saatin, her dakikanın kendine özgü bir anlamı vardı. Genç ve zengindi ruhum, düşlemlerle doluydu. Yaşamın sert ve ince kumaşını bitmek bilmeyen karmaşık motiflerle işleyen ruhum bu düşlemleri, düzensizce ve ara vermeden gözümün önüne sıra sıra sermekten zevk alırdı. Genç kızlar, muhteşem papaz cüppeleri, kazanılmış savaşlar, gürültü ve ışık dolu tiyatrolar ve yine genç kızlar, geceleyin kestane ağaçlarının geniş dallarının altındaki hüzün dolu gezintilerdi bunlar. Her zaman mutluydum hayal dünyamda. İstediğimi düşünebiliyordum, özgürdüm.

Şimdi ise tutsağım. Bir hücrede prangaya vurulmuş bedenim; ruhum bir tek düşünceye hapsedilmiş. Korkunç, acımasız, yürek yakan bir düşünce! Artık önümde tek bir düşünce, tek bir yargı, tek bir gerçek var: idama mahkûm olmak!

Ne yaparsam yapayım, bu iğrenç düşünce hep burada yanımdan uzaklaşmayan, kurşundan bir hayalet gibi; yapayalnız ve kıskanç; benim gibi sefil bir insanın bütün hayallerini, mutluluklarını altüst ediyor, gözlerimi kapamak ya da başımı çevirmek istediğimde, buz gibi elleriyle beni sarsıyor. Ruhumun ondan kurtulmak için sığınabileceği bütün biçimlere giriyor, bana söylenen her söze korkunç bir nakarat gibi karışıyor, hücremin iğrenç demir parmaklıklarına benimle birlikte yapışıyor, uyanık olduğum zaman gözümün önünden gitmiyor,

çırpınmalarla dolu uykumu kolluyor ve düşlerimde bir bıçak biçiminde bana görünüyor.

O hâlâ ardımda koşarken sıçrayarak uyanıyor ve şöyle diyorum kendi kendime: "Ah! Bir düşmüş bu yalnızca! Hele şükür!" Beni çevreleyen iğrenç gerçeğin içinde, hücremin nemli ve ıslak zemininde, gece lambamın ölgün ışığında, giysilerimin kaba kumaşında, zindanın demir parmaklıklarının ardından fişekliği parıldayan nöbetçi askerin yüz ifadesinde kendini gösteren bu korkunç yargıyı görebilmek için ağırlaşmış gözkapaklarım daha açılmadan önce, sanki bir ses mırıldanıyor kulağıma:

İdam mahkûmu!

II

Güzel bir ağustos sabahıydı.

Üç gün önce başlanmıştı davama; bu üç günden beri, her sabah, benim adım ve işlediğim suç, bir leşin çevresine toplanmış kargalar gibi, oturum salonunun sandalyelerinde sıralanmış dinleyici yığınını çekiyordu; bu üç günden beri, yargıçlar, tanıklar, avukatlar, savcılar, bir oyun oynar gibi, bazen gülünç ve acayip bazen de içler acısı bir biçimde, ama her zaman için insanı ürküten görünüşleriyle önümden geçip gidiyorlardı. İlk iki gece, kaygı ve korkudan uyuyamamıştım, ama sonunda üçüncü gece, sıkıntı ve yorgunluk uyumamı sağlamıştı. Gece yarısı, jüri üyelerini tartışırlarken bırakmıştım. Beni hücremdeki samanların üstüne yatırmışlardı ve orada, hemencecik derin bir uykuya, bir unutuş uykusuna dalmıştım. Nice günlerden sonra dinlenebildiğim ilk saatlerdi bunlar.

Beni uyandırmaya geldiklerinde, bu derin uykunun en derin noktasındaydım hâlâ. Bu sefer gardiyanın demir nalçalı ayakkabılarının gürültüsü, anahtarlarının tıkırtısı ve sürgülerinin boğuk gıcırtısı beni uyandırmaya yetmemişti; sert sesiyle kulağıma eğilip de sert eliyle koluma vurduğunda, ancak uykumun uyuşukluğundan ayılabilmiştim. Haydi kalkın! Gözlerimi açtım ve yattığım yerde dikildim. İşte o anda, hücremin yüksek ve dar penceresinden yan koridorun tavanına doğru, Tanrı'nın bana hayal meyal görmeyi bile nasip ettiği sarı bir ışığın yansıdığını gördüm; bir hapishane karanlığına gözleri alışmış herkesin ânında tanıyabileceği bir şeydi bu: güneş. Ben güneşi çok severim.

"Hava güzel," dedim gardiyana.

Sanki konuşup konuşmaması gerektiğini bilmez gibi, bana karşılık vermeksizin bir an sustu; sonra sert bir tavırla şöyle mırıldandı:

"Olabilir."

Hareketsizce durdum; aklım yarı uykuda, dudaklarım gülümser gibi, gözlerim de tavana yansıyan altın renkli parıltıya dikilmiş.

“İşte güzel bir gün,” diye yineledim.

“Evet,” diye yanıt verdi adam, “sizi bekliyorlar.”

İşte bu birkaç sözcük, bir böceğin uçuşunu engelleyen bir ağ gibi, birdenbire gerçeğin içine girmemi sağladı. Bir yıldırım gibi yine gözümün önünde canlandı karanlık mahkeme salonu: kan rengi paçavralara bürünmüş yargıçların nal biçimli kürsüleri, üç sıra halinde oturmuş aptal yüzlü tanıklar, sandalyemin her iki ucunda duran jandarmalar ve hareket eden kara giysiler ve gölgenin içinde kalabalığın sallanan başları ve ben uyurken beklemiş olan bu on iki jüri üyesinin üzerimde dikilmiş sabit bakışları!

Ayağa kalktım; dişlerim takırdıyordu. Ellerim titriyor ve giysilerimi nerede bulacağını bilemiyordu; bacaklarım güçsüz düşmüştü. İlk attığım adımda, sırtında ağır bir yük taşıyan bir hamal gibi sendeledim. O anda gardiyanı izliyordum.

Hücrenin eşiğinde iki jandarma beni bekliyordu. Kelepçeleri yeniden taktılar ellerime. O kadar küçük ve karmaşık bir kilidi vardı ki büyük bir dikkatle kapattılar onu. Her şeyi oluruna bırakıyordum; önlem üstüne önlem...

Bir avludan geçtik. Sabahın taze havası beni canlandırmıştı. Başımı kaldırdım. Gökyüzü masmaviydi ve uzun bacaların engellediği sıcak gün ışınları, hapishanenin yüksek ve karanlık duvarlarının tepesine ışıktan büyük açılar çiziyordu. Hava gerçekten güzeldi.

Burma biçiminde döne döne yükselen bir merdiveni tırmandık; önce bir koridordan geçtik, sonra bir ötekisine girdik, ardından bir üçüncüsüne; en sonunda da dar bir kapı açıldı. Gürültüyle karışık sıcak bir hava çarptı yüzüme; bu, mahkeme salonundaki kalabalığın soluğuydu. İçeri girdim.

Benim içeri girmemle birlikte, silahlar ve seslerle karışık bir uğultu kapladı salonu. Sıralar gürültüyle yerinden oynadı. Bölmeler çatırdadı ve ben, askerlerin önlerinde durdukları iki ayrı kalabalığın arasından geçtim; bütün bu meraklı ve asık yüzleri hareket ettiren iplerin birbirine bağlandığı bir merkez gibi hissettim kendimi.

İşte o anda, kelepçelerimin olmadığını fark ettim; ama yine de onların nerede ve ne zaman çıkarıldıklarını anımsayamıyordum.

Salonda büyük bir sessizlik oldu. Yerime oturdum. Kalabalığın gürültüsü kesilince, aklımdaki düşüncelerin uğultusu da dindi. O âna

kadar gördüklerimin bir hayal olduğunu, asıl önemli ânın geldiğini ve kararı duymak amacıyla orada bulunduğumu anladım birden.

Bu düşüncenin aklıma nasıl geldiğini kim anlamışsa, bunu bana anlatsa iyi olur, çünkü artık içimde korku denen bir şey kalmamıştı. Pencereler açıktı; kentin havası ve gürültüsü odanın içine kadar geliyordu: Bir düğün varmış gibi apaydınlıktı salon; güneşin neşeli ışınları salonun her yanına küçük pencerelerin parlak biçimlerini çiziyor, döşemelerde dolaşıyor, masaların üstünde oynaşıyor, duvar kenarlarına gelince kırılıyordu; pencerelerin parıltılı dörtgenlerinden geçen her gün ışığı, havada altın renginde bir toz prizması oluşturuyordu.

Salonun dibinde oturan yargıçlar, işlerini tamamlamanın mutluluğu içerisindeydiler. Bir pencereden yansıyan ışık cümbüşünün, hafif de olsa, üzerine düştüğü başkanın yüzünde huzur ve iyilik dolu bir ifade vardı ve yanındaki genç yardımcısı, cepkeninin kumaşıyla oynayarak, özellikle onun arkasına yerleştirilmiş olan pembe şapkalı, güzel bir kadınla neredeyse hararetli bir biçimde sohbet ediyordu.

Salondakilerin arasında yalnızca jüri üyelerinin yüzleri solgun ve bitkindi; kuşkusuz bu, bütün gece uyanık olmanın verdiği bir yorgunluktan ileri geliyordu. Birkaçı da esniyordu. Hiçbirinin yüzünde, davranışlarında henüz idam kararı almış bir insan havası yoktu ve bu iyi burjuvacıkların yüzlerinden, çok büyük bir uyku isteğinin varlığını duyumsuyordum.

Karşımdaki pencere ardına kadar açıktı. Dışarıdaki çiçekçilerin gülüşmeleri kulağıma kadar geliyordu ve pencerenin kenarında küçük, tatlı, sarı renkli bir çiçek, gün ışığına doymuş bir halde, duvardaki çatlağın içinde rüzgârla oynaşıyordu.

Bu kadar tatlı duygular arasından o acı düşünce nasıl doğabilirdi? Güneş ve havadan dolayı sarhoş olduğum halde, özgürlükten başka bir şey nasıl düşünebilirdim ki... Umut, çevremdeki gün ışığı gibi içimde doğuyordu. Serbest bırakılmayı ve yaşama dönmeyi bekler gibi, yargı kararını bekliyordum.

O anda avukatım geldi. Onu bekliyorduk. Zengin kahvaltı masasında iştahla yediği belliydi. Yerine oturunca, gülümseyerek bana doğru eğildi.

"Ümitliyim," diye konuştu.

“Öyle mi?” diye önemsemeksizin gülümseyerek karşılık verdim.

“Evet,” diye yineledi. “Neye karar verdiklerini bilmiyorum, ama yine de kuşkusuz savcının önerisini kabul etmeyeceklerdir. Herhalde ömür boyu kürek cezası verecekler.”

“Ne diyorsunuz siz bayım?” diye bağırdım. “Yüz kere ölmeyi tercih ederim bu cezaya!”

Evet, ölmek! “Peki,” diye yineledi içimdeki bir ses, bunu söylemekle ne yitirecektim ki? İdamlar genel olarak, gece yarısı, meşalelerin aydınlattığı karanlık ve iç karartıcı bir salonda, yağmurlu ve soğuk bir kış gecesinde açıklanır. Fakat ağustos ayında, sabahın sekizinde, böylesine güzel bir günde, bunca iyi jüri üyesi varken, olanaksız bir şey! Ve gözlerim, dönüp dolaşıp güneşle oynaşan tatlı, sarı çiçeğe takılıp duruyordu.

Avukatımın gelmesini beklemiş olan mahkeme başkanı, birdenbire bana ayağa kalkmamı söyledi. Yanımdaki askerler, silahlarını kaldırdılar; onların ardından, aynı etkileşime girmiş gibi, oturumu izleyenler de aynı anda ayağa kalktılar. Kürsünün önüne yerleştirilmiş bir masada oturmakta olan anlamsız ve bomboş bir yüz, yanılmıyorsam tutanak yazmanıydı, konuşmaya başladı ve benim yokluğumda jürinin verdiği kararı okumaya koyuldu. Bütün gövdemden soğuk bir ter boşalmaya başladı; düşmemek için duvara yaslandım.

“Avukat bey, cezanın uygulanma biçimi hakkında bir şey söylemek ister misiniz?” diye sordu mahkeme başkanı.

Ben, bir şeyler söylemek istiyordum, ama aklıma hiçbir şey gelmiyordu. Dilim damağıma yapışmıştı.

Savunma avukatı ayağa kalktı.

Jürinin aldığı kararı hafifletmek istediğini anlamıştım; hatta bu kararın yerine beni epey rahatsız eden öteki kararın kabul edilmesi için çaba harcıyordu.

Öfkemin, düşünceme egemen olmak için kendi aralarında çekişen duygular arasında ortaya çıkması için, çok güçlü olması gerekiyordu. Daha önce avukatıma söylediğimi, yüksek bir sesle haykırarak yinelemek istiyordum! Yüz kez ölmeyi tercih ederim! Fakat soluğum kesildi ve yalnızca onu kolundan sert bir biçimde tutarak durdurabildim; çırpınarak içimden çıkan bir sesle bağırdım: Hayır!

Başsavcı, avukatın dediklerini kabul etmiyordu ve ben de onları aptalca bir neşeyle dinlemeye koyuldum. Yargıçlar dışarı çıktı, sonra yine içeri girdiler. Mahkeme başkanı, duruşma kararını okudu.

"İdama mahkûm!" diye söylendi kalabalık. Askerler beni götürürlerken, bütün bu insanlar, yıkılan bir yapının gürültüsüyle ardım sıra atıldılar. Oysa ben, sarhoş gibiydim; aptallaşmıştım. İçimde köklü bir değişim olmuştu. İdam hükmünün okunmasına kadar, soluk aldığımı, hareket ettiğimi, öteki insanlarla aynı ortam içinde yaşadığımı hissedebiliyordum; oysa şimdi, onlarla benim aramda bir duvar vardı. Şimdi artık hiçbir şey, eski canlılığında, eski haliyle görünmüyordu bana. Bu geniş, aydınlık pencereler, bu güzel güneş, bu taptaze gökyüzü, şu neşeli çiçek, hepsi de kefen rengine, soluk bir beyaza bürünmüştü. Benim üzerime saldıran bu adamlara, bu kadınlara, bu çocuklara hayalet görmüş gibi bakıyordum.

Merdivenin önünde siyah renkli, pis ve parmaklıklı bir araba bekliyordu. Arabaya binerken, meydana rasgele baktım. "Bir idam mahkûmu!" diye bağırıyorlardı arabaya doğru koşan insanlar. Onlarla benim arama girdiğini hissettiğim toz bulutların içinden, beni aç gözleriyle izleyen iki genç kız gördüm. "Ne kadar iyi," diyordu daha küçük olanı ellerini çırparak. "Altı hafta sonra bunu da hallederler."

III

İdama mahkûm!

Peki, neden olmasın? "*İnsanlar,*" hangi kitapta okudum bunu bilemiyorum, ama yalnızca iyi şeylerden söz eden bir kitapta, "*bütün insanlar günü belirsiz bir ölüme mahkûmdurlar,*" diye bir cümle okumuştum. Peki, o halde, benim için değişen ne vardı ki?

Benimle ilgili kararın açıklandığı andan itibaren, kim bilir, uzun bir ömür sürmeyi umut eden kaç kişi ölmüştür! Genç olsun, hür ve sağlıklı olsun, kim bilir nicesi Grève Meydanı'nda başımın düşeceği günü beklerken, benden önce dünyaya gözlerini kapamıştır! Kim bilir, şu anda açık havada yürüyüp soluk alan, istediklerini yapabilen nice insan benden önce göçecek bu diyardan!

Ve sonra bu yaşamda özlem duyacak kadar beni üzebilecek ne kaldı ki? Gerçeği söylemek gerekirse hapishanenin karanlık gündüzü, kara ekmeği, kürek mahkûmlarının gerdeline konulmuş çorbaya benzer yemek, aşağılandığımı görmek, o kadar eğitim görmüş birisi olmama karşın gardiyanlar ve öteki mahkûmlarca horlanmak, konuşabileceğim ve dinleyebileceğim nitelikte bir insan göremmemek, yapmış olduğum ve bana yapılacak olan şeylerden dolayı durmadan ürpermek: İşte celladın aşağı yukarı elimden alacağı biricik servet bunlar.

Ah! Adam sen de, korkunç bir şey!

IV

Siyah bir araba getirdi beni buraya: bu gudubet yere, Bicêtre'e...

Uzaktan bakıldığında, görkemli bir havası var binanın. Ufukta, bir tepenin üstünde, eski gösterişinden bir şeyler saklar gibi, bir kral şatosu edasıyla yükseliyor. Fakat bu binaya yaklaştıkça, yapının yıkıntı halinde olduğu görülüyor. Harap cepheleri göz zevkini bozuyor. Bu soylu yapı neden böylesine utanç verici, güçten düşmüş gibi; sanki cüzama yakalanmış duvarları. Pencerelerinde ne cam ne de buna benzer bir şey kalmış; ancak bir kürek mahkûmunun ya da bir delinin solgun yüzünün yapıştığı çaprazlamasına kesişen kalın demir parmaklıklar var ortada.

İşte yaşamın yakından görünüşü.

V

Buraya gelir gelmez, demir eller bileklerimi sardılar. Uyarılarda bulundular: Yemek yerken ne bıçak ne de çatal kullanacaktım; file gibi bir kumaştan, bir çeşit kollu torbaya benzeyen "*deli gömleği*"yle kollarımı bağladılar; yaşamımı güvence altına almaya çalışıyorlardı. Yargıtaya başvurmuştum. Bu karışık iş, altı ya da yedi hafta sürebilirdi ve Grève Meydanı'na kadar beni sağ tutmak istiyorlardı.

İlk günler bana çok korkunç gelen bir yumuşaklıkla ilgilendiler benimle. Bir gardiyanın ilgisi sanki ölüm kokuyordu. Birkaç gün sonra, kendimi toparlayabildim hele şükür; bana öteki mahkûmlara gösterdikleri sertlikle yaklaştılar ve durmadan celladı anımsatan alışılmadık kibarlıklarını bir yana bıraktılar. Aslında tek iyileşme bu değildi. Genç olmam, uysal durmam, hapishane rahibinin yardımları ve hatta gardiyana söylediğim, onun ise anlamadığı Latince sözcükler, bana haftada bir kez öteki mahkûmlarla birlikte gezinti yapma izninin çıkmasını ve içinde adeta felç olduğum deli gömleğinin üstümden çıkarılmasını sağladı. Nice kararsızlıklardan sonra, bana mürekkep, kâğıt, kalemler ve bir gece lambası verdiler.

Her pazar, ayinden sonra, dinlenme saatlerinde beni avluya salıveriyorlardı. Orada mahkûmlarla sohbet ediyordum; böylesi daha iyi. Hepsi de iyi, zavallı insanlar. Kendi "hünerlerini" anlatıyorlardı; aslında hepsi de çok korkunç şeylerdi, ama bunlarla övündüklerini biliyordum. Bana argo konuşmayı, dediklerine göre, "*külhanbeyi gibi konuşma*"yı öğretiyorlardı. Bir çeşit habis tümör ya da bir etbeni gibi, herkesin konuştuğu dilin üzerine yapışmış bir dildi bu. Bazen garip bir güce, bazen de ürkütücü bir özgünlüğe bürünüveriyordu: *Yolda üzüm pekmezi var* (yerde kan var), *dulla evlenmek* (asılmak), sanki darağacının ipi, bütün asılmışların duluymuş gibi... Bir hırsızın başının iki adı vardı: Düşlere daldığında, düşündüğünde ve suça yol gösterirken *sorbonne* denilirdi; cellat kestiğinde de *kelle*. Bazen de

nükteci bir tavırla: *söğütten bir kumaş parçası* (bir eskici küfesi), *yalancı kadın* (dil) ve sonra her yerde, her zaman kullanılan, nereden geldiği bilinmeyen garip, çirkin ve iğrenç sözcükler: *kasap* (cellat), *cavlağı çekmek* (ölmek), *mezbaha* (infazın yapıldığı alan). Sanki her biri, birer yengeç, birer örümcekti. Bu dili duymak, insanda, önünde pis ve tozlu bir şey, bir paçavra yığını silkelenmiş duygusu uyanıyordu.

Hiç olmazsa bu insanlar acıyorlar bana, yalnızca onlar. Gardiyanlar, zindancılar, anahtarcılar, yine de kızmıyorum onlara, sohbet ediyorlar, gülüyorlar ve benim önümde, sanki bir eşyadan söz edermiş gibi, benden konuşuyorlardı.

VI

Kendi kendime şöyle dedim:

"Mademki bir şeyler yazma olanağım var, neden yapmayayım bunu?" Fakat ne yazacağım? Çıplak ve soğuk taştan dört duvar arasında tutsak olmuş; adım atabileceğim bir özgürlükten, görebileceğim bir ufuktan yoksun durumda; tek eğlence olarak, kapımın gözetleme deliğinin, karşısındaki karanlık duvara yansıttığı beyazımsı karenin yavaş yavaş ilerleyişini bütün gün, bir makine gibi izleyerek vakit geçirirken ve biraz önce de söylediğim gibi, bir düşünceyle, bir suç ve ceza düşüncesiyle, bir cinayet ve ölüm düşüncesiyle baş başayken! Ne yazabilirdim ki? Bu dünyada artık yapacak bir şeyi kalmamış bir insan olarak, benim söyleyecek neyim olabilir ki! Bu bozulmuş ve boşalmış beyinde yazmaya değer ne bulacaktım ki?

Neden olmasın? Çevremdeki her şey durağan ve renksiz olsa da benim içimde kopan bir fırtına, bir çatışma, bir trajedi yok muydu? Benliğimi saran bu saplantı, günün her saatinde, her ânında, yepyeni bir biçimde; infaz vakti yaklaştıkça daha da iğrenç ve daha da kanlı biçimde çıkmıyor mu karşıma? İçinde bulunduğum bu terk edilmişlik ortamında hissettiğim şiddetli ve anlamsız her şeyi neden kendime anlatmayı denemeyeyim? Kuşkusuz anlatacağım çok şey var ve ömrüm ne kadar kısa olursa olsun, içinde bulunduğum bu saatten son dakikama kadar onu dolduracak kaygılar, korkular ve acılarda kalemimi aşındıracak, mürekkep hokkasını boşaltacak değerde bir şeyler olacaktır. Zaten bu kaygıların yol açtığı acıları azaltmanın yolu onları incelemek olacaktır ve onları dile getirmek beni oyalayacaktır.

Ve sonra, yazdığım şeyler, belki de yararsız olmayacaklar. Eğer "*bedensel*" bakımdan yazmayı sürdürmemin olanaksızlaştığı âna kadar yürütme gücüne sahip olursam, saati saatine, dakikası dakikasına her işkenceyi yazdığım bu acılarımın günlüğü; duygularımın, kuşkusuz

bitmeyecek, ama yine de olabildiğince eksiksiz kalacak olan bu öyküsü, kendisinde, büyük ve derin bir anlam taşımayacak mı? Bu can çekişen düşünceler tutanağında, durmadan artan acılarda, bir idam mahkûmunun zihinsel otopsisinde, yargı kararını alanlar için birden çok ders olmayacak mı? Başka bir kez, düşünen bir başı, bir insan başını adalet terazisi adını verdikleri şeye atmaları söz konusu olduğunda, bu yazdığım şeyler onların daha insaflı olmalarını sağlayabilir. Belki de onlar, bu zavallılar, bir idam kararının yol açtığı eziyetlerle dolu o ağır duygu birikimini düşünmemişlerdir. Bu insanlar, acaba ortadan kaldırılmasına karar verdikleri insanda, bir aklın, yaşama dört elle sarılmış bir aklın, ölüme hazır olmayan bir canın olduğu düşüncesini hiç mi akıllarına getirmiyorlar? Hayır. Onlara göre, bu, yalnızca üçgenimsi bir bıçağın dümdüz aşağı düşmesinden başka bir şey değil ve bir mahkûm için artık zamanın ne öncesinin, ne de sonrasının bir anlamı olduğunu düşünüyorlardır hiç kuşkusuz.

Bu kâğıtlar onları bu yanılgıdan kurtaracaktır. Belki bir gün yayınlanırlarsa, vicdanlarının bir an ruhun acılarıyla ilgilenmesini sağlayacaktır, çünkü bunların varlığından bile haberleri yoktur. Hatta bedene hiç acı çektirmeden öldürebildikleri için mutludurlar. Amaçladıkları budur zaten. Oysa, ruhsal acının yanında bedensel acı bir hiç kalır! İğrençlik ve acıma duygusu, yasalar böyle yapılmıştır! Bir gün gelecek ve belki de bu anılar, sefil bir insanın bu son itirafları onlara biraz olsun katkıda bulunacak...

Meğer ki ben öldükten sonra, rüzgâr bu çamur lekeli kâğıtları avlunun içinde savurmasın ya da bir gardiyanın kırık pencere camına yapıştırıldığı yerde yağmurdan ıslanıp çürümesin.

VII

Bütün bu yazdıklarım, bir gün başkalarına yararlı olsa; idam hükmü vermeye hazırlanan yargıçları durdursa; suçlu ya da suçsuz, zavallı insanları benim yaşadığım ölüm acısından kurtarsa. Ama neden? Neye yarar ki bu? Bir şeyler değiştirir mi? Benim başım kesildikten sonra, başkalarınınkini de kesmişler, bana ne? Gerçekten bu saçmalıkları düşündün mü? Üzerine bir kez çıktıktan sonra, idam sehpasını yıkmak mümkün mü! Bunun bana bir yararı olacak mı, bunu sorarım ben size.

Bakın! Güneş, ilkbahar, çiçek dolu tarlalar, sabahleyin uyanıp şakıyan kuşlar, bulutlar, ağaçlar, doğa, özgürlük, yaşam, ne yazık ki hiçbiri benim değil artık!

Ah! Kurtarılması gereken benim! Yarın, belki de bugün ölmem gerektiği doğru mu, bunun başka bir yolu yok mu? Ah Tanrım! İnsanın hücresinin duvarlarına vura vura başını parçalatabilecek kadar korkunç bir düşünce!..

VIII

Kaç günüm kaldı; saymalıyım:

Kararın okunmasından sonra, yargıtaya başvurmak için üç günlük bir süre.

Ağır ceza mahkemesinde sekiz günlük bekleme, bundan sonra, söylediklerine göre, *belgeler* bakana gönderiliyorlar.

Belgelerin varlığından bile haberi olmayan ve bunları inceledikten sonra yargıtaya gönderdiği varsayılan bakanın masasında geçecek olan bir on beş gün daha.

Orada sıralama, numaralama, kayıt işlemleri: Çünkü giyotinin işi başından aşkın ve herkes sırasını beklemek zorunda.

Size haksızlık olmasın diye geçen bir on beş gün.

Sonunda mahkeme toplanır, bu genellikle perşembeleri olur, toplu olarak yirmi dava dilekçesine bakılır ve hepsi birden bakana, oradan başsavcıya, oradan da cellada gönderilir. Üç gün.

Dördüncü günün sabahı, başsavcı yardımcısı gelir, boynunda bir kravat; ve şöyle der: "Bu iş artık bitmeli." Ve sonra, eğer tutanak yazmanı herhangi bir arkadaşı ile birlikte kahvaltıya gitmemişse, infaz saati saptanır, kayda geçirilir, temize çekilir ve gerekli yerlere gönderilir; ertesi gün, daha tan ağarırken, Grève Meydanı'nda iskelenin kurulduğunu haber veren çekiç sesleri ve köşe başlarında toplanmış kısık sesli insanların çığlıkları duyulur.

Hepsi topu topu altı hafta. Küçük kızın hakkı varmış.

Öyleyse, en azından beş hafta diyelim ya da belki de altı... Saymaya cesaretim yok artık... Bu kadar hafta, bu Bicêtre'in hücresindeyim ve yanılmıyorsam, üç gün önce perşembeydi...

IX

Biraz önce vasiyetnamemi hazırladım.

Aslında ne işe yarayacak ki? Ben pek masraflı bir mahkûm sayılırım ve sanıyorum ki sahip olduklarım bu masrafların karşılanmasına ancak yetecektir. Giyotin de epey pahalı sayılır.

Ardımda bir ana bırakıyorum, bir eş bırakıyorum, bir çocuk bırakıyorum.

Tatlı, pembe, şirin, iri siyah gözlü ve uzun kestane rengi saçlı üç yaşında küçük bir kız. Onu son kez gördüğümde, iki yaşından bir ay almıştı.

Ve ben öldükten sonra, oğulsuz, kocasız ve babasız kalacak üç kadın; üç değişik türden yetim, yasaların yarattığı üç dul olacaktı.

Evet, kabul ediyorum, bu cezayı hak ettim; ama, ya bu masum insanlar ne yaptı? Ne fark eder ki? Onların onurlarını lekeliyorlar, onları mahvediyorlar. Adalet bu işte!

Aslında beni kaygılandıran yaşlı, zavallı anam değil: Şimdi altmış dört yaşında; bu darbe öldürecek onu. Ya da eğer birkaç gün daha yaşayabilirse, yeter ki mangalında birazcık sıcak kül olsun, bir şey demeyecektir.

Karım da hiç kaygılandırmıyor beni; zaten sağlığı kötü ve böncedir. O da elbet bir gün ölür.

Tabii delirmezse. Delilik insanı yaşatır derler; en azından akıl acı çekmez; uyur, ölü gibi yaşar.

Fakat kızım, çocuğum, gülen, oynayan, şu anda şarkı söyleyen ve hiçbir şey düşünmeyen benim zavallı küçük Marie'm; bana asıl acı veren o!

X

İşte benim hücrem:

Alanı sekiz ayak[46] kare. Dış koridordan bir basamak yüksekteki bir döşeme taşının üstüne diklemesine yerleştirilmiş dört taş duvar.

Girişte, kapının sağında, bir yataklık çıkıntı var. Üzerine de bir kucak saman atılmış; herhalde yaz kış bez pantolon ve çadır bezinden bir ceket giyen mahkûmun bu çıkıntının üzerinde yatıp dinlendiğini, uyuduğunu sanıyorlar.

Başımın üstünde, gökyüzü yerine, paçavra izlenimi veren kalın örümcek ağlarının sarktığı, "*mermi başı*" biçiminde, böyle adlandırıyorlardı, kapkara bir kubbe uzanıyordu.

Üstelik, pencere de, hava deliği de hak getire. Üstüne kaplanmış demirlerden tahtası görünmeyen bir kapı.

Bütün bunları anlatırken unuttuğum bir şey varmış: Kapının ortasında, biraz yukarıda, gardiyanın geceleri kapatabileceği, haç biçimindeki bir demir parmaklıkla bölünmüş, dokuz parmak genişliğinde küçük bir pencere var.

Dışarıda, duvarlardaki dar hava deliklerinin yardımıyla aydınlanan ve havalanan, bir dizi kemerli ve basık kapılarla birbirine bağlanan bölmelere ayrılmış çok uzun bir koridor var; bu bölmelerin her biri, benimkine benzeyen hücrelere giriş odası görevini görüyordu. İşte bu hücrelere, cezaevi müdürü tarafından disiplin cezalarına çarptırılmış kürek mahkûmları konuyor. İlk üç hücre idam mahkûmlarına ayrılmıştı; çünkü gardiyanın odasına yakın olduklarından, onları denetlemek daha kolay oluyordu.

Bu hücreler, on beşinci yüzyılda burayı yaptıran ve aynı zamanda Jeanne d'Arc'ı yaktıran Winchester kardinalinin eski Bicêtre Şatosu'ndan geriye kalanlardı. Bunları, önceki gün, hücremde beni görmeye gelen ve hayvanat bahçesindeki bir hayvana bakar gibi

uzaktan izleyen "meraklılar"dan duydum. Hatta gardiyan bu gösteriden yüz kuruş almış.

Hücremin kapısında, gece gündüz bir nöbetçi askerin durduğunu ve gözlerimi kare biçimindeki gözetleme deliğine her kaldırışımda, onun sürekli açık ve sabit gözleriyle karşılaştığımı söylemeyi unutuyordum az daha.

Üstelik, bu taş kutunun içinde hava ve ışık olduğunu sanıyorlar.

46. Ayak, yaklaşık 33 santimlik bir Anglo-Sakson uzunluk birimidir. Bölümde sözü geçen hücre, yaklaşık 7 m'lik bir alana sahiptir. (Ç.N.)

XI

Gün ışığı hücreme girmediğine göre, geceleyin ne yapılabilir? Aklıma bir düşünce geldi. Ayağa kalktım, lambamı hücrenin dört duvarında gezdirdim. Yazılarla, resimlerle, garip biçimlerle, birbirine karışan, yarı silik, yarı okunaklı adlarla doluydu bu duvarlar. En azından her mahkûm bir iz bırakmak istemiş olmalıydı buralara. Kurşunkalemle, tebeşirle, kömürle yazılmış siyah, beyaz, gri harfler; taşlara kazınmış derin kertikler; oraya buraya saçılmış, insanın kanla yazılmış olduğunu sanacağı paslı işaretler, simgeler... Kuşkusuz kafam daha özgür olsaydı, gözümün önündeki bu hücrenin her taşının üstünde sayfa sayfa açılan bu garip kitapla ilgilenebilirdim. Duvarın üstüne saçılmış bu düşünce kalıntılarından bir bütün oluşturmayı; her adın altındaki insanı bulabilmeyi; kendilerini yazanların başsız bedenlerine benzeyen bu dağınık yazılara, bu parçalanmış cümlelere, bu eksik sözcüklere anlam ve yaşam vermeyi o kadar çok isterdim ki...

Başucumun hizasında, içinden bir ok geçen, yanıp tutuşan iki yürek var ve yukarıda şunlar yazılı: *Yaşama Sevgisi*. Herhalde zavallının düşleri pek uzun sürmemişti.

Onun yanında ise üç köşeli bir şapka, altına biraz kabaca çizilmiş küçük bir yüz ve sonra da şu sözcükler: *Yaşasın İmparator! 1824*.

Yine yanıp tutuşan kalpler, yanlarında hapishanelerin havasını duyumsatan yazılar: *Mathieu Danvin'i seviyorum*, *tapıyorum*. *JACQUES*.

Karşı duvarda şu ad okunuyordu: *Papavoine*.[47] Büyük yazılmış P harfi, arabesklerle işlenmiş, özenle süslenmişti.

Müstehcen bir şarkının nakarat bölümü.

Taşa iyice oyulmuş bir özgürlük şapkası ve altına yazılmış: *Bories*[48]–*Cumhuriyet*. Bu adam, La Rochelle'in dört astsubayından biriydi. Zavallı genç adam! Onların o korkunç amaçları! Bir düşünce, bir düş, bir hayal uğruna, giyotin adı verilen korkunç gerçek! Ve

yakınan ben, gerçek bir cinayet işlemiş ve kan dökmüş olan ben! *Burada şikâyetçi olan ben...*

Daha fazla bakamayacağım bu duvarlara. Duvarın köşesinde beyaz bir kalemle çizilmiş korkunç bir resim gördüm; bu, şimdi belki de benim için meydanda kurulan idam sehpasının resmiydi. Lamba az kalsın elimden düşecekti.

47. Vincennes Ormanı'nda, annelerinin yanında oyun oynayan beş ve altı yaşlarındaki iki erkek çocuğunu bıçak darbeleriyle öldüren kişi 25 Mart 1825'te giyotinle idam edildi. (Ç.N.)

48 Yirmi yedi yaşında, La Rochelle komplosunu düzenleyen kişi. Üç arkadaşı ile 21 Eylül 1822'de idam edildi. (Ç.N.)

XII

Hemen samanımın üstüne oturdum; başımı dizlerimin arasına aldım. Sonra çocuksu korkum dağılıverdi ve ardından garip bir merak, beni duvardaki yazıları okumayı sürdürmeye zorladı.

Papavoine adının yanında duran, duvarın köşesine doğru gerilmiş, tozların kalınlaştırdığı büyük bir örümcek ağını çektim. Duvarda, bu ağın altında, yalnızca bir leke gibi kalmış öteki yazıların arasında açık seçik okunabilen dört ya da beş ad vardı: DAUTUN, 1815. POULAIN, 1818. JEAN MARTIN, 1821.[49] CASTAING, 1823.[50] Bu adları okudukça, ölümü duyumsatan anılar geliyor gözümün önüne: Dautun, kardeşini parçalara bölmüş, gece vakti Paris'te dolaşarak cesedin başını bir çeşmeye, bedenini de bir lağım çukuruna atmıştı; Poulain karısını öldürmüştü; Jean Martin, evinin penceresini açan yaşlı babasının üzerine ateş etmişti, arkadaşını zehirlemiş olan Doktor Castaing, iyileştirmek bahanesiyle ilaç yerine ona tekrar zehir vermişti ve bütün bunlardan sonra gelen Papavoine, başlarına indirdiği bıçak darbeleriyle çocukları öldüren şu korkunç deli!..

İşte böyle, diyordum kendi kendime ve bedenimde ateş dolu bir ürperti dolaşıyordu; işte bu insanlardı benden önce bu hücrede kalanlar... İşte burada, benim üzerimde durduğum taşta, onlar da durmuşlar, son düşüncelerini düşünmüşlerdi! Bu, yaşamları cinayet ve kanla dolu insanlar! İşte bu dört duvarın içinde, bu dar, kare biçimindeki odanın içinde bir yaban hayvanı gibi son adımlarını atarak dolaşmışlardı. Kısa aralıklarla birbirlerini izlemişlerdi; sanki, bu hücre hiç boş kalmamış gibi. Yerleri hâlâ sıcaktı ve burasını bana bırakmışlardı. Ben de onların yolunu izleyerek, sıram geldiğinde, gür otların sardığı Clamart Mezarlığı'na gidecektim.

Ben ne kâhin ne de boş inançlı bir insanım. Bu düşüncelerin ateşimi yükseltmesi çok doğal; ancak böyle düşler kurarken birdenbire bu ölüm kokan adlar, siyah duvarın üstüne ateşle yazılmış gibi

göründü bana; gitgide yaklaşan bir uğultu kulaklarımda patladı; kızılımsı bir ışık gözlerimi doldurdu; sonra hücrem insanlarla doldu; garip insanlardı bunlar: Hepsi kendi kafasını sol eline almış, başları saçsız olduğu için kafaların ağızlarından tutuyordu.

Baba katili dışında, hepsi de bana yumruklarını gösteriyorlardı.

Korkuyla kapattım gözlerimi, o zaman her şeyi daha açık seçik gördüm.

Düş, hayal ya da gerçek? Eğer beklenmedik bir duygu, beni zamanında uyandırmasaydı, çıldırabilirdim. Çıplak ayağımın üzerinde gezinen soğuk bir karın ve tüylü ayaklar duyumsadığım zaman, az daha sırtüstü düşmek üzereydim; bu, az önce yuvasını dağıttığım, kaçmaya çalışan örümcekti.

Bu, beni bir an içinde o korkunç imgelerden çekip kurtardı. Tanrım, onlar ne kadar korkunç hayaletlerdi öyle! Hayır, bütün bunlar yalnızca bir dumandan ibaretti; boş ve bunalımlı beynimin içinde oluşan imgelerdi. Tam Macbethimsi düşler! Ölüler ölüdür; özellikle bunlar, mezarlarının içine iyice kapatılmışlardır. Orası, kaçılabilecek bir hapishane değildir. Öyleyse, neden korkuyorum ki bu kadar?

Mezar kapağı içeriden açılmaz.

49 C. Dautun, otuz beş yaşındayken, önce yengesini, sonra da ağabeyini öldürüp bedenlerinin parçalarını Paris'in çeşitli yerlerine dağıtmakla suçlanıyordu. 25 Şubat 1815'te idama mahkûm edildi. L. Poulain, ahlaksızlıkla suçladığı karısını, iki el ateş ederek öldürdüğü için 2 Ağustos 1817'de, otuz dokuz yaşındayken idam edildi. P.-L. Martin, evinin önüne gelip, korkutmak için babasının pencereden göründüğü yöne doğru ateş etmiş. Kimse yaralanmamış. 6 Aralık 1820'de idam edildi. Altı çocuğu vardı. (Fr. Y.N.)

50 Castaing, arkadaşı A. Ballet ile onun ağabeyini öldürdüğü için mahkûm olmuş ve 6 Aralık 1823'te idam edilmiş. (Fr. Y.N.)

XIII

Geçen günlerde çok iğrenç bir olay gördüm.

Gün daha yeni ışımaktaydı ve hapishanenin içi gürültüyle doluydu. Durmadan ağır kapıların açılıp kapanışı, sürgülerin ve kilitlerin gıcırdayışları, gardiyanın kemerinde birbirine çarpan anahtarların çınlayışı, yukarıdan aşağıya koşuşan adımlarla merdivenlerin titremesi ve uzun koridorların her iki ucundan yankılanan seslerin birbirlerine bağırıp karşılık verişleri duyuluyordu. Cezalı hücre komşularım forsalar, her zamankinden daha çok neşeliydiler. Bütün Bicêtre sanki gülüyor, şarkı söylüyor, koşuyor, dans ediyordu.

Ben ise, bu gürültünün içinde suskun; bu canlılığın içinde cansız, şaşkın ve dikkat kesilmiş durumda çevremi dinliyordum.

Bir gardiyan kapımın önünden geçti.

Ne olursa olsun diyerek çağırdım onu ve hapishanede şenlik mi var diye sordum.

"İstiyorsanız, şenlik diyebilirsiniz!" diye yanıtladı. "Yarın Toulon'a gidecek olan kürek mahkûmlarını prangaya vuruyorlar bugün. Görmek ister misiniz? Sizi eğlendirecektir."

Ne kadar tiksindirici olursa olsun, her şeyden uzaklaşmış, yalnız bir insan için bir gösteriden daha güzel bir şans olabilir miydi ki? Öneriyi kabul ettim.

Gardiyan, beni güvence altına almak için, alışkın olduğum önlemler aldı, sonra beni, ardında gerçek gökyüzünün görülebildiği, omuz hizasındaki demir parmaklıklı penceresi olan boş bir odaya götürdü.

"Buyurun," dedi. "Buradan hem izleyebilir, hem de dinleyebilirsiniz. Odanızda bir kral gibi yalnız olacaksınız."

Sonra dışarı çıktı ve üstüme kilitleri, sürgüleri kapattı.

Pencere, dört yanında altı katlı bir taş binanın bir duvar gibi yükseldiği, oldukça geniş ve kare biçimindeki bir avluya bakıyordu. Bir duvarın taşları gibi üst üste yığılmış, demir çubukların arasına sanki çerçevelenmiş bir yığın zayıf ve solgun yüzün yapıştığı demir parmaklıklı binlerce pencereyle kaplı bu dörtlü cepheden daha iğrenç, daha çıplak, daha sefil başka ne olabilirdi ki... Bunlar, kendilerinin oyuncu olacakları günü bekleyen seyircilerin, yani mahkûmların yüzleriydi. Hatta, Araf'ın cehenneme bakan hava deliklerine yığılmış cezalı ruhlar da denilebilirdi bunlara.

Hepsi de hâlâ boş olan avluya sessizce bakıyordu. Bekliyordu. Bu sönük ve tasalı yüzlerin arasında, ateşten noktalar gibi parlak ve canlı birkaç göz parıldıyordu.

Avluyu çevreleyen kare biçimli cezaevi binası tamamen kapalı sayılmazdı. Binanın dört cephesinden biri (doğuya bakan) ortasından kesilmiş ve yalnızca bir demir parmaklıkla yandaki cepheye uzanmaktaydı. Bu parmaklık ikinci, ama birincisinden de daha küçük ve onun gibi kara duvarların ve çatıların arasına sıkışmış bir avluya açılıyordu.

Ana avlunun çevresindeki taş oturaklar duvara dayanmıştı. Ortada ise, fener asmaya yarayan eğri bir demir direk vardı.

Öğle çanı çaldı. Üzerinde bir çıkıntı bulunan büyük giriş kapısı birden açılıverdi. Mavi üniformalı, kırmızı omuzluklu ve sarı kayışlı pis ve çekingen asker bozuntularının eşlik ettiği bir yük arabası, madeni bir gürültüyle, ağır ağır avluya girdi. Forsa takım ile zincirlerinin gürültüsüydü bu.

Aynı anda, sanki bu gürültü bütün hapishanedeki gürültüyü uyandırmış gibi, o zamana kadar sessiz ve hareketsiz duran ve pencerelerden bakan izleyiciler de, neşeli çığlıklar atmaya, şarkılar söylemeye ve insanın içine işleyen kahkahalarla dolu küfürler ve beddualar haykırmaya başladı. Sanki gözümüzün önünden şeytanın maskeleri geçiyordu. Her yüzde acı bir gülümseme beliriyor, bütün yumruklar parmaklıklardan görünüyor, bütün ağızlar haykırıyor, bütün gözler parıldıyordu ve ben, bu külün içinde bunca kıvılcımın yeniden parıldadığını görünce çok korkmuştum.

Bu arada Paris'ten gelmiş, temiz giysileri ve korkmuş görünüşleriyle dikkati çeken birkaç meraklının da aralarında

bulunduğu kürek mahkûmlarının gardiyanları, sakin sakin işlerine koyuldu. Gardiyanlardan biri arabaya çıktı ve zincirleri, yolculuk tasmalarını ve bez pantolon yığınlarını arkadaşlarına attı. Sonra aralarında işi bölüştüler; bazıları, kendi argo dillerinde *ipler* diye söz ettikleri uzun zincirleri avlunun bir köşesine uzattı; geriye kalanlar ise, *tafta* adını verdikleri gömlek ve pantolonları taşların üstüne yaydı; bu arada gözü en pek olanlar, tıknaz ve yaşlı biri olan yüzbaşılarının gözetimi altında, demir halkaları birer birer gözden geçiriyordu, sonra da taşlara vurarak sağlamlıklarını denetliyordu. Bütün bunlar, küçük avluya bakan eski hapishanenin pencerelerine doğru uzaklaştırılmış ve kendileri için yapılan bu hazırlıkları seyreden forsaların gürültülü gülüşmelerinin bastırdığı mahkûmların alaylı alkışları arasında olup bitiyordu.

Bütün bu hazırlıklar bittiğinde, gümüş işli bir giysi giyinmiş, *müfettiş bey* dedikleri bir adam, hapishane *müdürüne* bir emir verdi ve bir süre sonra iki ya da üç alçak kapı, aynı anda, aralıklı olarak, bağırıp çağıran, yırtık giysili iğrenç bir insan yığını kustu avluya. Kürek mahkûmlarıydı bunlar.

Onların avluya girmeleriyle birlikte pencerelerdeki neşe dalgası daha da yoğunlaştı. İçlerinden bazıları, cezaevinde büyük ün kazanmış olanlar, alkışlarla selamlandı ve bu kişiler de bu davranışa küstahça bir alçakgönüllülükle karşılık verdi. Çoğunun başında, hücrelerdeki samandan kendi elleriyle ördükleri, hepsi de garip biçimli şapkaya benzer şeyler vardı ve dikkatleri, geçtikleri her kentte kendilerini taşıyan başlara çekmeyi amaçlıyorlardı. Bunlar daha çok alkışlandı. Hatta bir tanesi, coşku taşkınlıklarına neden oldu: Bu, genç kız yüzlü, on yedi yaşlarında bir delikanlıydı. Sekiz gündür kapalı bulunduğu hücresinden yeni çıkmıştı; saman yığınlarından, kendisine, bütün bedenini saran bir giysi yapmıştı ve bir yılan kıvraklığıyla takla atarak avluya giriş yaptı. Bu delikanlı, hırsızlık suçundan mahkûm olmuş bir meydan soytarısıydı. Çılgınca alkışlar ve neşe çığlıkları tufan gibi yayıldı. Kürek mahkûmları da ona karşılık verdi; kıdemli kürek mahkûmları ile kürek mahkûmu adayları arasındaki bu coşku alışverişi, insanı ürküten bir şeydi. Gardiyanlar ile korkmuş meraklıların oluşturduğu topluluğun orada bulunmasına karşın, "suç"

onların yüzlerine karşı, küçümser bir ifadeyle bakıyor ve bu korkunç cezayı bir aile şenliğine dönüştürüyordu.

Kürek mahkûmları avluya girdikçe, doktor muayenesi için bekletilecekleri yere, parmaklıklı küçük avluya doğru, iki sıra halinde dizilmiş gardiyanların arasında itilip kakılıyorlardı. Hepsi de orada sağlık durumları için bahaneler uydurarak, hasta gözlerini, topallayan bacaklarını, sakat ellerini göstererek o zorlu yolculuktan kurtulmak için son bir çaba harcıyordu. Ama yine de, hemen hemen hepsi yolculuğa uygun çıkıyordu ve böylece hepsi, yaşamlarının sözde kusurlarını bir an içinde unutarak, aldırmaksızın kaderlerine boyun eğiyordu.

Küçük avlunun parmaklığı yeniden açıldı. Bir gardiyan, harf sırasına göre çağrı yapmaya başladı ve bunun ardından kürek mahkûmları tek tek avludan çıktı; her kürek mahkûmu büyük avlunun bir köşesinde, soyadının baş harfi dolayısıyla rastlantı olarak yanına düşen arkadaşıyla duruyordu. Böylece her kürek mahkûmu kendisini, yazgısıyla baş başa kalmış duyumsuyordu; her biri, tanımadığı bir yabancıyla yanında kendi zincirini taşıyor ve eğer rastlantı olarak hapishaneye bir arkadaşı düşmüşse, zincir onları ayırıyordu. Bu da rezaletin daniskasıydı!

Yaklaşık otuz kadar kürek mahkûmu küçük avludan çıkınca, parmaklıkları kapattılar. Bir gardiyan, onları sopayla hizaya soktu; her birinin önüne kaba bezden bir gömlek, bir ceket ve bir de pantolon fırlattı, sonra onun bir işareti üzerine hepsi birden soyunmaya başladı. Tam o sırada, sanki sözleşmiş gibi, bu utancı işkenceye dönüştüren beklenmedik bir olay oldu.

O âna kadar hava oldukça güzeldi ve ekim yeli havayı soğutmuş olsa da gökyüzünde gri, sisli bulutların arasında bir gün ışığının sızabildiği delikler açıyordu. Ancak hapishane paçavralarından henüz sıyrılmışlardı ki, gardiyanlar kuşkuyla gezinip çevrelerinde dolaşan yabancılar meraklı bakışlarla çıplak kürek mahkûmlarının kollarını incelerken, bir anda gökyüzü karardı, soğuk bir güz sağanağı birdenbire iniverdi ve kare biçimli avluda, kürek mahkûmlarının açık başlarına, çıplak bedenlerine ve döşeme taşlarına yığılmış sefil giysilerinin üzerine sel gibi boşandı.

Bir anda avluda, gardiyanların ve kürek mahkûmlarının dışında kimse kalmamıştı. Parisli meraklılar ise, rüzgârlıklarının altına sığınmışlardı.

Bu arada yağmur bardaktan boşanırcasına yağıyordu. Avluda, ıslak taşların üzerinde, çıplak ve sırılsıklam olmuş kürek mahkûmları kalmıştı yalnızca. Onların gürültülü cesaret gösterilerini donuk bir sessizlik izlemişti. Titreşiyorlar, dişleri takırdıyordu; zayıf bacakları, düğüm düğüm olmuş dizleri birbirine çarpıyordu; onları böyle morlaşmış kaslarına yapışmış, üstlerinden sular sızan gömleklerin, ceketlerin ve pantolonların içinde görmek insanın içini sızlatıyordu. Çıplak olsalardı daha iyi olurdu.

Fakat yalnızca yaşlı bir adam neşesini sürdürmekteydi. Islak gömleğini sıkmaya çalışırken, *Bu programda yoktu*, diye bağırdı; sonra da yumruğunu göğe doğru kaldırarak gülmeye başladı.

Mahkûmlar yol giysilerini giydikten sonra taşlara uzatılmış zincirlerin kendilerini bekledikleri yere, avlunun öteki köşesine yirmi ya da otuz kişilik sıralar halinde götürüldüler. Yerdeki zincirler, daha kısa zincirlerle iki ayakta bir enlemesine ikiye kesilmiş uzun ve sağlam halkalardan oluşmaktaydı; kısa zincirlerin uçlarında ise, köşelerden birine takılı bir menteşeyle açılan, ters köşeden bir demir somunlu vida takılarak kapanan ve bütün bir yolculuk boyunca kürek mahkûmunun boynundan çıkmayan "laleler" vardı. Bu zincirler, yere uzatılınca, büyük bir balık kılçığına benziyordu.

Kürek mahkûmlarını, çamurların içine, ıslanmış taşların üstüne oturttular; "laleleri" boyunlarına denediler, sonra da iki tane forsa takım demircisi, taşınabilen örsleriyle geldi, büyük demirden tokmak darbeleriyle onları perçinledi. Öylesine korkunç bir andı ki en cesur olan insanların bile yüzü sararabilirdi. Mahkûmların sırtlarına oturtulmuş örsün üstüne vurulan her tokmak darbesi, onların çenelerini oynatıyordu; önden arkaya doğru yapılacak en küçük bir hareket, zavallının kafasını bir ceviz kabuğu gibi ânında kırabilirdi.

Bu işlemden sonra mahkûmlar yine sustu. Artık yalnızca zincirlerin gürültüsü, arada sırada yükselen çığlıklar ve direnenlerin bedenlerine inen gardiyan sopalarının boğuk sesi duyuluyordu. Ağlayanlar vardı; yaşlılar titriyor, dudaklarını ısırıyordu. Demirlerle çerçevelenmiş bu hüzün dolu yüzleri korku ile izliyordum.

Doktorların muayenesinden sonra sıra gardiyanların denetimine geldi; onlardan sonra da prangalama. Üç perdelik bir oyun.

Bir güneş ışını tekrar göründü. Bütün beyinleri yakacak gibiydi adeta. Forsalar hep birlikte ayağa kalktı. Beş zincir ellerle birleşti ve birden fenerin çevresinde büyük bir daire oluştu. Gözleri yoracak kadar hızla dönmeye başladılar. Kâh öfkeli, kâh neşeli ve şikâyetçi olan bir ezgi üzerine bir hapishane şarkısı, bir argo türkü söylüyorlardı; ince ve hafif çığlıkların, acı dolu boğuk kahkahaların bu gizemli sözlere karıştığı duyuluyordu arada sırada, ardından öfke dolu alkışlar ve uyumlu bir yankı ile birbirine çarpan zincirler, onların gürültülerinden daha boğuk olan bu şarkıya bir orkestra gibi katkıda bulunuyordu. Herhalde bir *Sabbat*[51] toplantısını gözümün önünde canlandırmak isteseydim, bundan daha iyisini bulamazdım.

Avluya büyük bir gerdel getirdiler. Gardiyanlar, kürek mahkûmlarının dansını sopalarla durdurdu ve onları, tüten ve ne idüğü belli olmayan pis bir sıvının içinde birtakım otların yüzdüğü bir gerdele doğru sürükledi. Mahkûmlar da bunu yemeye koyuldu.

Yemeklerini bitiren mahkûmlar, çorba ve kara ekmeklerinden geriye kalanları taşların üstüne atıp tekrar dans etmeye ve şarkı söylemeye koyuldu. Öyle görünüyor ki bu prangalama gününde ve onu izleyen gecede, onlara böyle bir özgürlük tanınıyor.

Bütün bu olup bitenleri öylesine büyük, öylesine heyecanlı ve öylesine dikkatli bir merakla izliyordum ki kendimi unutmuştum. İçimde derin bir acıma duygusu vardı ve kahkahaları ağlatıyordu beni.

Birden, içine düştüğüm bu derin düşün içinde, öfkeyle çığlıklar atan dairenin durduğunu ve sustuğunu gördüm. Sonra bütün gözler, benim durduğum pencereye çevrildi. "İdam mahkûmu! İdam mahkûmu!" diye bağırıyorlardı parmaklarıyla beni göstererek; neşe dolu çığlıklar artmıştı.

Donup kalmıştım.

Beni nereden ve nasıl tanıdıklarını anlamamıştım.

"Merhaba! İyi akşamlar!" diye bağırıyorlardı o iğrenç sırıtmalarıyla. Ömür boyu kürek mahkûmu olanlardan en genci, parlak ve soluk yüzlü delikanlı, bana kıskançça baktı ve şöyle dedi: "Ne mutlu ona! *Budanacak*! Elveda arkadaş!"

İçimde nelerin olup bittiğini söyleyemiyorum. Aslında ben onların dostuydum. Grève Meydanı ise, Toulon'un kardeşi sayılır. Hatta onlardan daha düşük bir düzeyde sayılırım; beni onurlandırıyorlardı adeta. Titriyordum.

Evet, onların dostuydum! Ve birkaç gün sonra, ben de onların eğlence konusu olabilirim.

Pencerenin önünde, hareketsiz, donup kalmıştım adeta. Fakat beş sıra zincirin üstüme doğru korkunç bir biçimde yaklaştıklarını gördüğüm ve duvarın dibinde, onların zincirlerinin, çığlıklarının, adımlarının gürültüsünü işittiğim zaman, sanki bu şeytanlar ordusu benim hücreme tırmanıp da üzerime çıkacakmış gibi geliyordu bana; bir çığlık attım ve kırarcasına kapının üzerine atıldım; ancak kaçabileceğim bir yer yoktu. Kapı dışarıdan sürgülenmişti. Vurdum, vurdum, öfkeyle bağırdım. Sanki kürek mahkûmlarının o korkunç sesleri, daha da yaklaşıyordu. Onların o iğrenç yüzlerini penceremin kenarında gördüğümü sandım bir an; ıstırap dolu bir çığlık attım yine ve sonra, bayılmışım.

51. Bir ortaçağ inanışı olan Sabbat toplantısı, şeytanın, her cumartesi gecesi, büyücülerle birlikte yaptığı toplantıya verilen addır. Aynı zamanda, Fransızcada deyim olarak büyük gürültü, kargaşa anlamına da gelmektedir. (Ç.N.)

XIV

Kendime geldiğimde gece olmuştu. Pis bir yatağın üstünde yatmaktaydım; tavanda sallanan bir fener, yanı başımda sıralanmış başka yatakların da olduğunu görmemi sağladı. Beni revire getirdiklerini anlamıştım.

Birkaç dakika gözleri açık kaldım; kafamın içinde ne bir düşünce ne de bir anı vardı, bir yatakta olduğum için alabildiğine mutluydum. Gerçeği söylemek gerekirse eskiden böyle bir hastane ya da hapishane yatağı, beni korku ve acıma duygusuyla ürpertirdi; ama ben aynı insan değildim artık. Çarşaflar gri renkteydi ve dokunulduğunda sert oldukları anlaşılıyordu; üstümdeki yorgan ince ve delik deşikti. Şilte saman kokuyordu; ne fark eder! Bedenim bu kaba çarşaflar içinde rahatlıkla gevşeyebilirdi; ne kadar ince olursa olsun, bu yorganın altında, alışkın olduğum, kemiklerimin iliklerine yerleşmiş olan o korkunç soğuğun yavaş yavaş dağıldığını hissediyordum. Yeniden uykuya dalmışım.

Büyük bir gürültü beni uyandırdı; daha sabahın erken vakitleriydi. Bu gürültü dışarıdan geliyordu; yatağım pencerenin yanı başında bulunmaktaydı. Dışarıda ne olup bittiğini görmek için doğruldum.

Pencere, Bicêtre'in büyük avlusuna bakıyordu. Bu avluda çok büyük bir kalabalık vardı; iki sıra halinde duran askerler, bu kalabalığın ortasından, bütün avluyu boydan boya geçen dar bir yolu zorlukla açıyordu. Bu iki sıra askerlerin arasında, insanlarla dolu beş uzun at arabası, taşların üstünde sallanarak yavaş yavaş geçiyordu; bunlar, gitmekte olan kürek mahkûmlarıydı.

Arabaların üstü açıktı. Her birinde bir forsa takımı vardı. Araba boyunca uzanan ve ucunda, ayakta duran tüfekli bir gardiyanın nöbet tuttuğu ortak bir zincirle ayrılmış olan kürek mahkûmları, sırt sırta vermiş olarak kenarlara oturmuşlardı. Zincirlerin şıkırdadığı duyuluyordu ve arabanın her sallanışında, mahkûmların başlarının

oynadığı, sarkık bacaklarının bir o yana, bir bu yana doğru sallandığı fark ediliyordu.

Hava, insanın içine işleyen ince bir yağmurla birlikte buz kesti; bez pantolonlar mahkûmların bacaklarına yapıştı ve griden siyaha dönüştü. Mahkûmların uzun sakallarından, kısa saçlarından sular süzülüyordu; yüzleri morarmıştı, tir tir titriyorlardı, dişleri öfkeden ve soğuktan birbirine çarpıyordu. Aslında başka bir şey de yapamazlardı ki. Bu zincire bir kez bağlandınız mı, kordon denen ve tek bir insan gibi hareket eden bu iğrenç şeyin bir parçası olursunuz. Akıl, artık her şeyden elini çekmek durumundadır, çünkü bu demir halka onu ölüme mahkûm ediyor ve bu hayvanın kendisine gelince, o da gerektiği zamanlarda belirli gereksinimlerini görmek zorunda kalıyor. İşte böylelikle, hareketsiz, yarı çıplak, başı açık ve sallanan bacaklarla, aynı arabaya bindirilmiş, temmuz güneşine ve soğuk kasım yağmurlarına dayanıklı giysiler içinde yirmi beş günlük yolculuklarına başlamaktaydılar kürek mahkûmları.

Kalabalık ile arabadakiler arasında, anlayamadığım korkunç bir konuşma geçti: bir taraftan küfürler öteki taraftan meydan okumalar; her iki taraf da birbirini lanetliyordu, fakat yüzbaşının bir işareti üzerine, arabadakilerin omuzlarına ya da başlarına sopa darbeleri yağmaya başladı ve hepsi birden *düzen* denilen sözde suskunluğa gömüldü. Ancak hepsinin bakışlarından kin akıyordu; zavallıların yumrukları dizlerinin üstünde geriliyordu.

Atların üstündeki jandarmaların ve arabaların içinde ayakta duran gardiyanların eşliğinde ilerleyen beş araba, Bicêtre'in kemerli kapısının altında art arda yitip gitti; kazanlar, bakır karavana tencereleri ve yedek zincirlerle yüklü altıncı bir araba da onları izliyordu. Kantinde biraz oyalanmış olan birkaç forsa gardiyanı, mangalarına yetişmek için koşar adımlarla çıktı. Avludaki kalabalık dışarıya doğru akmaya başladı. Bütün bu izlediklerim sanki bir ışık oyunu gibi bir şeydi. Taşlı Fontainebleau yolunda ilerleyen tekerleklerin ve atların toynaklarının ağır gürültüsü, kırbaçların şaklaması, zincirlerin şıkırdaması ve kürek mahkûmlarının kötü yolculuk yapmalarını dileyen halkın çığlıkları havada dağılıyor ve gitgide uzaklaşıyordu.

Ve bu, onlar için daha bir başlangıçtı!

Avukat bana ne demişti? Kürek mahkûmluğu! Ah! Evet, bin kere ölmeyi yeğlerim! Zindana idam sehpasını; cehenneme hiçliği; boyuna takılan o demir halka yerine Guillotin'in[52] bıçağını yeğlerim! Kürek mahkûmluğu mu aman Tanrım!

52. Joseph Ignace Guillotin, 1738-1814 tarihleri arasında yaşamış Fransız doktor. Kendi adıyla anılan aleti yapmış ve bu alet, eski infaz yöntemi olan işkencenin yerini almıştır. (Ç.N.)

XV

Ne yazık, hasta değilmişim. Ertesi gün, beni revirden çıkardılar. Hücreme geri döndüm.

Hasta değilmişim! Aslında genç, sağlıklı ve güçlüyüm. Damarlarımdaki kan özgürce akıyor; bütün kaslarım isteklerimi yerine getiriyor; hem bedensel, hem de zihinsel açıdan sapasağlamım ve uzun bir yaşam sürebilirim; evet, bütün bunlar doğru, ama yine de benim bir hastalığım var hem de insanların eliyle yaratılmış ölümcül bir hastalık bu.

Revirden çıktığımdan beri, beni çıldırtabilecek kadar çarpıcı bir düşünce var kafamda: Beni oraya bıraktıklarında kaçabilirdim. Doktorlar, rahibeler, benimle yakından ilgilenir gibiydiler. Böylesine gençken böylesi bir ölümle ölmek! Neredeyse bana acıyorlardı; yatağımın başucunda sık sık toplanıyorlardı. Ah! Meraktandır! Ve sonra sizi iyileştiren bu insanlar yalnızca bir ateşe çare bulabiliyorlar, ama bir idam hükmüne gelince... Ve yine de bu onlar için o kadar kolay ki!.. Açık bir kapı! Onlara ne zarar gelirdi ki?

Artık hiç şansım yok! Yargıtaya başvurum reddedilecek, çünkü her şey düzenlenmiş; tanıklar iyi tanıklık etti, davacılar iyi savunma yaptı, yargıçlar da iyi hüküm verdi. Böyle yapamıyorum, en azından... Hayır, delilik bu! Umutsuzluk! Yargıtay, sizi uçurumun üzerinde asılı tutan ve kopacağı âna kadar çatırdadığı duyulan bir ip sanki. Giyotinin bıçağı da altı haftadır düşmeyi bekliyor gibi.

Affedilir miyim acaba? Af! Ama kim yapacak bunu? Ve neden yapacak? Ve nasıl? Hayır, hayır, beni affetmeleri olanaksız. Örnek olsun, diyeceklerdir her zamanki gibi.

Artık atacak üç adımım kalmıştı: Bicêtre, Conciergerie[53] ve Grève Meydanı.

53. Paris Adliye Sarayı'nın arkasında yer alan Conciergerie, XIV. yy.'da Fransa kralının sarayının yöneticisi için yapılmış bir binadır. XVI. yy.'dan itibaren ve özellikle de Fransız Devrimi sırasında zindan işlevini görmüş ve 16. Louis'nin karısı Marie-Antoinette'in idam edilmeden önce hapsedildiği yer olarak ün salmıştır. (Ç.N.)

XVI

Revirde kaldığım kısa süre boyunca, bir pencerenin yakınında, güneş tekrar görünmüştü ya da en azından parmaklıklardan sızarak bana ulaşabilen güneş ışınlarına karşı oturmuştum.

Başım taşıyabileceğinden fazla bir yük yüklenmiş ellerimin arasında, dirseklerim dizlerimin üstünde, ayaklarım sandalyemin parmaklıklarına dayanmış işte öylesine duruyordum orada; yorgunluktan iki büklüm olmuştum, bedenimde hiç kemik, etlerimde hiç kas yokmuş gibi.

Hapishanenin boğucu kokusu, her zamankinden daha fazla bunaltmıştı; o kürek mahkûmlarının zincirlerinin gürültüsü kulaklarımda uğulduyordu hâlâ. Bicêtre' den çok büyük bir bıkkınlık duyuyordum. İyi yürekli Tanrı'nın bana acıması gerektiğine ve en azından karşı çatıda benim için şakıyacak küçük bir kuş gönderebileceğine inanıyordum.

Bu dileğimi yerine getirenin Tanrı mı yoksa herhangi bir şeytan mı olduğunu bilemiyorum; çünkü hemen hemen aynı anda penceremin altında yükselen bir ses duydum; hayır, bu bir kuşun cıvıltısı değildi, daha da güzel bir ses: On beş yaşlarında bir genç kızın tatlı, hafif, kadife gibi yumuşak sesiydi. Başımı pencereden uzattım ve kızın söylediği şarkıyı doymazcasına dinledim. Ağır ve hüzünlü bir havaydı bu, kederli ve acı dolu güvercin cıvıltısı gibi bir şey; sözleri şöyleydi:

"Enselendiğim yer,
Mail Sokağı'nda,
Maluré,
Üç jandarma,
Lirlonfa malurette,
Atladılar üstüme,
Lirlonfa maluré."

Düş kırıklığımdan duyduğum acıyı dile getiremiyordum. Ses sürüp gidiyordu:

"Atladılar üstüme,
Maluré.
Taktılar kelepçeleri,
Lirlonfa malurette,
Büyük baş göründü,
Lirlonfa maluré.

Yolda karşıma çıktı,
Lirlonfa malurette,
Mahalleden bir hırsız,
Lirlonfa maluré.

Mahalleden bir hırsız.
Maluré.
Git söyle karıma,
Lirlonfa malurette,
Tutuklandığımı,
Lirlonfa maluré.
Karım çok öfkeli,
Lirlonfa malurette,
Sordu bana: Ne yaptın?
Lirlonfa maluré.

Sordu bana: Ne yaptın?
Maluré.
Bir kütük devirdim,
Lirlonfa malurette.
Parasını arakladım,
Lirlonfa maluré.
Parasını ve saatini,
Lirlonfa malurette,
Ve ayakkabı bağlarını,
Lirlonfa maluré.

Ve ayakkabı bağlarını,
Maluré.
Karım gider Versailles'a,
Lirlonfa malurette,
Majestenin ayağına,
Lirlonfa maluré.
Bir dilekçe sunmaya,
Lirlonfa malurette,
Beni kurtarmak için,
Lirlonfa maluré.

Beni kurtarmak için,
Maluré.
Ah! Kurtulsam buradan,
Lirlonfa malurette,
Seveceğim karımı,
Lirlonfa maluré.
Ona fiyonk takacağım,
Lirlonfa malurette,
Ve tahta pabuç alacağım,
Lirlonfa maluré.

Ve tahta pabuç alacağım,
Maluré.
Öfkelenen büyük kral,
Lirlonfa malurette,
Demiş ki: Tacımla,
Lirlonfa maluré.
Dans ettireceğim onu,
Lirlonfa malurette,
Tabansız bir yerde,
Lirlonfa maluré."

Bu sözlerden daha fazlasını duyamadım, ama duyamazdım da zaten. Bu korkunç ağıtın yarı açık, yarı kapalı anlamı, soyguncunun bekçilerle çatışması, karşılaştığı hırsız, karısına gönderdiği felaket

haberi: Bir adam öldürdüm ve tutuklandım, bir *kütük devirdim* ve enselendim; elinde dilekçeyle Versailles'a koşan kadın ve öfkelenen ve onu tabanı *olmayan bir yerde*[54] dans ettirmekle tehdit eden bir majeste; işte bütün bunlar, insan kulağının bugüne kadar duymadığı en tatlı havayla ve en tatlı sesle söyleniyordu!.. Çok üzülmüştüm, donakalmıştım adeta. Lâl rengi o tatlı dudaklardan çıkan bütün bu korkunç sözler, ne kadar da iğrenç! Bir gülün üzerinde gezinen bir salyangozun ardında kalan sümük izlerine benziyor sanki.

İçimde birikmiş olanları nasıl dışarı atacağımı bilemiyordum; hem yaralanmış, hem de neşelenmiştim. Genç kız sesine karışan bu çirkin argo dili, bu kanlı ve tuhaf dil, haydut ve kürek mahkûmu karışımı bir ağız! Çocuk sesinden kadın sesine geçişin sevimliliği! Biçimsiz ve anlamsız, şakıyan, ahenkli ve inci gibi parıldayan bu sözler!

Tanrım! Hapishane, ne kadar utanç verici bir şey! Her şeyi kirleten bir zehir var orada. Her şey soluyor, hatta şu on beş yaşındaki kızın şarkısı bile! Orada bir kuş buluyorsunuz, kanadında çamur var; güzel bir çiçek alıyorsunuz elinize, kokluyorsunuz onu: Pis kokuyor.

54. İdam sehpasına yapılan benzetme. (Ç.N.)

XVII

Ah! Kaçabilseydim, kırlarda nasıl da koşardım!

Hayır, koşmamam gerekir. Dikkat çeker, insanları kuşkulandırabilir. Tam tersine yavaş yavaş yürümek gerek; başınız dimdik olacak ve şarkı mırıldanacaksınız. Kırmızı desenli, mavi renkli, eskimiş gömlek gibi şeyler giyeceksiniz üstünüze. Bunlar insanı iyi gizler. Nasıl olsa yöredeki bütün sebzeciler böyle giyinirler.

Kolejdeyken, Arcueil dolaylarında arkadaşlarımla her perşembe kurbağa avlamaya gittiğim bir bataklığa yakın bir koru var. Akşama kadar orada saklanırdım.

Akşam olunca, yoluma devam ederdim. Vincennes'a giderdim. Hayır, ırmak bana engel olurdu. O zaman Arpajon'a giderdim. Saint Germain yolundan gidip Havre'a varmak, sonra da İngiltere'ye giden bir gemiye binmek daha iyi olurdu. Ne fark eder! Longjumeau'ya varıyorum. Bir jandarma geçiyor, bana pasaportumu soruyor... Eyvah! Yakalandım!

Ah! Mutsuz hayalperest, önce seni hapseden şu üç ayak kalınlığındaki duvarı yık! Ölüm! Ölüm!

Düşünüyorum da, küçükken buraya, Bicêtre'e gelmiştim; büyük kuyuyu ve delileri görmeye!..

XVIII

Bütün bunları yazarken lambam söndü, gün doğdu, kilisenin koca saati altıyı çaldı.

Bunun anlamı ne? Nöbetçi gardiyan hücreme girdi, kasketini çıkardı, beni selamladı, rahatsız ettiği için özür diledi ve sert sesini yumuşatarak, bana kahvaltı isteyip istemediğimi sordu...

Titremeye başladım. Bugün mü olacak yoksa?

XIX

Bugün olacakmış!

Hapishanenin müdürü bile beni ziyarete geldi. Bana nasıl yardımcı olabileceğini sordu, kendisinden ya da yardımcılarından ötürü şikâyetçi olmamamı isteyen arzusunu belirtti, sağlığımla, geçirdiğim geceyle ilgilendi ve hücremden çıkarken, bana *mösyö* diye hitap etti!

Evet, bugün olacak!

XX

Bu zindancı, benim kendisinden ya da yardımcılarından şikâyetçi olacağımı sanmıyordur. Haklı da. Onlardan şikâyetçi olmam, onlara haksızlık olur; onlar görevlerini yaptılar, bana iyi baktılar ve hatta bana gelişte ve gidişte nazik davrandılar. Neden memnun olmayayım ki?

Yumuşak gülümsemesi, okşayıcı sözleri, çevreyi gözetleyen ve sevgi saçan gözleri, kalın ve iri elleriyle bu iyi yürekli zindancı, ete kemiğe bürünmüş hapishaneydi; insana dönüşmüş Bicêtre'in ta kendisiydi. Çevremdeki her şey, hapishaneydi; parmaklıkların ya da kilitlerin biçimlerinin altında olduğu gibi, her şeklin, her insan biçiminin altında, bir hapishane imgesi çıkıyordu karşıma. Taştan bir hapishane, bu duvar; bu kapı, tahtadan bir hapishane; bu gardiyanlar, etten ve kemikten yapılmış hapishanenin ta kendisi. İğrenç olmanın bir biçimi, bir bütün, görünmeyen, yarı ev, yarı insan, hapishane. Onun kurbanıyım ben; beni tatlı tatlı besliyor, sarıp sarmalıyordu. Granit duvarların arasına kapatıyor, demir kilitlerin ardına hapsediyor ve gardiyan gözleriyle gözetliyor beni.

Ah! Ne zavallıyım ben! Ne olacağım? Bana ne yapacaklar?

XXI

Şimdi rahatladım. Her şey bitti artık, tamamen bitti. Müdürün ziyaretinin yarattığı o korkunç heyecandan sıyrıldım. Ancak şunu söylemeliyim ki umudum vardı hâlâ. Şimdi ise, Tanrı'ya şükür, umudum kalmadı artık.

İşte olanlar:

Saat altı buçuğu çaldığında, hayır, bir çeyrek önceydi, hücremin kapısı yeniden açıldı. Beyaz saçlı, kahverengi redingotlu yaşlı bir adam içeri girdi. Redingotunun düğmelerini açtı. İçinde bir cüppe vardı. Bir rahip.

Bu, hapishanenin rahibi değildi. Ne kadar kötü.

İyilik dolu bir gülümsemeyle karşıma oturdu; sonra başını salladı ve gözlerini göğe, yani hücrenin kubbesine doğru kaldırdı. Onu anladım.

"Oğlum," dedi bana. "Hazırlandınız mı?"

Hafif bir sesle yanıtladım:

"Hazırlanmadım, ama hazır sayılırım."

Bu arada gözlerim karardı; bütün bedenimden buz gibi bir ter boşandı; şakaklarım atmaya başladı ve kulaklarım uğultularla doldu.

Ben uykuya dalmış gibi sandalyenin üstünde sallanırken iyi yürekli, yaşlı adam konuşuyordu. Ya da bana öyle gelmişti ve dudaklarının mırıldandığını, ellerinin hareket ettiğini, gözlerinin parıldadığını anımsıyor gibiyim.

Kapı ikinci kez açıldı. Sürgülerin gürültüsü, benim şaşkınlığımdan sıyrılmama; onun ise mırıldandıklarını kesmesine neden oldu. Hapishane müdürüyle birlikte gelen, siyah giysili, efendiden bir adam, kendisini tanıtıp beni saygıyla selamladı. Bu adamın yüzünde, cenaze töreni görevlilerinin resmî üzüntüsünü andıran bir şey vardı. Elinde bir kâğıt tomarı tutuyordu.

“Bayım,” diye konuştu nazik bir gülümsemeyle. “Ben, Paris Kraliyet Mahkemesi’nin mübaşiriyim. Size sayın başsavcının mesajını getirmekten dolayı onur duyarım.”

İçimdeki ilk ruhsal sarsıntı geçmişti. Aklım başımdaydı artık.

“Başımı bunca ısrarla isteyen başsavcı mı?” diye sordum. “Bana yazması büyük bir onur. Benim ölmem ona büyük bir mutluluk verecek sanırım, çünkü onun bunca istediği ölümüme karşı ilgisiz kalacağını düşünmek ağır gelirdi bana.”

Bütün bunları söyledikten sonra, sözlerimi tok bir sesle sürdürdüm:

“Okuyunuz, bayım!”

Adam, uzun metni okumaya koyuldu; her satır bitiminde vurgularını uzatıyor ve her sözcüğün ortasında da duraklıyordu. Bu, yargıtay başvurusunun reddini bildiren bir yazıydı.

“İnfaz, bugün Grève Meydanı’nda gerçekleştirilecektir,” diye bitirdi sözlerini ve resmî yazıdan gözlerini kaldırmadan, şöyle sürdürdü: “Saat yedi buçukta Conciergerie’ye gideceğiz. Lütfen beni izlemek lütfunda bulunur musunuz, aziz bayım?”

Bir süredir onu dinlemiyordum artık. Müdür rahiple sohbet ediyordu; onun da gözleri kâğıda takılı kalmıştı. Aralık kapıya bakıyordum…

“Ah! Alçak! Koridorda dört tüfekli adam var.”

Mübaşir, bu kez bana bakarak sorusunu yineledi.

“Nasıl isterseniz,” diye yanıtladım. “Sizin emrinizdeyim.”

Beni selamladı:

“Yarım saat sonra gelip sizi almak şerefine erişeceğim.”

Ve böylece beni yalnız bıraktılar.

Tanrım bir kaçabilsem! Bana bir şans ver! Kaçmak gerek! Hem de hemen! Kapılardan, pencerelerden, çatıdan! Nereden olursa olsun!

Ey öfke! Şeytanlar! Lanet! Bu duvarı iyi aletlerle bile delmek için aylar gerekirdi, oysa benim, ne bir çivim ne de zamanım vardı!

XXII

Conciergerie'den

Şimdilik buraya nakledildim, tutanakta yazılı olduğu gibi.

Fakat yolculuğum da anlatılmaya değer.

Mübaşir yeniden hücremin eşiğinde göründüğünde, saat yedi buçuğu çalıyordu. "Bayım, sizi bekliyorum," demişti.

Ayağa kalktım, bir adım attım; ikincisini atamayacakmışım gibi geldi bir an; başım ağırlaşmış, kollarım ise güçten düşmüştü adeta... Yine de gücümü topladım, yürümeye çalıştım. Hücreden dışarı çıkmadan önce, son bir kez baktım içeriye, sevmiştim onu; benim hücremdi burası, sonra onu boş ve kapısı açık bıraktım; bu da bir hücreye garip bir hava veriyor.

Nasıl olsa, uzun bir süre böyle kalmaz. Gardiyanlar şöyle diyorlardı: "Bu gece birini bekliyoruz. Şu anda Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmakta olan bir mahkûm..."

Koridorda ilerlerken rahip bize yetişti. Kahvaltısını yapıp gelmişti.

Hapishaneden çıkarken, müdür, bütün içtenliğiyle elimi sıkıp muhafız takımına dört asker daha ekledi.

Revirin kapısının önünde, ölmek üzere olan yaşlı bir adam bana şöyle bağırıyordu: "Tekrar görüşmek üzere."

Avluya ulaşmıştık. Derin bir soluk aldım; bu bana iyi geldi.

Açık havada uzun bir süre yürümedik. At koşulmuş, posta arabasına benzer bir araba birinci avluda bekliyordu; bu, beni buraya getiren arabaydı: Örülmüş gibi duran kalın tellerden bir parmaklıkla enlemesine ikiye bölünmüş körüklü türünde uzun bir arabaydı. Her iki yanında bir kapısı vardı; biri önde, ötekisi arkadaydı. Her şey o kadar pis, o kadar karanlık ve tozluydu ki yoksulların cenaze arabası bile bunun yanında saltanatlı kalırdı.

Onlar, beni bu iki tekerlekli lahde gömmeden önce, avluya son bir kez baktım, duvarları yıkabilecek ümitsiz bir bakışla... Ağaçlarla çevrili küçük bir meydana benzeyen avluda, kürek mahkûmları için toplanmış izleyici topluluğundan daha büyük bir kalabalık vardı. Daha şimdiden toplanmışlar!

Şimdi de tıpkı o günkü gibi, mevsim yağmuru yağıyordu; bu yazıları yazdığım anda bile hâlâ yağan, kuşkusuz bütün gün yağacak ve benden sonra da yağmayı sürdürecek olan ince, ama soğuk bir yağmur...

Yollarda seller akıp gidiyordu; avlu, çamur ve suyla dolmuştu. Bu çamura batmış kalabalığı görmekten büyük bir sevinç duydum içimde.

Mübaşir ile bir jandarma öndeki bölmeye; ben, rahip ve bir başka jandarma da arkadaki bölmeye binmiştik. Arabanın çevresinde, dört atlı jandarma vardı. Böylelikle, sürücünün dışında, bir adam için toplam sekiz görevli sayılabilirdi.

Ben arabaya binerken, gri gözlü, yaşlı bir kadın şöyle diyordu: "Bunu forsa gösterilerinden daha çok seviyorum."

Onu anlıyorum. Bu, bir bakışta kolayca görülebilecek bir gösteriydi; sanki önceden görülmüş gibi... Çok güzel ve çok rahat. Hiçbir şey sizi alıkoymuyor. Ortada yalnızca bir insan var; bütün kürek mahkûmlarının zavallılığının tümünü üzerinde toplamış bir tek insan. Yalnız biraz daha az dağınık; özlü, daha lezzetli bir içecek bu.

Araba sarsıldı. Büyük kapının kemerinin altından geçerken boğuk bir gürültü çıkardı, sonra caddeye çıktı ve Bicêtre'in büyük, ağır kapıları arabanın ardından kapandı. Kendisinin gömüldüğünü duyan; ama ne kımıldayabilen ne de bağırabilen, baygın bir adam gibi şaşkınlık içine düşmüştüm. Atların boyunlarına takılı çıngırak kümelerinin aralıklı çınlamalarını, demir tekerleklerin taşların üzerinde çıkardığı hıçkırığı andıran sesleri ya da yol değiştirirken araba kasasının yere çarpışını, çevremizdeki jandarmaların dörtnala ilerleyen atlarının çınlamalarını, arabacının kamçısını şaklatmasını dalgın dalgın dinliyordum. Beni alıp götüren bir kasırga gibiydi, bütün bunlar...

Bakışlarım, önümdeki küçük pencerenin parmaklıkları arasından, Bicêtre'in büyük kapısının üzerine büyük harflerle yazılmış bir tabelaya takılıp kalmıştı: YAŞLILAR YURDU.

“Bak şu işe,” dedim kendi kendime, “demek orada yaşlanan insanlar da varmış.”

Ve uyku ile uyanma ânı arasındaymış gibi, acıdan duyarlılığını yitirmiş belleğimde evirip çeviriyordum bu düşünceyi. Anayoldan büyük bir sokağa geçen arabanın küçük penceresindeki görüntü birden değişiverdi. Paris sisinin içinde, mavi ve yarı yarıya silik görünen Notre Dame’ın kulelerini bu pencere çerçeveliyordu. O anda ruhumun bakış açısı da değişmişti. Araba gibi ben de makineleşmiştim. Bicêtre düşüncesinin yerini şimdi Notre Dame’ın kuleleri almıştı.

“Bayrağın dalgalandığı kulede olanlar iyi görecekler,” dedim kendi kendime aptalca gülümseyerek.

Sanırım işte o anda rahip bana bir şeyler söylemeye başladı. Onu, büyük bir sabır içinde okuduğu dualarıyla baş başa bıraktım. Tekerleklerin gürültüsü, atların nal sesleri, arabacının kırbacı hâlâ kulaklarımda yankılanıyordu. Fazladan bir gürültüydü bu.

Arabanın önünde oturan mübaşirin sert ve kesik kesik konuşması, beni birden sarstığı sırada, bir çeşmenin mırıltısı gibi düşüncelerimi yatıştıran ve anayolun eğri karaağaç fidanları gibi, her zaman farklı ama her zaman aynı biçimlerde önümden geçip giden bu tekdüze sözlerin akışını suskunluk içinde dinliyordum.

“Hey, rahip efendi,” diyordu daha neşeli bir tonla, “daha başka neler biliyorsunuz?”

Bunları söylerken, mübaşirin yüzü rahibe dönüktü.

Durmadan bana dua okuyan ve arabanın sağırlaştırdığı rahip yanıtlamadı onu.

“Hey! Hey!” diye yineledi mübaşir, tekerleklerin gürültüsünü bastırmak için sesini yükseltti. “Ne biçim araba bu! Berbat bir araba!”

Berbat! Gerçekten.

Sözlerini sürdürdü:

“Herhalde bu sarsıntı yüzünden birbirimizi duyamıyoruz. Ne sormuştum ki ben? Biraz önce söylediklerimi bana aktarabilir misiniz, rahip efendi? Ah! Bugün, Paris’in en önemli haberini biliyor musunuz?”

Titremeye başladım, sanki benden söz ediyordu.

“Hayır,” diye karşılık verdi rahip; sonunda onu duymuştu. “Bu sabah gazetelere bakacak zamanım olmadı. Bu akşam okurum. Böyle

bütün gün meşgul olduğumda, kapıcıya gazeteleri saklamasını söylüyorum. Eve dönünce okurum onları."

"Ah!" diye söze başladı mübaşir. "Bunu bilmemeniz olanaksız. Paris haberi bu! Bu sabahın haberi!"

Ben de konuşmaya başladım: "Galiba ben biliyorum."

Mübaşir bana baktı.

"Siz mi? Gerçekten mi? Peki, ne diyorsunuz o zaman?"

"Meraklısınız," diye karşılık verdim.

"Neden, bayım?" diye sordu mübaşir. "Herkesin kendine özgü bir siyasal görüşü vardır. Bence sizin de bir görüşünüz vardır. Bana gelince; ulusal muhafızların yeniden örgütlenmesi yanlısıyım. Bölüğümün çavuşuyum. Ve bana göre çok hoş bir şey..."

Onun sözünü kestim:

"Ben bunun böyle olduğunu sanmıyorum."

"Peki, nasıl yani? Haberi bildiğinizi söylüyordunuz..."

"Bugün, Paris'in ilgili olduğu başka bir haberden söz ediyorum ben."

Aptal adam anlamamıştı; üstelik merakı da artmıştı.

"Başka bir haber mi? Allah aşkına, siz bu haberleri nereden öğreniyorsunuz? Söyleyin, sevgili bayım, hangi haber bu? Siz biliyor musunuz, rahip efendi? Benden daha fazlasını mı biliyorsunuz? Söyleyin, rica ederim. Nasıl bir haber? Bakın, haberleri severim ben. Başkan beye anlatırım; onu eğlendirir bu."

Ve daha bunun gibi bir yığın saçma sapan sözler. Hem bana hem de rahibe dönüyordu ve ben de omuz silkerek karşılık veriyordum.

"Eh söyleyin artık! Ne düşünüyorsunuz öyle?" diye sordu.

"Artık, bu gece düşünemeyeceğimi düşünüyorum."

"Ah! Bu mu!" diye konuştu. "Aman, ne kadar da hüzünlüsünüz! Sanki Bay Castaing konuşuyor."

Bir anlık sessizlikten sonra:

"Bay Papavoine'a da eşlik etmiştim. Samur kürkü şapkası vardı başında, sigara içiyordu. La Rochelleli gençler ise yalnızca kendi aralarında konuşurlardı. Ama konuşurlardı."

Biraz sustu yine ve şöyle sürdürdü:

"Deliler! Aptallar! Dünyayı küçümsüyorlardı. Sizin için ne düşündüğümü sorarsanız eğer, sizi pek düşünceli buluyorum,

delikanlı."

"Delikanlı mı!" dedim. "Ben sizden daha yaşlıyım; akıp giden saatin her çeyreği beni bir yıl yaşlandırıyor."

Bana doğru döndü, birkaç dakika aptal gibi, şaşkın şaşkın yüzüme baktı, sonra ağır ağır gülmeye başladı.

"Öyle mi? Siz gülmek istiyorsunuz... Benden daha yaşlısınız ha! Ben sizin büyükbabanız yaşındayım."

"Ben gülmek istemiyorum," diye karşılık verdim sertçe.

Tabakasını açtı.

"Buyurun bayım. Kızmayın; alın lütfen ve bana kin beslemeyin."

"Korkmayın; kin beslemek için vaktim yok zaten."

O anda, bana uzattığı tabaka bizi ayıran parmaklığa rastgeldi. Bir sarsıntı, onun sert bir biçimde parmaklıklara çarpmasına neden oldu; kutu açıldı ve jandarmanın ayaklarının dibine düştü.

"Allah kahretsin şu parmaklıkları!" diye bağırdı mübaşir.

Bana doğru döndü.

"Eh! Ne kadar şanssızım, değil mi? Bütün tütünüm gitti!"

"Ben sizden daha çok şey yitiriyorum," diye karşılık verdim gülümseyerek.

Dağılan tütünü toplamaya çalıştı; bu arada dişlerinin arasından bir şeyler mırıldanıyordu:

"Benden daha çok şey yitiriyormuş! Söylemesi kolay. Paris'e varana kadar tütün yok! Ne kadar kötü!"

Rahip onu yatıştırmak için birkaç söz söyledi; aklım başka bir yerde miydi bilemiyorum, ama rahibin söyledikleri, bana başladığı bir vaazın devamı gibi gelmişti. Rahiple mübaşir arasındaki sohbet yavaş yavaş koyulaştı; ben de onları baş başa bıraktım ve kendi düşüncelerime daldım.

Geçide vardığımızda, hiç kuşkusuz, düşünüp duruyordum hâlâ; fakat Paris'in gürültüsü her zamankinden daha yoğunmuş gibi geldi bana.

Giriş vergisinin ödendiği yerde, araba birkaç dakikalığına durdu. Kentin gümrükçüleri arabayı denetledi. Eğer arabada kasaba götürülen bir koyun ya da bir sığır olsaydı, vergi ödemek gerekirdi. Fakat insan kellesi için vergi alınmıyordu. Geçtik.

Araba, bulvarı geçtikten sonra, Saint-Marceau Mahallesi'nin ve Cité'nin, bir karınca yuvasının içindeki binlerce geçit gibi kıvrılan ve birbirleriyle kesişen, dolambaçlı ve eski sokaklarında doludizgin ilerlemeye başladı. Bu dar sokakların döşeme taşları yüzünden, arabanın gürültüsü öylesine artmıştı ki dışarıdan gelen sesleri artık duyamaz olmuştum. Küçük kare pencereden baktığımda, yayaların durup arabaya baktığını ve arkamızdan çocukların koşturduğunu görür gibi oluyordum. Arada sırada, sokak aralarında, orada burada, geçenlerin kapmak için çekiştikleri basılı kâğıt destelerini ellerinde tutan bir adam ya da paçavralar içindeki yaşlı bir kadının, bazen de ikisinin birlikte, çığlık atar gibi, ağızlarını açtıklarını gördüğümü sanıyorum.

Conciergerie'nin avlusuna girdiğimizde, sarayın saati sekiz buçuğu çalıyordu. Büyük merdivenin, karanlık küçük kilisenin, pencerelerin hüzünlü görüntüsü beni korkutmuştu. Araba durduğunda, kalp atışlarım da duracakmış gibi oldu bir an.

Kendimi topladım. Kapı bir şimşek hızıyla açıldı; tekerlekli hücreden dışarıya atladım ve iki sıra halinde dizili askerlerin arasından büyük adımlarla ilerleyerek kemerin altından içeri girdim. Yolumun üzerinde daha şimdiden kalabalık toplanmıştı.

XXIII

Adliye Sarayı'nın halka açık koridorlarından yürürken, kendimi neredeyse özgür ve rahat olarak duyumsadım; ama yalnızca yargılayan ve yargılananların girdiği basık kapılardan, gizemli merdivenlerden, iç koridorlardan, uzun ve bunaltıcı aralıklardan geçmeye başlayınca bütün kararlılığım yitip gitmişti.

Mübaşir, hep bana eşlik ediyordu. Yapacak işleri olan rahip ise iki saat sonra dönmek üzere yanımdan ayrılmıştı.

Mübaşir, beni teslim edeceği müdürün odasına götürdü. Bir değiş tokuş meselesi. Müdür, ondan birkaç dakika beklemesini rica etti, bu arada da onun Bicêtre'e dönüşte arabayla götüreceği bir "avı"nın olduğunu belirtti. Bugünkü bu mahkûm, benim eskitmeye zaman bulamadığım saman yığınının üzerinde yatacaktı hiç kuşkusuz.

"Peki," dedi mübaşir, "beklerim, böylece iki tutanağı da birden yaparız; daha iyi olur."

Beklerken, müdürün odasının yanındaki küçük bir odaya geçirdiler beni. Orada yalnız başıma bıraktılar, kapıyı iyice sürgülediler.

Kulağımın dibinde birden patlayan korkunç bir kahkaha beni düşler dünyamdan çıkarttığı an, ne düşündüğümü, ne kadar zamandan beri orada bulunduğumu anımsamıyordum.

Gözlerimi kaldırdım titreyerek. Hücrede yalnız değildim. Bir adam daha vardı; elli beş yaşlarında, orta boylu, kırışık suratlı, kambur, kır saçlı, tıknaz, gri gözleri donuk bakışlı, yüzünde acı dolu bir gülümseme olan bir adam; pis, yarı çıplak, üstü başı paçavra içinde; insanı tiksindiriyor.

Sanki ben fark etmeden, kapı, alıp adamı içeri kusmuş ve hemen kapanmıştı. Ah! Keşke ölüm de böyle gelse!

Birkaç saniye boyunca, adam ve ben, birbirimizle bakıştık; o, hâlâ gülüyordu ve bu gülüşü bir hırıltıya dönüşüyordu; ben ise, hem

şaşırmış, hem de korkmuştum.

"Kimsiniz?" diye sordum sonunda.

"Ne komik bir soru!" diye yanıtladı. "Bir kızartmalık!"

"Kızartmalık mı? Ne demek o?"

Bu soru onun neşesini artırmıştı.

"Bu şu demek," diye bağırdı bir kahkaha atarak, "nasıl senin kelleni altı saat sonra uçuracaklarsa, benimkini de altı hafta sonra atacaklar sepete. Hah! Hah! Bakıyorum da şimdi anladın."

Gerçekten de yüzümün rengi atmış, saçlarım diken diken olmuştu. Bu adam, öteki idam mahkûmuydu; Bicêtre'e götürülecek adam, yani benim mirasçım...

Sözlerini şöyle sürdürdü:

"Ne istiyorsun daha! İşte benim yaşamım. İyi bir hırsızın oğluyum; ne yazık ki, Charlot[55] babama kravat takmak[56] zorunda kalmış. O zamanlar darağacı modası vardı daha iyi olurmuş. Altı yaşımdayken ne anam vardı, ne de babam; posta arabalarının pencerelerinden birkaç kuruş atılır diye yol kenarlarında, tozların içinde takla atardım; kış olduğunda soğuktan kızarmış parmaklarıma üfleyerek çamurların içinde çıplak ayakla yürürdüm; pantolonumun yırtıkları arasından baldırlarım görünürdü. Dokuz yaşıma geldiğimde, kepçelerimi[57] kullanmayı öğrenmeye başladım; arada sırada bir cep boşaltır, çul yürütürdüm.[58] On yaşımdayken bir yankesici olmuştum, sonra daha da bilgilendim; on yedimde bir hırsızdım artık. Dükkânlara giriyor, anahtarları zorluyordum. Beni yakaladılar. Yaşım uyuyordu; küreğe mahkûm ettiler beni. Kürek mahkûmluğu ağır iş; yerde uyu, deniz suyu iç, pis ekmeklerden ye, hiçbir işe yaramayan saçma bir topun ardından sürüklen; sopalar ve güneş. Bir de üstelik, o güzelim kestane rengi saçlarımı da kazıdılar! Ne yapalım!.. Zamanım dolmuştu. On beş yıl! Çok zor! Otuz iki yaşındaydım. Güzel bir sabahtı; çıkış kâğıdı verdiler elime ve cebimde de on beş yıllık kürek mahkûmluğu boyunca, günde on sekiz saat, ayda otuz gün, yılda on iki ay çalışarak kazandığım altmış altı frank vardı. Her şey bitmişti artık; bu altmış altı frank ile namuslu bir insan olmak istiyordum; bu paçavraların altında, bir papaz çuvalının[59] içindekinden daha saf duygular taşıyordum. Fakat Allah kahretsin şu cüzdanı! Sarı renkliydi;

üzerinde de *serbest bırakılmış forsa* yazıyordu. Gittiğim her yerde bunu göstermek zorundaydım; hatta beni yerleştirdikleri köyün muhtarına her sekiz günde bir gidip göstermem gerekiyordu onu. Ne de güzel bir önlem! Bir kürek mahkûmu! Çevremdekiler benden korkuyor; çocuklar önümden kaçıyor; kapılar yüzüme kapanıyordu. Kimse bana iş vermek istemiyordu. Bu altmış altı frangı yedim. Eh sonra, yaşamam gerekiyordu. Kollarımı gösterdim, çalışırım dedim, kapıları kapattılar yüzüme. Gündeliği on beş kuruşa, on kuruşa, beş kuruşa çalışmak zorunda kaldım. Ne yapayım? Bir gün çok acıkmıştım. Fırıncının camını kırdım, bir ekmek kaptım, ama fırıncı beni yakaladı; ekmeği de yiyemedim. Ömür boyu kürek mahkûmu oldum; sırtıma kızgın demirle üç harf damgaladılar. İstersen göstereyim. Bu adaletin adına *suç yinelemesi* diyorlar. Yine kürek mahkûmluğuna gönderiliyordum. Beni Toulon'a götürdüler; bu sefer yanımda yeşil şapkalılar[60] vardı. Kaçmam gerekiyordu. Bunun için delmem gereken üç duvar, kesmem gereken iki zincir vardı, oysa benim yanımda bir çividen başka bir şey yoktu. Kaçtım. Arkamdan uyarı olsun diye bir top attılar, çünkü bizler, Roma'daki kardinallere benzeriz, kıpkırmızı giyinmişizdir ve biz giderken top atarlar. Yazık, barutları boşa gidiyor. Bu defa, yanımda o sarı kimlik yoktu artık; ama param da yoktu. Cezalarını tamamlamamış ya da hapisten kaçmış arkadaşlarla karşılaştım yolda. Şefleri bana kendilerine katılmamı önerdi; yollarda büyük eğlenceler yapıyorlarmış.[61] Ben de kabul ettim ve yaşamak için öldürmeye başladım. Bazen bir at arabası, bazen bir posta arabası, bazen de atla yolculuk yapan büyükbaş hayvan satıcısı oluyordu karşımıza çıkan. Paralarını alıyor, hayvanlarını başıboş bırakıyor ve ayaklarının dışarıda kalmamasına dikkat ederek adamları bir ağacın dibine gömüyorduk; sonra da toprağın kazılmış olduğu anlaşılmasın diye üzerinde dans ediyorduk. İşte böylece yaşlandım; çalılıklarda yatarak, açık havada uyuyarak, ormandan ormana koşarak, ama en azından özgür olarak geçiriyordum yıllarımı. Bilirsin, her şeyin bir sonu vardır; elbette bununki de olacaktı. Tuzakçılar,[62] güzel bir gecede bizi pusuya düşürdüler. Arkadaşlarım kaçtı; ama ben, en yaşlılarıydım ve sırmalı şapkalı kedilerin pençelerine sıkıştım kaldım. Beni buraya getirdiler. Buraya kadar merdivenin bütün basamaklarını tırmanmıştım, ama bir

tane daha vardı. Bir mendil çalmak ya da bir adam öldürmek; ikisi de aynı şeydi benim için. Bana yine *suçu yineleme* hükmünü verdiler. Bir tek orakçı[63] önünden geçmediğim kalmıştı. Davam kısa sürdü. Ne yapayım, yaşlanmıştım ve bir işe yaramıyordum artık. Babam nasıl dulla evlendiyse,[64] ben de Mont-à-Regret Manastırı'na çekilecekmişim.[65] İşte böyle arkadaşım!"

Onu dinlerken ağzım açık kalmıştı. Yine daha yüksek sesle gülmeye başladı ve elimi tutmak istedi. Korkuyla geriledim.

"Hey, arkadaş," dedi bana, "pek cesur görünmüyorsun. Ölümün karşısında korkma. Göreceksin, meydanda[66] kötü bir zaman geçireceksin, ama sonra her şey bitmiş olacak. Kafanın düşüşünü sana göstermek için orada olmayı isterdim. Tanrım! Seninle birlikte kafamı uçursalar, yargıtaya başvurmam. Hem aynı rahip ikimize birden konuşur. Senin artıkların bana yeter. Görüyorsun, iyi bir çocuğum. Hey, konuşsana, ister misin? Dost olalım mı?"

Bana yaklaşmak için birkaç adım attı.

"Sağ olun bayım," diye karşılık verdim onu iterek.

Adam, yanıtıma gülmeye başladı.

"Ah! Ah! Bayım, siz bir markisiniz! Bir marki!"

Sözünü kestim:

"Dostum, beni rahat bırakın. Kendimi toparlamak istiyorum."

Sözlerimin sert tonu, onu birden susturdu. Griye dönüşmüş ve biraz da seyrekleşmiş saçlı başını salladı ve sonra açık gömleğinin altındaki çıplak ve kıllı göğsünü tırnaklarıyla kaşıyarak,

"Anlıyorum!" diye mırıldandı dişlerinin arasında. "İşin aslı, yabandomuzu!"[67]

Birkaç dakikalık bir suskunluktan sonra,

"Bakın," dedi bana sıkılgan bir sesle, "siz bir markisiniz; burası kesin, fakat artık işinize yaramayacak güzel bir redingotunuz var. Nasıl olsa celladın elinde kalacak. Onu bana verin, size tütün vereyim."

Redingotumu çıkardım ve ona verdim. Çocuksu bir sevinç ile ellerini çırpmaya başladı. Sonra benim üzerimde yalnızca bir tek gömlekle kaldığımı ve titrediğimi görünce şöyle dedi:

"Üşüyorsunuz, bayım, şunu giyin; yağmur yağıyor, ıslanırsınız; sonra ne de olsa arabada olacaksınız."

Böyle derken, gri renkli, büyük yün ceketini çıkardı ve kollarıma geçirmeye çalıştı. Ben de izin verdim.

Sonra duvara yaslandım; bu adamın bende nasıl bir etki bıraktığını anlayamıyordum. Ona verdiğim redingotu incelemeye koyuldu; her keresinde sevinç çığlıkları atıyordu.

"Ceplerinin hepsi de yeniymiş! Yakası da yıpranmamış! En azından on beş frank eder bu. Ne güzel! Altı haftalık tütün parası demektir bu."

Kapı açıldı. İkimizi de almaya gelmişlerdi; beni, infaz saatini bekleyen mahkûmların arasına; onu da, Bicêtre'e... Adam, kendisini götürecek olan hazır kuvvetin arasına gülerek geçti ve jandarmalara şöyle seslendi:

"Hey! Bizi karıştırmayın sakın; beyefendi ile ben giysilerimizi değiştirdik. Sakın beni almayın onun yerine! Kör olası şeytan! Şimdi tütün alacak bir şeyim olduktan sonra hiçbir şey iplemez beni!"

55. Cellat. (Ç.N.)
56. Asmak. (Ç.N.)
57. El. (Ç.N.)
58. Palto çalmak. (Ç.N.)
59 Rahip cüppesi. (Ç.N.)
60 Ömür boyu mahkûm olanlar. (Ç.N.)
61 Soygun yapmak, adam öldürmek. (Ç.N.)
62. Jandarmalar. (Ç.N.)
63. Cellat. (Ç.N.)
64. Asılmak. (Ç.N.)
65. Giyotine gitmek. (Ç.N.)
66. Grève Meydanı. (Ç.N.)
67. Rahip. (Ç.N.)

XXIV

Bu yaşlı ip kaçkını benim redingotumu aldı, ama aslında ben vermemiştim. Üstelik bu paçavrayı, bu iğrenç ceketi de bana bıraktı. Allah bilir, nasıl görünüyorum?

Aldırmadığım ya da acıdığım için vermemiştim redingotumu. Hayır; ama benden daha güçlüydü. Reddetseydim, iri yumruklarıyla dövebilirdi beni.

Ah evet, acımıştım! Yüreğim kötü duygularla doluydu. O yaşlı hırsızı, ellerimle boğabilmek isterdim! Onu ayaklarımın altına almak isterdim!

Kalbimin öfke ve acıyla dolduğunu duyumsuyorum. Safra kesem patlamış gibi. Ölüm insanı ne kadar da hırçın yapıyor...

XXV

Penceresinde birçok demir parmaklığı, kapısında birçok sürgüsü olan, dört duvarla çevrili bir hücreye götürdüler beni; belli bir şey.

Bir masa, bir sandalye ve yazmak için gerekli şeyler istedim. Bütün istediklerimi getirdiler.

Sonra bir yatak istedim. Gardiyan bana şöyle bir baktı, "Neden istiyorsunuz ki?" der gibiydi.

Hücremin köşesine bezden bir yatak kurdular. Fakat aynı anda, *odam* diye nitelendirdikleri hücreye bir jandarma geldi. Acaba kendimi şilteyle öldürmemden mi korkuyorlardı?

XXVI

Saat on.

Ah! Zavallı küçük kızım benim! Daha altı saat var ve ben ölmüş olacağım ondan sonra! Amfilerin soğuk masasının üzerinde sürünen iğrenç bir şey olacağım; bir yandan kalıbı çıkarılan bir baş, öte yandan anatomik açıdan incelenen bir gövde olacağım; sonra da geriye kalanları bir tabuta dolduracaklar ve hepsi de sonunda Clamart'a[68] gidecek.

İşte yavrucuğum, babana bunları yapacaklar; bana hiç kin duymuyorlar bu insanlar, ama hepsi de benden şikâyetçiler ve isteseler, beni kurtarabilirler. Beni öldürecekler. Anlıyor musun bunu Marie? Soğukkanlılıkla, törenle, toplumun iyiliği için öldürecekler beni! Ah! Ulu Tanrım!

Zavallı küçüğüm! Seni bu kadar çok seven baban; senin beyaz ve güzel kokulu küçük boynuna öpücük konduran baban; sanki bir ipeğe dokunuyormuş gibi, saçlarının buklelerinde durmadan ellerini gezdiren; senin o yuvarlak güzelim yüzünü ellerinin içine alan; seni dizlerinin üstünde zıplatan ve akşam olduğunda da Tanrı'ya dua etmen için senin ellerini birleştiren baban!

Peki, kim yapacak bütün bunları şimdi sana? Kim sevecek seni? Yaşıtın olan bütün çocukların babaları var, yalnızca seninki yok. Çocuğum, yılbaşlarından, bayram armağanlarından, güzel oyuncaklardan, şekerlerden ve öpücüklerden nasıl vazgeçeceksin? Zavallı yetimim benim, nasıl vazgeçeceksin içmekten ve yemekten?

Ah! Şu jüri üyeleri, en azından görselerdi benim küçük Marie'mi? Belki de anlarlardı üç yaşındaki bir çocuğun babasının öldürülmesinin bir hata olacağını...

Ve bir gün, büyüdüğünde, tabii ki büyüyebilirse, ne hallere düşecek? Babası Paris halkının bir anısı olacak. Benden ve adımdan ötürü utanç duyacak, aşağılanacak, horlanacak; hepsi de benim

yüzümden, onu bütün kalbiyle seven birinin yüzünden olacak. Ah! Benim sevgili küçük Marie'm! Doğru mu, söyle bana, benim yüzümden utanç ve korku duyacak mısın?

Sefil! Ne suç işledim ve topluma da nasıl bir suç işlettiriyorum böyle!

Ah! Doğru mu acaba, gün batmadan önce öleceğim? Doğru mu acaba, bu ben miyim? Dışarıdan duyduğum bu boğuk çığlıklar, rıhtımda koşuşan şu neşeli insan kalabalığı, kışlalarında hazırlanan şu jandarmalar, şu kara giyinmiş rahip, şu kırmızı eldivenli adam, hepsi de benim için hazırlanıyor! Ölecek olan benim için! Şimdi burada duran, yaşayan, hareket eden, soluk alıp veren, bütün masalara benzeyen bu masanın önünde oturan ve şu anda başka bir yerde olabilecek ben; dokunan ben, duyumsayan ben, giysisi buruş buruş olan ben!

68. Clamart Mezarlığı. (Ç.N.)

XXVII

Ah! Bunun nasıl bir şey olduğunu, nasıl ölündüğünü bilseydim keşke! Ama korkunç bir şey, bilemiyorum.

Onun adı bile ürkütücü ve bugüne değin o sözcüğü nasıl bu kadar rahatlıkla yazıp ağzıma almışım, anlayamıyorum.

O yedi harfin birleşimi,[69] görünüşü, insanın içinde ürkütücü bir düşüncenin doğması için yetiyor ve artıyor bile... Ve o nesneyi icat eden kötülükler doktorunun ne kötü yazgılı bir adı varmış!

Bu korkunç sözcük söylendiği zaman, gözümün önünde, belirsiz, anlamsız ve bir o kadar korkunç bir imge beliriyor. Her hecesi, sanki makinenin bir parçası. O korkunç aleti, durmadan kurup bozuyorum kafamın içinde.

Onunla ilgili soru sormaya bile cesaret edemiyorum, fakat onun ne olduğunu ve olayların nasıl olacağını bilmemek, insanın içini yiyip bitiren, aklını başından alan korkunç bir şey... Bir kantar var sanki ve sizi üstüne yatırıyorlar... Tanrım, başım daha yere düşmeden, bütün saçlarım bembeyaz olacak!

69. Giyotin. (Ç.N.)

XXVIII

Bir keresinde hayal meyal görmüştüm onu.

Bir gün, sabahleyin ona doğru arabayla Grève Meydanı'ndan geçiyordum. Araba birdenbire durdu.[70]

Meydan kalabalıktı. Başımı arabanın kapısından dışarı çıkarmıştım. Bir ayaktakımı, Grève Meydanı'nı ve ırmak boyundaki rıhtımı doldurmuştu; kadınlar, erkekler, çocuklar korkulukların üstüne dizilmişlerdi. Başlarının üzerinden, üç adamın kurmakta olduğu kırmızı tahtadan bir peykeye benzer bir şey görünüyordu.

Aynı gün, bir mahkûmun cezası infaz edilecekti, makineyi de bu nedenle kuruyorlardı.

Daha fazla bakamadan başımı çevirmiştim. Arabanın yanında, çocuklarına şöyle seslenen bir kadın vardı:

"Hey, bakın! Bıçak iyi kaymıyor, bir mumla yivini yağlayacaklar."

Bugün de onların hepsi burada. Çanlar, biraz önce on biri çaldı. Yine bıçağın yuvalarını yağlıyorlardır.

Aman Tanrım! Bu kez ne kötü, başımı geriye çeviremeyeceğim artık!

70. V. Hugo'yla ilgili "Idam Sehpası" adlı bir makalede de belirtildiği gibi, yazarın kendi başından geçen gerçek bir olayın izlenimleri bu bölüme aktarılmış. (Fr. Y.N.)

XXIX

Tanrım! Affetseler beni! Belki de beni affederler. Kralın bana dargınlığı yoktur. Gidin, avukatımı çağırın! Çabuk avukatımı çağırın! Kürek mahkûmu olmak istiyorum. Beş yıllık kürek mahkûmluğuna ya da yirmi yıl ya da ne bileyim, sırtımı kızgın demirle dağlasalar da, öbür boyu mahkûm olsam da razıyım. Ama yeter ki hayatımı bağışlasınlar!

Forsa yürüyebilir, gidip gelebilir, güneşi görebilir!

XXX

Rahip yine geldi.

Saçları beyaz, yumuşak görünüşlü, iyi ve saygıdeğer yüzlü biri; kuşkusuz kusursuz ve sevecen bir insandır. Bu sabah, para kesesini mahkûmların ellerine boşlatırken gördüm onu. Sesi nasıl oluyor da bunca dingin ve dokunaklı? Daha bana bir şey söylemediği halde, nasıl oluyor da aklımı ve yüreğimi etkileyebiliyor?

O sabah şaşkındım. Bana söylediklerini pek az anlamıştım. Bununla birlikte sözleri bana anlamsız gelmiş ve ilgisiz kalmıştım: Buzlu camda kayıp giden soğuk yağmur damlacıkları gibi yitip gitmişti.

Ne var ki biraz önce yanıma geldiğinde, onu görmek bana iyi gelmişti. Bütün bu insanların arasında, benim için tek insan oydu, diyorum kendi kendime. Ve o anda, içimde, iyi ve yatıştırıcı sözler duymak için büyük bir özlem duyumsamaya başladım.

O, sandalyede oturuyordu; bense yatağın üzerinde. Bana "Oğlum," demesi kalbimi açmaya yetmişti. "Oğlum, Tanrı'ya inanıyor musunuz?" diye konuşmasını sürdürdü.

"Evet, muhterem peder."

"Kutsal Katolik, Papalık ve Roma Kilisesi'ne inanıyor musunuz?"

"Gönülden."

"Oğlum," diye yineledi, "kuşku duyuyormuş gibi bir haliniz var."

Böyle konuşmayı sürdürdü. Uzun bir süre konuştu, çok şey söyledi, sonra sözlerini bitirdiği kanısıyla, ayağa kalktı, konuşmasının başından beri ilk kez bana baktı ve şöyle sordu:

"Eh peki?"

Onu önce istekle, sonra dikkatle ve en sonunda da özveriyle dinlediğimi söyleyebilirim.

Ben de ayağa kalktım.

“Bayım,” diye karşılık verdim ona, “beni lütfen biraz yalnız bırakır mısınız?”

“Ne zaman geleyim?”

“Ben size bildiririm.”

Öfkelenmeden, ama başını sallayarak dışarı çıktı; sanki kendi kendisine arkamdan şöyle der gibiydi:

“Dinsiz!”

Hayır, ne kadar aşağılara düşersem düşeyim, ben bir dinsiz değilim ve Tanrı, benim kendisine inandığıma tanıktır. Peki, bu ihtiyar bana ne söyledi? Duyumsatacak, duygulandıracak, ağlatacak, ruhumda fırtınalar kopartacak, onun kalbinden benimkine akacak, ondan bana geçecek hiçbir şey yoktu sözlerinde. Tam tersine, söyledikleri belirsiz, vurgusuz, her olaya ve her insana yöneltilebilecek sözcüklerdi; insanı derinden etkilemesi gerekirken, tumturaklı; basit olması gerekirken anlamsız sözcüklerdi bunlar; adeta bir çeşit duygusal vaaz ve dinsel bir ağıt. Bir de orasına burasına katılmış birkaç Latince sözcük... Aziz Augustinus, Aziz Gregorius, ben nereden bileyim bunları? Ve sonra, sanki yirmi kez anlatılmış bir dersi, bir kez daha anlatırmış, ezbere bilindiği için belleğinde aşınmaya yüz tutmuş bir metni okurmuş gibi bir havası vardı rahibin. Gözlerinde ne bir bakış; sesinde ne bir vurgu; ellerinde ne bir hareket.

Peki nasıl olacak başka türlü? Bu rahip, hapishanenin bir çalışanı. Mesleği, teselli etmek; yüreklendirmek ve bununla yaşıyor zaten. Konuşma gücünü kürek mahkûmlarından, kurbanlardan alıyor. Bu insanların itiraflarını dinliyor, onlara yardımcı oluyor, çünkü bunları yapmak onun görevi. İnsanları ölüme gönderirken yaşlanmıştı. Uzun süreden beri, öteki insanları ürküten şeylere alışmış olmalı; beyaz pudralı saçları nedense hiç dikilmiyor. Kürek mahkûmları ve giyotin, onun için gündelik olaylar haline dönüşmüş. Duyguları körelmiş. Kuşkusuz bir defteri vardır; şu sayfa kürek mahkûmları, bu sayfa idam mahkûmları için... Ertesi gün, herhangi bir saatte, teselli edilecek birisi olduğunda ona önceden haber veriyorlar. O da kim olduğunu soruyor! Kürek mahkûmu mu yoksa ölüm cezasına çarptırılmış birisi mi? Ve sayfayı yeniden okuyup gerekli kişiye gidiyor. Böylece ona göre, Toulon’a gidenlerle, Grève Meydanı’na gidenler sıradan şeyler; o da onlar için sıradan biri.

Ah! Ne olur, bunun yerine, karşılarına çıkan ilk kiliseden, genç bir papaz yardımcısı ya da yaşlı bir rahip getirsinler bana; kendi halinde kitabını okurken şöminenin önünden alıp getirsinler ve ona şöyle desinler:

"Bir adam var, ölecek ve onu teselli etmeniz gerek. Elleri bağlanırken, saçları kesilirken orada olmalısınız; celladı görmesin diye Hazreti İsalı haçınızla birlikte arabasına binmeli ve Grève Meydanı'na kadar onunla birlikte taşların üstünde sallanmalısınız. O kan içici iğrenç kalabalığın içinden onunla birlikte geçmeli, idam sehpasının altında ona sarılmalı ve başı gövdesinden ayrılıncaya kadar orada kalmalısınız."

Öyleyse, yüreğim bütün gücüyle çarparken ve bütün bedenim tepeden tırnağa titrerken onu bana getirsinler; onun kollarına ayaklarına atsınlar beni; o ağlayacaktır, birlikte ağlayacağız. Güzel konuşmasıyla teselli edecek beni. Yüreğim, sıkıntısını onun yüreğine dökecek; o benim ruhumu alacak, ben de onun Tanrısını alacağım.

Peki bu ihtiyarcığın, benim için ne anlamı var? Ya ben, onun için neyim? Kötü bir insan; benzerlerini görmeye alıştığı bir gölge; infazların sayısına eklenecek bir kelle?

Belki de onu böyle reddetmekle hata ediyorum; iyi olan o, bense kötüyüm. Ne yazık! Bu benim hatam değil ki. Her şeyi bozan ve solduran, benim idam mahkûmu soluğum.

Biraz önce yemek getirdiler; ona gereksinimim olduğunu düşünüyorlar herhalde. Güzel ve lezzetli bir yemek, bir piliç galiba, başka bir şeyler de var yanında. Eh! Biraz yemeye çalıştım, ama ilk lokmada bana o kadar acı ve pis kokulu geldi ki hepsini tükürmek zorunda kaldım!

XXXI

Bir beyefendi girdi içeriye; başında bir şapka vardı. Bana şöyle bir baktı, sonra bir mezura çıkardı ve bazen *tamam*, bazen *olmadı* diyerek duvardaki taşları aşağıdan yukarıya doğru ölçmeye başladı.

Jandarmaya bu adamın kim olduğunu sordum. Hapishanede çalışan bir mimar yardımcısı olmalı.

Bu adam da benim kim olduğumu merak etmişti. Kendisine eşlik eden gardiyana birkaç soru sordu, sonra bir an bakışlarını benim üzerime dikti, aldırmazlıkla dolu bir edayla başını salladı ve yüksek sesle konuşarak ölçülerini almaya koyuldu.

İşini bitirince, bana yaklaştı ve gürül gürül bir sesle şöyle dedi:

"Dostum, altı ay içinde bu hapishane daha güzel olacak."

Ve tavırları da "Ama ne yazık ki siz göremeyeceksiniz," demek istiyor gibiydi.

Gülümser gibi oldu. Düğün gecesi bir gelinle eğlenir gibi, benimle tatlı tatlı alay ettiğini duyumsuyordum.

Kıdemli eski bir asker olan jandarmam ise ona şöyle karşılık verdi:

"Bayım, bir ölünün odasında bu kadar yüksek sesle konuşulmaz."

Mimar gitti.

Ama ben, hâlâ buradayım, sanki ölçtüğü taşlardan biri de benim...

XXXII

Ve sonra başıma gülünç bir olay geldi.

Benim yaşlı, iyi jandarmamın nöbeti dolmuştu; onu almaya geldiler. Ona karşı o kadar nankör bir bencillik içindeydim ki elini bile sıkmadım. Bir başkası geldi onun yerine; çökük alınlı, öküz gözlü, aptal yüzlü bir adam.

Hiç dikkat etmedim gerisine; masanın önünde oturarak, kapıya sırtımı dönüyordum, elimle alnımı serinletmeye çalışıyordum ve düşüncelerim aklımı karıştırıyordu.

Sırtıma vuran hafif bir darbe başımı çevirmeme neden oldu. Bu, kendisiyle baş başa kaldığım yeni jandarmaydı.

Yaklaşık olarak şöyle dedi bana:

"Suçlu, yüreğiniz iyi midir?"

"Hayır," dedim ona.

Yanıtımın sertliği onu şaşırtmış gibi görünüyordu. Yine de duraksayarak, yeniden konuşmaya başladı:

"İnsan, zevk için kötü olmaz."

"Neden olmasın?" diye karşılık verdim. "Bana söyleyeceğiniz buysa, beni yalnız bırakınız. Sözü nereye getirmek istiyorsunuz?"

"Kusura bakma, suçlum," diye yanıtladı. "Yalnızca iki sözcük. İşte yoksul bir insanı mutlu edebilirseniz; bu da, size hiçbir şeye mal olmazsa, yapar mısınız bunu?"

Omuz silktim.

"Charenton'dan mı geliyorsunuz? Mutluluğu aramak için garip bir yer seçmişsiniz. Ben mi birini mutlu edeceğim?"

Sesini alçalttı ve aptal yüzüne hiç yakışmayan garip bir havaya büründü.

"Evet, suçlu, evet, mutluluk; evet, servet. Hepsi de bana sizden gelecek. Evet. Yoksul bir jandarmayım ben. İşim ağır; ücretim düşük. Bindiğim at kendi atım ve yük oluyor bana. Masraflarımı karşılamak

için piyangoya vurdum kendimi. Bir ustalık istiyor bu iş de. Bugüne kadar, iyi numaraları hep kıl payı kaçırdım. Her yerde arıyorum ondan; hep de tam isabet olmuyor. 76'ya koyuyorum, 77 çıkıyor. Ne kadar koysam gelmiyor. Biraz sabredin lütfen, bitiriyorum şimdi. Oysa benim için iyi bir şans var önümde. Affedersiniz, bugün gidiyorsunuz galiba öteki tarafa. Böyle öldürülen ölülerin piyangoyu önceden gördükleri söylenir. Yarın akşam bana geleceğinize söz verir misiniz? Bana üç tane numara söyleseniz, üç tane isabetli olanından. Ne dersiniz? Hortlaklardan korkmam ben; sakin olunuz. İşte adresim: Popincourt Kışlası, A merdiveni, numara 26, koridorun sonunda. Beni tanıyorsunuz, değil mi? Sizin için daha kolay olacaksa, bu akşam da gelebilirsiniz."

Çılgın bir umut rüzgârı aklımdan geçmemiş olsaydı, bu aptal adama yanıt vermeyi bile istemezdim. İçinde bulunduğum bu umutsuz konumda, bazı anlar oluyor ki insan bir saç teliyle bir zinciri kırabileceğine inanıyor.

"Dinle," dedim ona yakında ölecek birinin becerebileceği kadar iyi bir komedyen rolü yaparak, "aslında seni kraldan bile daha zengin yapabilir, sana milyonlar kazandırtabilirim. Ama tek bir şartla."

Şaşkın şaşkın gözlerini açtı.

"Nedir? Nedir? Sizi memnun etmek için her şeyi yaparım, suçlum."

"Üç numara yerine, sana dört tanesi için söz vereceğim. Giysilerini değiştir benimle."

"İstediğin yalnız buysa!" diye bağırdı üniformasının ilk kopçalarını çözerek.

Sandalyemden kalkmıştım. Onun bütün hareketlerini izliyordum; kalbim bütün hızıyla çarpıyordu. Jandarma üniformasının önünde kapıların açıldığını görüyordum gözümün önünde ve meydan, sokak, Adalet Sarayı arkamda kalıyordu.

"Ah! Bunu buradan çıkmak için istemiyorsunuz, değil mi?"

Her şeyin bittiğini anladım. O anda yararsız ve mantıksız son bir çaba denedim.

"Öyle, ama senin de servetin olacak..." dedim ona.

Sözümü kesti:

“Tabii ki hayır! Bakınız! Numaralarımın tutmaları için, sizin ölmeniz gerek.”

Suskun ve her zaman sahip olduğum umuttan yoksun, oturdum tekrar yerime.

XXXIII

Gözlerimi kapattım ve üstüne koydum ellerimi. Unutmaya, şimdiyi geçmişte unutmaya çalıştım. Düş kurarken, çocukluğumun ve gençliğimin anıları teker teker canlandı gözümün önünde; tatlı, sakin, canlı anılar, beynimin içinde burgaçlanan, karanlık ve karmaşık düşünceler girdabı üstündeki çiçekten adacıklar gibi...

Val-de-Grâce'ın kararmış kubbesinin kurşun başlığıyla yukarıdan baktığı eski rahibeler manastırındaki, o ilkokul yıllarımın geçtiği bu yabanıl bahçenin geniş ve yeşil yollarında kardeşleriyle oynayan, koşan, bağıran bir çocuk; neşeli ve körpe bir öğrenci olarak görüyorum kendimi.

Ve sonra, dört yıl sonraki halim, yine ben her zamanki gibi çocuğum, ama bu kez hayalperest ve coşkulu. Bir genç kız var yalnız bahçede.

İri gözlü, uzun saçlı, esmer ve parlak tenli, kırmızı dudaklı, pembe yanaklı, küçük İspanyol kızı, on dört yaşında bir Endülüslü, Pepa.

Annelerimiz birlikte koşmamızı söylemişlerdi; birlikte gezinmekteydik.

Oyun oynamamızı söylemişlerdi; ama biz, yaşları aynı, cinsiyetleri farklı iki çocuk, konuşuyorduk.

Bununla birlikte, bir yıl sonra bile, birlikte koşuyor, birlikte dövüşüyorduk. Elma ağacının en güzel elmasını Pepita'nın elinden alıyordum; bir kuş yuvası için ona vuruyordum. Ağlardı; ben de "Oh olsun!" derdim. İkimiz de birbirimizi annelerimize şikâyet ederdik; onlar da bizi yüksek sesle haksız bulurlarken, alçak sesle hak verirlerdi.

Şimdi koluma dayanıyor; gururlanıyorum, heyecanlanıyorum. Ağır ağır yürüyoruz, alçak sesle konuşuyoruz. Mendilini düşürüyor, ben de onu yerden alıyorum. Birbirimize dokunurken titriyor ellerimiz. Küçük kuşlardan, uzakta görünen yıldızdan, ağaçların

arkasındaki kızıl günbatımından ya da yatılı okulundaki arkadaşlarından, elbisesinden, kurdelelerinden söz ediyor bana. Küçük kız, bir genç kız olmuştu.

O akşam bir yaz akşamıydı, bahçenin dibindeki kestane ağaçlarının altındaydık. Gezintilerimizi dolduran bu uzun sessizliklerden birinin ardından, birdenbire kolumdan ayrılıverdi ve "Koşalım!" dedi.

Görüyorum onu yine; karalar içinde, anneannesinin yasını tutuyor. Çocuksu bir düşünce geçiriyor kafasından; Pepa, Pepita olmuş yine; bana şöyle diyor: "Koşalım!"

Bir arının beli kadar inceydi beli. Eteğini dizlerine kaldıran küçük ayaklarıyla başlardı önümde koşmaya. Onu izlerdim, o da koşardı. Koşmasının ardından oluşan rüzgâr, zaman zaman onun siyah pelerinini havalandırır, onun esmer ve hoş sırtını görürdüm.

Kendimde değildim. Yıkık bir kuyunun yakınlarında ona ulaştım; kemerinden tuttum onu, kazandığım zaferin verdiği hakla onu çimenlikteki bir bankın üzerine oturttum; karşı çıkmadı. Soluk soluğa kalmıştı ve gülüyordu. Bense ciddiydim ve onun siyah kirpiklerinin ardındaki kara gözbebeklerine bakıyordum.

"Şuraya oturun," dedi bana, "daha erken, bir şeyler okuyalım. Bir kitabınız var mı?"

Yanımda *Spallanzi'nin Yolculukları*'nın ikinci cildi vardı. Öylesine açtım, ona yaklaştım, omzunu benimkine yasladı ve ikimiz de kendi dünyamızda, aynı sayfayı alçak sesle okumaya koyulduk. Sayfayı çevirmeden önce, hep beni beklemek zorunda kalıyordu. Aklım onunkinden daha yavaş işliyordu.

"Bitirdiniz mi?" diye soruyordu bana; oysa ben daha yeni başlamış oluyordum.

Bu arada başlarımız birbirlerine dokunuyor, saçlarımız karışıyor, soluklarımız yaklaşıyordu yavaş yavaş ve birden dudaklarımız...

Okumayı sürdürmek istediğimizde, gökyüzü yıldızlarla dolmuştu.

"Ah! Anne, anne," diyordu evine dönünce, "ne kadar koştuğumuzu bir bilsen!"

Bense suskunluğumu bozmuyordum.

"Hiçbir şey demiyorsun," diyordu annem. "Üzgün gibi bir halin var."

Oysa yüreğimde mutluluk vardı.
Bütün yaşamım boyunca anımsayacağım bir akşam.
Bütün bir yaşam boyu!

XXXIV

Saat bir, biraz önce çaldı. Bilmiyorum hangisi; saatin çekicini zor duyuyorum. Kulaklarımın içinde bir org sesi duyuyorum sanki; uğuldayan son düşüncelerim bunlar.

Anılarımın arasında derin düşüncelere daldığım bu en yüce anda, korkunç bir biçimde, işlediğim suç ile yüz yüze geliyorum; ancak, daha çok pişmanlık duymak isterdim. Mahkûm edilmeden önce, çok acılarım vardı, o zamandan bu yana, yalnızca ölüme ilişkin düşünceler var gibi geliyor bana. Gene de daha çok pişmanlık duymak isterdim.

Yaşamımda geçmiş herhangi bir dakikayı düşlediğim ve onu her an bitirmek durumunda olan o balta darbesini anımsadığım zaman, sanki yepyeni bir şey görmüşüm gibi titriyorum. Güzel çocukluğum! Güzel gençliğim! Ucu kanlı yaldızlı kumaş. O zaman ile bugün arasında, bir kan ırmağı, başkasının kanı ve benim kanım var.

Bir gün, insanlar benim bu öykümü okurlarsa nice masumiyet ve mutluluk dolu yıllardan sonra, bir cinayet ile başlayan ve bir idamla sona eren bu korkunç yılın varlığına inanmak istemeyeceklerdir; eksik bir yanı, eksik bir havası olacak.

Ve yine de, ey sefil yasalar, sefil insanlar, ben kötü biri değildim!

Ah! Birkaç saat sonra ölecek olmak ve bir yıl önce, aynı gün, özgür ve suçsuz olduğumu, güz gezintileri yaptığımı, ağaçların altında dolaştığımı ve yapraklar arasında yürüdüğümü düşünmek!

XXXV

Şu anda bile, yakınımda, sarayı ve Grève Meydanı'nı çevreleyen bu evlerde ve Paris'in her yerinde, gidip gelen, sohbet eden, gülen, gazete okuyan, işlerini düşünen insanlar var; mallarını satan tüccarlar, bu gece için balo giysilerini hazırlayan genç kızlar, çocuklarıyla oynaşan anneler!

XXXVI

Anımsıyorum, bir gün, çocuktum o zamanlar, Notre Dame'ın büyük çanını görmeye gitmiştim.

Bin kilo ağırlığındaki tokmaklı büyük çanın içinde asılı olduğu taş ve ahşap duvarların arasına girdiğim zaman, salyangoz biçimindeki karanlık merdiveni tırmanmaktan, iki kuleyi birbirine bağlayan dar galeriyi aşmaktan ve ayaklarımızın altında Paris'i görmekten dolayı serseme dönmüştüm.

Çocuklar ve Paris halkı arasında çok ünlü olan bu çana biraz uzaktan bakarak, kötü yerleştirilmiş tahtaların üstünde titreyerek, çan kulesini eğik bir biçimde çevreleyen arduvaz kaplı rüzgârlıkların ayaklarımın seviyesinde olduğunu fark etmeksizin korkusuzca ilerlemiştim. Tahtaların aralarından, neredeyse kuşbakışı olarak, Paris Notre Dame Meydanı'nı ve karıncalara benzeyen insanları görüyordum.

Birdenbire büyük çan çalmaya başladı, derin bir uğultu kapladı çevreyi ve ağır kuleyi salladı. Bu gürültü beni altüst etmiş olmalıydı; düşecekmiş gibi, eğik arduvaz rüzgârlıkların üzerinde kaymaya hazır bir durumda sallanıyordum, korkudan tahtaların üzerine yatmıştım; konuşmaksızın, soluk almaksızın, kulaklarımın içinde bu korkunç çınlamayı duyarak kendi halinde yürüyen, ama iğrendiğim nice insanın geçtiği, gözlerimin altında uzanan bu uçurumun, bu derin alanın karşısında, iki kolumla sımsıkı sarılmıştım bu tahtalara.

Şimdi, bana öyle geliyor ki büyük çan kulesinin içindeyim hâlâ. Tam bir baş dönmesi ve bir şaşkınlık. Beynimin kıvrımlarını sarsan bir çan gürültüsü gibi bir şey ve benim bırakıp gittiğim, ama öteki insanların hâlâ yaşamayı sürdürdükleri bu tekdüze ve huzurlu yaşamı, ancak uzaktan ve bir uçurumun yarıkları arasından görebiliyorum artık.

XXXVII

Uğursuz bir yapı şu Belediye Sarayı.

Sivri ve dik çatısı, garip çan kulesi, büyük beyaz saat kulesi, küçük sütunlu katları, binlerce penceresi, insan ayaklarının eskittiği merdivenleri, sağda ve solda bulunan iki kemeriyle, işte orada, Grève Meydanı'yla aynı düzeyde; karanlık, iç karartıcı, yüzeyini yıllar iyice kemirmiş ve kapkara, güneşte bile kapkara...

İnfaz günlerinde, bütün kapılarından jandarmalar kusar, bütün pencereleriyle mahkûma bakar.

Ve akşam olunca, kulesindeki saat, kapkaranlık cephesinin üzerinde pırıl pırıl parıldar.

XXXVIII

Saat biri çeyrek geçiyor.

İşte şu anda duyumsadıklarım:

Şiddetli bir baş ağrısı. Bağrım buz gibi, alnım ateş gibi. Ayağa kalktığım ya da yere eğildiğim zaman, beynimin içinde devinen ve beynimi kafatasımın çeperine çarptıran bir sıvı var sanki.

Çırpınarak titriyorum, bütün varlığımla sarsılıyor, elimdeki kalemi durmadan düşürüyorum.

Sanki duman içine girmiş gibi yanıyor gözlerim.

Dirseklerim ağrıyor.

İki saat kırk beş dakika daha ve iyileşeceğim.

XXXIX

Bunun zor bir şey olmadığını, insanın acı çekmediğini, rahat bir son olduğunu, bu yöntemle ölümün çok basitleştirildiğini söylüyorlar.

Peki, bu altı haftalık can çekişme ve gün boyu süren bu hırıltı ne öyleyse? Kimi zaman çok yavaş, kimi zaman çok hızlı akıp giden, artık geri gelmeyecek olan günün kaygıları nedir? İdam sehpasında biten şu işkence merdiveni neyin nesi? Görünüşe göre, acı duymak değil bu.

Kanın damla damla tükendiği, aklın düşünce düşünce söndüğü aynı çırpınmalar değil mi bunlar? Ve sonra, acı çekilmiyormuş, buna inanıyorlar mı gerçekten? Kesik bir başın, sepetin kenarından kanlı kanlı dikilip halka "Hiç de acımıyormuş!" diye bağırdığını söylesinler bari!

Onlara teşekkür etmeye gelen ve "Çok iyi bir icat. Mekanizması iyi," diyen ölüler de mi var yoksa?

Robespierre mi, yoksa XVI. Louis mi dedi bunu?

Hayır! Bir dakikadan, bir saniyeden az bir süre içinde, her şey tamam. Acaba onlar, düşüncede bile olsa, aşağı düşen o ağır ve keskin bıçağın eti yırttığı, sinirleri kestiği ve omuru parçaladığı anda orada olan insanın yerine koymuşlar mıdır kendilerini?.. Ama, ne yazar! Bir yarım saniyecik! Bir anda yok olan acı... İğrenç!

XL

Ne tuhaf, durmadan kralı düşünüyorum. Ne yapsam da ne kadar başımı sallasam da, bana hep şöyle diyen bir ses var kulağımda:

"Bu kentte, bu saatte, buradan çok uzak olmayan bir yerde, başka bir sarayda, bütün kapılarının önünde nöbetçiler olan bir adam; senin gibi halkın içinde biricik; ama tek bir farkı var: Sen ne kadar aşağıdaysan, o kadar yüksekte o. Bütün yaşamı dakikası dakikasına, yalnızca zafer, büyüklük, zevk ve sarhoşluk dolu. Çevresindeki her şey; aşk, saygı ve hayranlık. En yüksek sesler bile alçalıveriyor onun önünde konuşurken ve en gururlu alınlar bile eğiliyorlar karşısında. Gözlerinin önünde yalnızca ipek ve altın var. Bu saatte, herkesin, düşüncesini onayladığı bir bakanlar kurulu toplanmış olmalı; ya da yarınki av partisini, bu akşamki baloyu düşlüyordur. Eğlencenin saatinde başlayacağından emindir ve arzularının yerine getirilmesini başkalarına bırakmıştır. Ama bu adam da senin gibi etten ve kemikten yapılmış! Ve hatta şu anda bile, o korkunç makinenin yok olması, her şeyinin, yaşamının, özgürlüğünün, servetinin, ailenin sana geri verilmesi için onun, bir kâğıt parçasının altına kendi adının yedi harfini[71] bu kalemle yazması yeterli olacaktır, ya da yeter ki onun saltanat arabası, senin at arabanla karşılaşsın! Ve iyi bir insandır; belki de başka bir şey istemez!"

71. Burada sözü geçen kral, X. Charles'dır. 1757-1836 yılları arasında yaşamış olan X. Charles, 1824-1830 yılları arasında Fransa tahtına oturmuştur. Krallığı sırasında, Eski Rejim adı verilen 1789 öncesi dönemin politikalarını izlemiş, dolayısıyla otoriter bir rejim yanlısı olduğunu göstermiştir. 1830 Devrimi ile birlikte tahtından ayrılmıştır. (Ç.N.)

XLI

Peki, haydi! Ölüme karşı cesaretlenelim, bu korkunç düşünceyi ellerimizin arasına alalım ve ona dikkatle bakalım. Kendisine ilişkin açıklama isteyelim ondan; bizden ne istediğini öğrenelim; bütün yönleriyle inceleyelim onu, gizemini çözelim ve mezara önceden bakalım.

Bana öyle geliyor ki gözlerim kapanır kapanmaz, büyük bir aydınlık ve içinde ruhumun sonsuzca yuvarlanacağı ışık uçurumları göreceğim. Sanki, kendi varlığıyla aydınlanacak gökyüzü, yıldızlar gökyüzünde karanlık lekeler gibi duracaklar; yaşayanların gözlerinin, kül rengi kadife üzerinde altın pullar gibi gördükleri halleriyle değil, altın çarşaf üzerinde siyah noktalar olarak görünecekler.

Ya da, zavallı benim, çeperleri karanlıklarla kaplı, karanlıkta kımıldayan şekiller görerek durmadan içine düşeceğim korkunç, derin bir çukur olacak bu belki de.

Ya da ölümden sonra uyanınca, belki de, karanlığın içinde, düz ve nemli bir zemin üzerinde sürünürken ve dönen bir baş gibi çevremde dönerken bulacağım kendimi. Büyük bir rüzgâr beni itecek sanki; yuvarlanan öteki kelleler gelip çarpacak bana. Yer yer bataklıklar ve bilinmeyen, ılık bir sıvıdan dereler olacak; her şey kapkara olacak. Gözlerim yukarıya bakınca, kalın katmanları üst üste yığılmış bir karanlık gökyüzü ve uzakta, dipte, karanlıklardan da karanlık duman kemerleri görecekler yalnızca. Kendilerine yaklaşınca ateş kuşlarına dönüşen küçük kırmızı kıvılcımların gecenin içinde uçuştuklarını görecekler hatta. Ve bütün sonsuzluk işte böyle olacak.

Belki de belirli günlerde, Grève Meydanı'nın ölüleri, karanlık kış gecelerinde kendilerine ait olan alanda toplanıyorlardır. Bu salgın ve kana bulanmış kalabalıkta ben de yerimi alacağım. Gökyüzünde ay olmayacak ve alçak sesle konuşulacak. Hep orada olacak Belediye Sarayı; çatlak cephesi, parçalanmış çatısı ve hepimize karşı acımasız

davranmış olan saat kulesiyle... Meydanda bir şeytanın, bir celladın kellesini uçurduğu bir cehennem giyotini bulunacak; saat sabahın dördü olacak. Bu kez, bizler onun çevresinde toplanacağız.

Bunun böyle olması olası. Ancak eğer o ölüler geri döneceklerse, hangi biçimde dönecekler geriye? Bedenleri eksik ve sakat mı olacak? Neyi seçecekler? Başlarını mı yoksa hayalet olan gövdelerini mi?

Ölüm ruhumuzu ne hale getiriyor kim bilir? Onu ne hale sokuyor? Ondan aldığı ya da ona verdiği nedir? Onu nereye koyuyor? Etten gözler veriyor mu ona arada sırada, dünyaya bakması ve de ağlaması için?

Ah! Bir rahip! Bunu bilen bir rahip! Bir rahip istiyorum ve öpmek için bir haç!

Tanrım, hep aynı şey!

XLII

Beni uyandırmasın diye rica ettim ona ve yatağa uzandım.

Başımın içinde, beni uyutan bir kan deryası var sanki. Bu benim son uykum, bu türden olan son uykum.

Bir düş gördüm.[72]

Düşümde geceydi. Kim olduğunu anımsamadığım iki ya da üç arkadaşımla birlikte, çalışma odamdaymışım.

Karım, yatak odasında yatıyor ve çocuğumuzla birlikte uyuyordu.

Arkadaşlarım ve ben alçak sesle konuşuyorduk ve söylediklerimiz bizleri korkutuyordu.

Birden evin başka bir odasında bir gürültü duyar gibi oldum. Zayıf, tuhaf, belirsiz bir gürültü.

Benim gibi arkadaşlarım da duymuşlardı. Kulak kabarttık: boğuk bir gürültüyle açılan bir kilit gibi, hafifçe gıcırdayan bir sürgü gibi.

Kanımızı donduran bir şey vardı: Korkuyorduk. Gecenin geç saatinde evime girmeye çalışan hırsızlar olabilir diye düşündük.

Gidip görmeye karar verdik. Yerimden kalktım ve mumu aldım. Arkadaşlarım birer birer beni izliyordu.

Yandaki yatak odasına geçtik. Karım, çocuğumuzla uyuyordu.

Sonra salona geçtik. Hiçbir şey yoktu. Portreler, kırmızı duvar kaplamasının üzerinde, altın çerçevelerinin içinde hareketsiz duruyordu. Salon ile yemek odası arasındaki kapı, sanki her zamanki yerinde değilmiş gibi geldi bana.

Yemek odasına girdik, dolaştık. Ben en öndeydim. Merdivene açılan kapı iyice kapalıydı; pencereler de öyle. Sobaya yaklaştığımda, çamaşır dolabının açık olduğunu ve kapısının da arkasına bir şey saklamak istenilmiş gibi duvara doğru çekildiğini gördüm.

Bu beni şaşırtmıştı. Kapının arkasında birisinin olabileceğini düşündük.

Dolabı kapatmak için bu kapının tokmağına elimi uzattım; direniyordu. Şaşkın bir halde, daha kuvvetli çektim; birden direnç kırıldı ve karşımızda kısa boylu, yaşlı bir kadın buluverdik; kolları sarkmış, gözleri kapalı, hareketsiz, dimdik ayakta duran ve duvara yaslanmış yaşlı bir kadın.

Korkunç bir şey vardı bunda. Saçlarım bunu düşünmekten dimdik oluveriyor.

Yaşlı kadına sordum:

"Burada ne yapıyorsunuz?"

Yanıtlamadı.

Tekrar sordum ona:

"Siz kimsiniz?"

Yanıt vermiyor, hareket etmiyordu; gözleri ise hep kapalıydı.

Arkadaşlarım da şöyle dediler:

"Hiç kuşkusuz, bu kadın buraya kötü niyetle girenlerin suç ortağı; onlar kaçtılar bizim geldiğimizi duyunca. Bu kadın da kaçamadı ve buraya saklandı."

Ona yine sorular sordum; sessiz ve hareketsiz kaldı.

Arkadaşlardan biri onu yere itti; kadın düştü.

Ayağından kımıldattık, sonra iki kişi onu kaldırdı ve yeniden duvara dayadılar. Hiçbir yaşam belirtisi göstermiyordu. Kulağına bağırdılar; sağırmış gibi sessiz kaldı.

Sonunda sabrımız tükenmişti ve korkumuzun içinde öfke vardı. Arkadaşlardan bir tanesi şöyle dedi:

"Çenesinin altına mum koyalım."

Yanan fitili çenesinin altına koydum. Bunun üzerine, bir gözünü yarım açtı; boş, donuk, korkunç bir göz, bakmayan bir göz.

Ateşi çektim ve şöyle dedim:

"Hele şükür! Yanıt verecek misin, yaşlı cadı? Kimsin sen?"

Tek göz kendiliğinden kapanıverdi.

"Bu kez daha çok!" diye bağırdılar ötekiler. "Yine mum koyalım! Yine! Konuşması gerek!"

Yaşlı kadının çenesinin altına mumu yeniden koydum.

Bunun üzerine, iki gözü yavaş yavaş açıldı, hepimize teker teker baktı ve sonra birden eğilerek, buz gibi bir solukla mumu üfledi. O anda, karanlığın içinde, üç sivri dişin elimi ısırdığını hissettim.

Uyandım, titriyordum ve soğuk bir ter boşandı bedenimde.

İyi yürekli papaz yatağımın ayakucuna oturmuş, dualar okuyordu.

"Uzun bir süreden beri mi uyuyorum?" diye sordum kendisine.

"Oğlum," dedi bana, "bir saattir uyuyordunuz. Çocuğunuzu getirdiler. Yandaki odada sizi bekliyor. Sizi uyandırmak istemedim."

"Ah!" diye bağırdım. "Kızım, kızımı getirsinler bana!"

72. V. Hugo, gerçekten gördüğü bir düşü bu bölüme aktarmaktadır. (Fr. Y.N.)

XLIII

Kızım tertemiz ve pembe, kocaman gözleri var ve güzel benim kızım!

Ona yakışan küçük bir elbise giydirmişler üstüne.

Onu aldım, kollarımla kaldırdım, dizlerimin üstüne oturttum, saçlarını öptüm.

Neden yok annesi? Annesi hasta, anneannesi de öyle. İyi.

Şaşkın şaşkın bakıyordu bana; okşadım onu, sarıldım, öpücüklere boğdum ve bütün bunları yapmama izin veriyordu, ama arada sırada, köşede ağlayan bakıcısına kaygıyla bakıyordu.

Sonunda konuşabildim.

"Marie!" dedim. "Küçük Marie'm!"

Hıçkırıklarla şişmiş göğsüme bastırdım onu sıkıca. Küçük bir çığlık attı.

"Ah! Canımı yakıyorsunuz, bayım," dedi bana.

"*Bayım!*" Zavallı çocuk, beni görmeyeli neredeyse bir yıl olmuştu. Unutmuştu beni, yüzümü, konuşmamı, ses tonumu; hem sonra kim tanıyabilirdi beni bu sakalımla, bu giysiler ve bu solgunluk içinde? Bu bellekten çoktan silinmiştim, var olmayı istediğim biricik bellekten! Tanrım! Artık baba değilim! Bu sözcüğü, çocukların kullandığı bu sözcüğü insan dilinin en güzel sözcüğü olan "*Baba*!" sözcüğünü duymamaya mahkûm olmuştum.

Ve yine de bu sözcüğü bu ağızdan duymak, bir kez daha, yalnızca bir kerecik olsun duyabilmek; işte benden alınan kırk yıllık bir yaşam karşılığı olarak isteyeceğim tek şey.

"Dinle, Marie," dedim ona, küçük ellerini benimkilerimin içine alarak. "Beni tanımıyor musun?"

Güzel gözleriyle bana baktı ve yanıtladı:

"Tabii ki hayır!"

“İyi bak,” diye yineledim. “Nasıl? Benim kim olduğumu bilmiyor musun?”

“Evet,” dedi. “Bir beysiniz.”

Ne yazık! Karşınızda duran, sizi gören, size bakan, sizinle konuşan, sizi yanıtlayan, ama sizi tanımayan birini dünyanın biricik varlığı olarak tutkuyla sevmek, onu bütün kalbinizle sevmek! Yalnızca ondan bir teselli umut etmek ve onun, öleceğiniz için, size gerekli olan şeyi bilmeyen tek varlık olması!

“Marie,” diye konuştum yine, “baban var mı?”

“Evet, bayım,” dedi çocuk.

“Peki, nerede?”

Şaşkın bakışlı iri gözlerini kaldırdı.

“Ah! Bilmiyor musunuz? Öldü.”

Sonra bağırdı; az kalsın yere düşürecektim onu.

“Öldü!” dedim. “Marie, ölü olmak ne demektir, bilir misin?”

“Evet, bayım,” diye yanıtladı. “O, şimdi yerde ve gökyüzünde.”

Kendiliğinden sürdürdü konuşmasını:

“Her sabah ve her gece annemin kucağında onun için Tanrı’ya dua ediyorum.”

Onun alnına bir öpücük kondurdum.

“Marie, duanı okusana bana.”

“Yapamam, bayım. Öyle gündüz vakti dua okunmaz ki. Bu akşam evime gelin; orada okurum size.”

Dayanamıyordum artık. Sözünü kestim:

“Marie, senin baban benim.”

“Ah!” dedi.

Sonra da ekledim: “Senin baban olmamı ister misin?”

Çocuk başını çevirdi.

“Hayır, benim babam daha yakışıklıydı.”

Onu öpücüklere ve gözyaşlarına boğdum. Bağırarak kollarımdan kurtulmaya çalışıyordu.

“Sakalınız canımı acıtıyor.”

Bunun üzerine, ondan gözümü ayırmaksızın, dizlerimin üzerine oturttum ve sonra sordum:

“Marie, okumayı biliyor musun?”

“Evet,” diye yanıtladı. “Okumayı biliyorum. Annem benim mektuplarımı bana okutturur.”

“Haydi bakalım, oku biraz,” dedim ona ve ellerinden birinin içinde tuttuğu buruşuk bir kâğıdı gösterdim.

Tatlı başını salladı.

“Olmaz! Ben yalnızca masal okumayı biliyorum.”

“Sen dene yine de. Görelim, oku.”

Kâğıdı açtı ve parmağını sözcüğün üstüne koyarak hecelemeye başladı.

“K.A. KA. R.A.R. RAR. KARAR...”

Elinden aldım bu kâğıdı. Okuduğu benim cezamın infaz kararıydı. Dadısı önemsememişti. Halbuki bana daha pahalıya mal oluyordu.

Hissettiklerimi anlatmak için sözcük bulamıyordum. Hareketlerimin şiddetli olması onu korkutmuştu; neredeyse ağlayacaktı. Birden:

“Kâğıdımı geri verin, lütfen! O benim oyuncağım.”

Onu dadısına verdim.

“Götürün onu.”

Ve sandalyeme çöktüm, içim kararmış, yapayalnız, umutsuz. Artık gitmeliydiler; hiçbir şey istemiyordum; yüreğimin son duyarlı teli kırılmıştı. Ne yapacaklarsa yapsınlar artık, ben hazırım.

XLIV

İyi bir insan rahip, jandarma da öyle. Çocuğumu götürmelerini söylediğim zaman, gözlerinin yaşardığına inanıyorum.

Olan oldu. Artık, kendime karşı katı davranmalıyım ve celladı, at arabasını, jandarmaları, köprünün üstündeki kalabalığı, rıhtımdaki kalabalığı, pencerelerdeki kalabalığı, düştüğüne tanık olduğu kellelerle tıkabasa dolu olan Grève Meydanı'nda özellikle beni bekleyen şeyi düşünmeliyim kesinlikle.

Bunlara alışmam için sanırım bir saatim daha var.

XLV

Bütün bu insanlar gülecekler, ellerini çırpacaklar, alkışlayacaklar. Ve bir infazı görmek için sevinç içinde koşuşan, bu özgür ve zindancıların tanımadığı insanların arasında, meydanı dolduracak bu kalabalıkta kırmızı sepette er ya da geç beni başımı izlemeye yazgılı birçok kelle olacak. Benim için oraya gelen, kendisi için de gelecek bir gün.

Alınyazısı belli bu insanlar için, Grève Meydanı'nın belirli bir noktasında yazgısal bir yer, bir çekim merkezi, bir tuzak var. Oraya gelinceye kadar hep çevresinde dönecekler.

XLVI

Benim küçük Marie'm! Oynamaya götürdüler onu; arabanın penceresinden kalabalığa bakıyor ve *bayı* düşünmüyor artık.

Bir gün okusun ve on beş yıl sonra bugüne ağlasın diye, onun için birkaç sayfa yazacak vaktim var belki.

Evet, benim öykümü benden öğrenmesi ve ona bıraktığım adın neden kanlı olduğunu bilmesi gerek.

XLVII

ÖYKÜM

Yayıncının notu: *Bu bölümle ilgili sayfalar halen bulunamamıştır. Bunu izleyen bölümlerden de anlaşıldığı üzere, mahkûm, belki de bunu yazmak için vakit bulamamıştır. Bu düşünce aklına geldiğinde, artık çok geçti.*

XLVIII

Belediye Sarayı'nda bir odadan

Belediye Sarayı'nda!.. Buradayım artık. Korkunç bir yolculuktu. Meydan işte orada ve pencerenin altında, havlayan, beni bekleyen, gülen iğrenç halk.

Her ne kadar kendimi sıksam da, bedenim kasılsa da, yüreğim dayanamadı. Başların üstünde, ucunda sallanan siyah üçgenleri ile birlikte rıhtımın iki feneri arasına dikilmiş o iki kırmızı kolu gördüğüm zaman, yüreğim dayanamamıştı. Son bir kez açıklama yapmak istedim. Beni buraya kapattılar ve kralın savcılarından birini çağırmaya gittiler. Onu bekliyorum; biraz olsun kazanç sayılır.

İşte:

Saat üçü çalıyordu, zamanın geldiğini haber verdiler. Titredim, sanki altı saattir, altı haftadır, altı aydır başka bir şey düşünüyormuşum gibi. Beklenmedik bir olay etkisi yarattı bu bende.

Beni koridorlarından geçirdiler; merdivenlerinden indirdiler. Karanlık, dar, tonozlu, olsa olsa yağmurlu ve sisli bir gün ışığıyla aydınlanmış giriş katının iki küçük kapısının arasından ittiler beni. Odanın ortasında bir sandalye vardı. Oturmamı söylediler; oturdum.

Kapının yanında, duvar boyunca, rahip ve jandarmalardan başka, birkaç kişi ayakta duruyordu, ayrıca üç kişi daha vardı odada.

İlki, en iri ve en yaşlı olanı, şişman ve kırmızı yüzlü biriydi. Redingot ve üç köşeli, biçimi bozulmuş bir şapka giymişti. Bu oydu.

Bu, cellattı; giyotinin uşağı. Öteki ikisi ise onun yardımcılarıydı.

Sandalyeye oturur oturmaz, öteki ikisi kedi gibi arkamdan yaklaştılar; sonra birden saçlarımda bir çelik soğuğu duyumsadım ve kulağımda makas şakırdamaya başladı.

Rasgele kesilmiş saçlarım, tutam tutam düşüyordu omuzlarıma ve üç kenarlı şapkası olan adam, iri elleriyle hafif hafif silkeliyordu

bunları.

Alçak sesle konuşuluyordu çevremde.

Dışarıda büyük bir gürültü vardı; havada yankılanan bir uğultu gibi. Önce bunun ırmağın sesi olduğunu sandım; ancak ardı ardına patlayan kahkahaları duyunca, bunun bir insan kalabalığı olduğunu anladım.

Pencerenin kenarında oturan ve kurşunkalemle bir evrağa bir şeyler yazan genç bir adam, danışma memurlarından birine yapılan işe ne ad verildiğini sordu.

"Mahkûmun temizliği," diye yanıtladı öteki.

Bunun yarın gazetede yayınlanacağını anladım.

Birdenbire yardımcılardan biri üstümden ceketimi çıkardı, öteki yardımcı da ellerimi tuttu, arkama götürdü, onun bileklerimi birbirine yaklaştırarak yavaş yavaş bir ip doladığını ve düğümlediğini hissettim. Aynı anda başka biri kravatımı çözüyordu. Geçmişimden bana kalan tek parça olan patiska gömleğim onun bir an duraksamasına yol açtı; sonra gömleğin yakasını kesmeye koyuldu.

Bu korkunç önlem karşısında, boynuma dokunan çeliğin soğukluğunu duyumsayınca, dirseklerim ürperdi ve boğuk bir çığlık çıktı boğazımdan. Adamın eli titredi.

"Affedersiniz bayım! Acıttım mı?" dedi.

Bu cellatlar da, pek hoş adamlar oluyor doğrusu.

Dışarıda halk daha da çok uluyordu.

Yüzü sivilceli şişman adam, koklamam için sirkeye batırılmış bir mendil uzattı.

"Sağ olun," dedim ona çıkarabileceğim en yüksek sesle. "Yararsız; iyiyim."

O zaman, adamlardan biri önümde yere eğildi ve her iki ayağımı da, yalnızca küçük adımlar atabilecek kadar aralık bırakarak, ince ve gevşek bir iple bağladı.

Sonra şişman adam, sırtıma bir ceket attı ve bunun kollarını çenemin altına düğümledi. İşte yapılması gerekenler yapılmıştı.

O anda rahip, haçı ile birlikte bana yaklaştı.

"Gidelim, oğlum," dedi.

Yardımcılar, beni koltuk altlarımdan tutarak kaldırdılar. Kalktım, yürüdüm. Adımlarım cansızdı, sanki her bacağımda iki diz varmış gibi

bükülüyorlardı.

O anda, dış kapının iki kanadı da açıldı. Çılgın bir uğultu, soğuk hava ve beyaz ışık, gölgenin içinde ulaştılar bana. Karanlık küçük kapının arkasından, aynı anda gördüm hepsini: Yağmurun altında, sarayın büyük merdivenine yığılmış halkın bağıran binlerce kafası görülüyordu; sağda eşik hizasında, alçak kapının ardından ancak ön ayaklarını ve göğüs kayışlarını görebildiğim bir dizi jandarma atı duruyordu; karşıda savaş donanımlı bir müfreze asker; solda ise dik bir merdivenin dayandığı bir at arabasının arkası. Bir hapishane kapısına iyi çerçevelenmiş, iğrenç bir tablo.

Tüm cesaretimi bu âna saklamıştım. Üç adım attım ve küçük kapının eşiğinde durdum.

"İşte orada! İşte orada!" diye bağırdı halk. "Çıkıyor! Hele şükür!"

Bana yakın olanlar ellerini çırpıyorlardı. Bir kral ne kadar sevilirse sevilsin, böyle bir şenlikle karşılanmazdı.

Sıradan bir arabaydı; cılız bir at vardı önünde ve Bicêtre yakınlarındaki bostancıların giysilerine benzer, kırmızı desenli, mavi bir tulum giymiş bir arabacı da yanında duruyordu.

Arabaya, önce, başında üç köşeli şapkası olan şişman adam çıktı.

"Merhaba, Bay Samson!" diye bağırıyorlardı demir parmaklıklara asılmış çocuklar.

Onu yardımcılardan biri izledi.

"Yaşa, Mardi!" diye yeniden bağırdılar çocuklar.

Samson ve Mardi ön sıraya oturmuşlardı.

Arabaya çıkma sırası bendeydi. Oldukça metin bir tavırla tırmandım arabaya.

"İyiymiş!" dedi jandarmaların yanında duran kadın.

Bu acımasız övgü bana cesaret verdi. Rahip gelip yanıma oturdu. Beni arkadaki sıraya, ata sırtım dönük bir biçimde oturtmuşlardı. Bu son ilgi tüylerimi ürpertti.

Çevreme bakmak istedim. Önde jandarmalar, arkada jandarmalar; sonra kalabalık, kalabalık, yine kalabalık; meydanda dalgalanan bir baş denizi.

Atlı bir jandarma hazır kuvveti, sarayın parmaklıklı kapısında beni bekliyordu.

Subay emir verdi. At arabası ve maiyet alayı, sanki ayaktakımının çığlıklarıyla ileriye itilmiş gibi sallanarak hareket ettiler.

Parmaklıkları aştık. At arabasının Pont-au-Change Köprüsü'ne yöneldiği anda, meydan kaldırımından çatıya bir gürültüyle patladı; köprüler ve rıhtımlar bir depremle karşılık verdi.

İşte orada, bizi bekleyen atlı hazır kuvvet maiyete katıldı.

"Şapkaları çıkarın! Şapkaları çıkarın!" diye bağırıyordu bin ağız birden. Sanki krala şapka çıkarırmış gibi.

O anda, iğrenç bir biçimde güldüm ve rahibe,

"Onların şapkaları benim başıma!" dedim.

Yavaş yavaş ilerliyorduk.

Çiçek rıhtımı çok güzel kokuyordu; çiçek pazarı günüydü bugün. Satıcı kadınlar çiçek demetlerini beni görmek için bırakmışlardı.

Sarayın köşesindeki kare biçimindeki kuleye gelmeden önce, tam karşıda, ara katları, güzel tuttukları için mutluluk duyan izleyicilerle dolu meyhaneler vardı. Özellikle de kadınlar. Meyhaneciler için bereketli bir gün olmalı bugün.

Masalar, sandalyeler, yapı iskeleleri, yük arabaları kiraya veriyorlardı. Hepsi de izleyici topluyordu. İnsan kanı satıcıları avazları çıktığı kadar bağırıyorlardı:

"Yer isteyen var mı?"

Bu halka karşı bir öfke sarmıştı içimi. Onlara bağırmak istiyordum:

"Benimkini isteyen var mı?"

Bu sırada araba ilerliyordu. Her ilerleyişinde, arkasındaki kalabalığın, ileride geçeceğimiz başka yerlerde yeniden oluşmak üzere dağılmasını şaşkınlıkla izliyordum.

Pont-au-Change Köprüsü'ne girerken, sağa, geriye doğru şöyle bir baktım. Bakışlarım, öteki rıhtımda, evlerin üzerinde yükselen, tepesinde profilden görünen iki taş devin oturduğu, üstü heykellerle dolu, kara ve tek başına bir kuleye yönelmişti. Nedenini bilmeksizin, bu kulenin neresi olduğunu sordum rahibe.

"Saint Jacques-la-Boucherie," diye yanıtladı cellat.

Nasıl oluyor bilmiyordum, ama sisin içinde ve bir örümcek ağı gibi gökyüzünü çizgilerle bölen ince ve beyaz yağmura karşın, çevremde olup bitenlerden hiçbiri gözümden kaçmıyordu. Bütün bu

ayrıntıların hepsi, bana işkencesini tattırıyordu. Sözcükler, heyecanları dile getirmek için yeterli değildi.

Güçlükle ilerlediğimiz, geniş ve tıkabasa dolu Pont-au-Change Köprüsü'nün ortasına doğru, şiddetli bir korku sardı içimi. Gururumun son kalıntısı olarak bayılmaktan korktum! Bunun üzerine, uğultular yüzünden sık sık kesilen rahibin sözlerinden güçlükle duyabildiklerimin dışında, her şeye gözlerimi ve kulaklarımı kapattım.

Haçı aldım ve öptüm.

"Tanrım, acı bana!" dedim. Ve bu düşünceye dalmaya verdim kendimi.

Ama hantal arabanın her sarsıntısı beni sallıyordu. Sonra birden şiddetli bir soğuk hissettim. Yağmur giysilerimin içine geçmiş, kesilmiş ve kısa kalmış saçlarımın arasından başımın derisini ıslatıyordu.

"Soğuktan mı titriyorsunuz, evladım?" diye sordu rahip.

"Evet," diye yanıtladım.

Ne yazık ki yalnızca soğuk değildi beni titreten.

Köprünün kıvrımında, kadınlar çok genç olmama acıyorlardı.

Sonunda hüzünlü rıhtıma vardık. Artık ne bir şey görebiliyor ne de bir şey duyabiliyordum. Bütün bu sesler, pencerelerdeki, kapılardaki, dükkânların parmaklıklarındaki, sokak lambalarının kollarındaki bütün bu başlar; bu açgözlü ve acımasız izleyiciler; beni tanıyan, ama benimse tanımadığım bu kalabalık; insan yüzleriyle kaplı bu yol... Sarhoştum, şaşkındım, bir tuhaf olmuştum. Üzerinizde toplanmış bunca bakışın ağırlığı dayanılmaz bir şey!

Sıranın üzerinde titriyordum; artık ne rahibe, ne de haça bakabiliyordum.

Çevremi saran gürültü içinde, merhamet çığlıklarını sevinç çığlıklarından; kahkahaları yakınmalardan; insan seslerini gürültüden ayırt edemiyordum artık; bir bakır yankısı gibi başımın içinde çınlayan bir uğultuydu bütün bunlar.

Gözlerim, bilinçsiz olarak, dükkân tabelalarını okuyordu.

Bir ara, garip bir merak duygusuyla başımı geriye çevirip nereye doğru ilerlediğimizi görmek istedim. Bu, zihnin son bir meydan okumasıydı. Ancak bedenim istemedi; enseme felç gelmiş ve önceden ölmüş gibiydi.

Sol tarafta, ırmağın ötesinde, yalnızca Notre Dame Kilisesi'nin, öteki kuleyi saklayan kulesini gördüm. Bu, bayrağın dalgalandığı kuleydi. Çok insan vardı.

Ve araba ilerliyordu, ilerliyordu ve dükkânlar geçiyordu yanı başımızdan ve tabelaları; yazılı, renkli, yaldızlı tabelalar birbirini izliyordu; insanlar gülüyorlardı ve çamurun içinde tepiniyorlardı; uykularında düş görenler gibi kendimi salıvermiştim.

Gözlerimi oyalayan dükkânlar dizisi bir meydanın köşesinde birden sona erdi; kalabalığın sesi daha yüksek, daha gür ve daha neşeli oldu. Araba birden durdu, az daha yüzüstü yere kapaklanacaktım. Rahip tuttu beni. "Cesaret!" diye mırıldandı. Arabanın arkasına bir merdiven dayadılar; rahip bana elini uzattı, yere indim ve sonra bir adım attım, sonra bir adım daha atmak için geri döndüm, ama yapamadım. Rıhtımın iki feneri arasında korkunç bir şey görmüştüm.

Ah! Gerçeğin ta kendisiydi bu!

Şimdiden darbe yemiş gibi sallanarak durdum ayakta.

"Son bir açıklama yapmak istiyorum!" diye bağırdım hafif bir sesle.

Beni buraya çıkardılar.

Son isteklerimi yazmam için beni tek başıma bırakmalarını rica ettim. Ellerimi çözdüler, ama yine de ip burada, hazır beni bekliyor ve gerisi de aşağıda.

XLIX

Bir yargıç, bir komiser, bir yüksek memur ya da ne bileyim, böyle biri geldi biraz önce. İki elimi birleştirip dizlerimin üstünde sürünerek bağışlanmamı diledim ondan. Sanki kendisine söylediklerim yalnızca buymuş gibi, korkunç bir biçimde gülerek karşılık verdi bana.

"Bağışlayın! Bağışlayın beni! Ya da merhamet edin, beş dakika daha!" diye tekrarladım.

Kim bilir, bağışlanacağım belki? Daha bu yaşta, böylesi bir ölümle bu dünyadan göçmek ne korkunç! Son anda af geldiği sık sık görülmüştür. Sonra, beni bağışlamazlarsa, kimi bağışlayacaklar bayım?

Şu iğrenç cellat! İnfazın belli bir saatte yapılması gerektiğini, bu saatin yaklaştığını, bundan kendisinin sorumlu olduğunu, zaten yağmur yağdığını ve aletin paslanabileceğini söylemek için yargıca yaklaştı.

"Ah! Merhamet! Bir dakika daha, affımı beklemek için! Yoksa kendimi savunacağım! Isıracağım!"

Yargıç ve cellat dışarı çıktılar. Yalnız kaldım. İki jandarmayla yalnız.

Ah! Sırtlan çığlıkları atan iğrenç halk. Ondan kaçamayacağımı, kurtulmayacağımı, bağışlanmayacağımı kim biliyor? Beni bağışlamamaları olanaksız!

Ah! Sefiller! Merdiveni çıkıyorlar galiba...

SAAT DÖRT